

กับความรุนแรงกรณีดังกล่าว ทั้งในสิ่งที่เขียนถึงโดยตรงและสิ่งที่มีได้ปรากฏอยู่ตลอดจนความพยายามของผู้เขียนนวนิยายที่จะสร้างความ"สมจริง"ให้เกิดขึ้นกับเรื่อง"สมมติ" และที่สุดจะได้นำเสนอข้อพิจารณาทางทฤษฎี ว่าด้วยความสามารถอันน่าอัศจรรย์ในการนำเสนอ"ความจริง"ของเรื่องแต่งอย่างนวนิยายโดยเฉพาะเมื่อต้องกล่าวถึงความรุนแรง

การประท้วงครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดในปัตตานี 2518

เหตุการณ์รุนแรงทั้งสองคือ การสังหาร 5 ศพที่สะพานกอตอ นราธิวาส และการระเบิดที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานีปลายปี พ.ศ.2518 เกิดขึ้นในยุคสมัยที่สังคมไทยเพิ่งเปลี่ยนแปลงจากที่เคยตกอยู่ใต้อำนาจของระบอบเผด็จการทหารติดต่อกันมาว่าสองทศวรรษ เมื่อเกิดการ"ปฏิวัติ ตุลาคม 2516 " สังคมไทยก็เริ่มมีประสบการณ์กับสิทธิเสรีภาพ จากที่เคยถูกจองจำทางความคิดก็ได้คิดได้อ่านนวนิยายทั้งความเข้าใจและทิศทางรูปแบบสังคมไทยแนวทางต่างๆ จากที่เคยต้องถูกจำกัดสิทธิในการแสดงความคิดเห็นหรือการรวมตัวเรียกร้องคัดค้านหรือประท้วง การรวมตัวชุมนุมเรียกร้อง ทั้งโดยชาวไร่ชาวนา กรรมกร นักศึกษาประชาชนทั่วไปก็กลายเป็นเรื่องสามัญ³

แต่การรวมตัวกันที่ปัตตานีเพื่อประท้วงกรณีสังหาร 5 ศพที่สะพานกอตอไม่ใช่เรื่องสามัญธรรมดา ที่จริงอาจกล่าวได้ว่า หลังจากเกิดการระเบิดที่ศาลากลางในคืนวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ.2518แล้ว จำนวนคนที่มาร่วมประท้วงในที่ชุมนุมซึ่งย้ายไปยังมัสยิดกลางปัตตานีทั้งจากที่ใกล้และไกลยิ่งเพิ่มมากขึ้น นักวิชาการบางท่านเห็นว่า การชุมนุมของประชาชนที่ปัตตานีเป็นเวลา 45 วันตั้งแต่วันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2518 นี้ เป็น"การประท้วงครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของปัตตานี"⁴ บางท่านก็เห็นว่ากรณีนี้เป็นเพียงเหตุการณ์เดียวที่ การชุมนุมประท้วงของประชาชนส่งผลให้เป็นที่สนใจและรัฐบาลต้องแก้ไขอย่างทันควัน⁵ ในขณะที่อีกบางท่านเสนอว่า ความตึงเครียดในพื้นที่จังหวัดภาคใต้เพิ่มขึ้นโดยทางรัฐบาลไม่รู้ เพราะประชาชนไม่เคยบอกเป็นแต่ได้พูดกันในกลุ่มของตน จนความตึงเครียดที่เก็บกดไว้ระเบิดออกมาเป็นการแสดงออกครั้งใหญ่ นั่นคือการเดินขบวนในปัตตานีเมื่อ พ.ศ. 2518 ซึ่งชาวญี่ปุ่นหัวหน้าสำนักข่าว NHK ผู้เห็นเหตุการณ์คนหนึ่งถึงกับกล่าวว่า"ไม่เคยเห็น(ความพร้อมเพรียงในการประท้วงเช่นนี้จาก)ที่ไหนมาก่อนในโลก"⁶

แต่คงต้องตั้งคำถามว่าการประท้วงที่ปัตตานีอันเนื่องมาแต่ความรุนแรงที่สะพานกอตอและนำไปสู่การระเบิดที่ศาลากลางจังหวัดนี้ยิ่งใหญ่อย่างไร คำตอบเบื้องต้นคือ จำนวนผู้คนเข้าร่วมในการชุมนุมซึ่งพบว่า แม้ผู้คนจะหมุนเวียนกันเข้ามา แต่จำนวนคนในบริเวณที่ประท้วงคือ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีจะคงที่อยู่ประมาณ 8,000 ถึง 10,000 คน ยิ่งเมื่อมีเหตุพิเศษเกิดขึ้น คนก็จะออกมาชุมนุมกันเป็นเรือนแสนอย่างรวดเร็ว เช่นการเดินขบวนเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม

พ.ศ.2518 และ 5 มกราคม พ.ศ.2519⁷ ที่สำคัญผู้คนที่เข้าร่วมชุมนุมยอมทิ้งการงานมาจากทุกหนแห่งในจังหวัดภาคใต้ ทั้งจากชนบทอันห่างไกลและจากตัวเมือง บ้างก็เหมารถเหมาเรือกันมา และมีไม่น้อยที่เดินเท้ามาร่วมชุมนุม ใครอยู่ใกล้ก็มาชุมนุมในตอนเช้ากลับเย็นหรือค่ำ ใครอยู่ไกลก็มากินมานอนที่มัสยิดหรือบริเวณนั้น ผู้มาร่วมชุมนุมเป็นคนทุกชั้นทุกอาชีพ มีการศึกษาทุกระดับทุกเพศทุกวัย จนนักวิชาการที่เข้าไปศึกษาเรื่องนี้ในพื้นที่สรุปว่า “นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ประชาชนพร้อมใจเข้ามาให้การสนับสนุนการเรียกร้องจากทุกมุมเมือง....จนแทบจะกล่าวได้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่มีความเข้มข้นและรุนแรงกว่าการเดินขบวนเมื่อ 14 ตุลาคม 2516 เสียอีก”⁸

แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า สิ่งที่ทำให้การชุมนุมประท้วงอันเนื่องมาแต่ความรุนแรงในจังหวัดภาคใต้ครั้งนี้สำคัญ คือความคิดความรู้สึกของประชาชนสามัญที่เข้ามามีส่วนร่วมในการประท้วงครั้งนี้ อารง สุทธาศาสน์ นำเสนอข้อมูลจากพื้นที่ในช่วงเวลาดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจยิ่ง เช่นกรณีคุณยายแก่ๆซึ่งเข้าใจดีว่ามาร่วมชุมนุมประท้วงทำไม แก่งวลว่าเมื่อใดนายกรัฐมนตรีในเวลานั้น(คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช)จะมาแก้ปัญหาเสียที แก่งวลว่าชาวมลายูมุสลิมต้องรบกับทหารใหม่ เพราะแกคิดว่า “ก็เรากำลังต่อสู้กับทหารมิใช่หรือ” ขณะที่เด็กหญิงอายุ 6 ขวบผู้หนึ่งถามว่า “ใครคะที่ฆ่าพวกเรา” เมื่อได้รับคำตอบว่า อาจเป็นทหารกับตำรวจ เด็กหญิงก็พูดขึ้นว่า “จันทหารกับตำรวจก็เป็นโจรซิ” ในการเดินขบวนวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ.2518 คนเรือนแสนออกมาบนถนนทั้งที่ฝนตกหนัก เด็กชายอายุ 10 ขวบผู้หนึ่งถูกพ่อแม่ห้ามไปเดินขบวนด้วยเกรงว่าจะได้รับอันตราย เด็กชายนี้ตอบพ่อแม่ว่า “ตายตอนนี้ดีนะแม่ ถ้าผมตายก็เอาศพไปฝังใกล้คนตายทั้งหมด (ที่ถูกกระเบิดตายในขณะที่ประท้วงหน้าศาลากลาง)ก็แล้วกัน” นายตำรวจที่ติดตามคนหนึ่งเล่าว่า เช้าวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ.2518 มีขบวนรถยนต์ประมาณ 10 คัน บรรทุกคนเต็มจนล้นทุกคัน วิ่งมาจอดที่หน้าสถานีตำรวจพร้อมกับตะโกนใส่ตำรวจว่า “กูมาให้พวกมึงฆ่าแล้ว เตรียมปืนไว้ให้พร้อมก็แล้วกัน” แล้วก็ออกรถไปสมทบกับคนอื่น ๆ ความรู้สึกเหล่านี้ดำเนินไปในขณะที่ผู้นำทางการเมืองของไทยในเวลานั้นอย่างนายใหญ่ ศวิตชาติ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์เมื่อกลับจากไปดูเหตุการณ์ที่ปัตตานีเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ.2518 ว่า“ไปดูแล้วไม่มีอะไร แต่ข่าวหนังสือพิมพ์เหมือนจะฆ่ากันตาย ผมไปดูมีเพียง 2-3ร้อยคนเท่านั้น กลางคืนเหลือไม่กี่คน แต่ผมไม่ได้ไปที่ชุมนุมหรอก เพียงแต่เจียดๆไปเท่านั้น” ตัวนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชเองก็ยืนยันไม่ยอมไปปัตตานีเพื่อพบประชาชนผู้ประท้วงแน่นอน อีกทั้งยังกล่าวโดยไม่ใส่ใจกับความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรมใดๆว่า “ถ้าเชิญไปฝังลูกนิมิตจะไป”¹⁰

ปรากฏการณ์เช่นนี้น่าสนใจเพราะแสดงให้เห็นว่า ผู้คนชาวมลายูมุสลิมในปัตตานีได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว จากที่ไม่กล้าพูดจาเรื่องหะยีสุหลงผู้หายสาบสูญ ถ้าจะพูดถึงก็ต้องกระซิบ

กัน¹¹ มาเป็นการแสดงออกทางการเมืองที่ขัดแย้งไม่เกรงกลัวอำนาจราชศักดิ์ที่เคยครอบงำพวกตน มาแต่เก่าก่อน ปรากฏการณ์เช่นนี้ในทางหนึ่งคงเกี่ยวพันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในยุคสมัยที่สิทธิเสรีภาพหอมหวลเข้มแข็งหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ขณะเดียวกันก็อาจเป็นผลของอาการหมดความอดทนกับความรุนแรงที่คอยเอาชีวิตผู้บริสุทธิ์ตลอดมา ที่สำคัญคือ พวกเขາออกมาต่อสู้เรียกร้อง"ความจริง" ทำทลายอำนาจของฝ่ายราชการที่เขาเชื่อว่าเป็นตัวการก่อความรุนแรง ด้วยการใช้สิทธิเสรีภาพของตนและด้วยสันติวิธี ความรู้สึกของผู้คนเด็กเล็กที่กล่าวถึงข้างต้นน่าจะเป็นปัจจัยหล่อเลี้ยงให้การชุมนุมที่ปัตตานีตลอด 45 วันนั้น เป็นการกระทำที่มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการจัดองค์กร การติดต่อสื่อสาร และการต่อสู้อย่างยั่งยืนไม่ทอดยอมหมดกำลังโดยง่าย

ข้าพเจ้าคิดว่าในบรรดางานเขียนภาษาไทยที่ศึกษาเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่ปัตตานีครั้งนี้โดยตรง ที่สำคัญมีสองเล่ม คืองานเขียนของอารง สุทธาศาสน์ ซึ่งสรุปว่าปัญหาสี่จังหวัดภาคใต้เป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวไทยมุสลิมฝ่ายหนึ่งกับข้าราชการและชาวไทยพุทธอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งแตกต่างกันทั้งทางประวัติศาสตร์ ศาสนาวัฒนธรรมและภาษา ยิ่งเมื่อมีความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดทางจิตวิทยาภายใต้เงื่อนไขอื่นๆ คือกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพลในท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ทุจริต ขบวนการต่างๆ นโยบายของรัฐบาลไม่เหมาะสม ผสมกับปัญหาความตกต่ำทางเศรษฐกิจและการศึกษา ความขัดแย้งก็ยิ่งเข้มข้นขึ้น¹² งานเขียนเล่มนี้ของอารงโดดเด่นชัดเจน ทั้งในแง่ข้อมูลภาคสนามและมุมมองความขัดแย้งในพื้นที่ จึงไม่แปลกอะไรที่งานวิชาการอื่นๆ จะอ้างอิงงานชิ้นนี้กันแทบทั้งหมด เมื่อกล่าวถึงเหตุการณ์ประท้วงที่ปัตตานีในช่วงปลายปี 2518 ที่แปลกก็คือ การอ้างอิงที่เกิดขึ้น เป็นไปอย่างไม่ระมัดระวัง และบ่อยครั้งไม่สู้จะตรงกับต้นฉบับเท่าใดนักดังที่ได้กล่าวถึงข้างต้น อีกเล่มหนึ่งคือ หนังสือต้องห้ามของ อ.บางนราเรือง ปัตตานี: อดีต-ปัจจุบัน ซึ่งเขียนขึ้นหลังเหตุการณ์ชุมนุมใหญ่ที่ปัตตานีโดยตรงเช่นกัน¹³ งานชิ้นนี้ย้อนไปกล่าวถึงประวัติศาสตร์ปัตตานีตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 จนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยอาศัย Hikayat Patani และ Sejarah Kerajaan Melayu Patani (ประวัติราชอาณาจักรมลายูปัตตานี) ของ Syukri เป็นหลัก แต่ได้เพิ่มเติมเอกสารติดต่อระหว่างรายาปัตตานีที่ร้องทุกข์กับข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำสิงคโปร์เมื่อต้นศตวรรษ และการยกดินแดน 4 รัฐมลายูให้กับอังกฤษโดยที่ฝ่ายชาวมลายูมุสลิมและสุลต่านไม่ได้รับรู้เลย ในส่วนเหตุการณ์ประท้วงที่ปัตตานี พ.ศ. 2518 นั้น งานชิ้นนี้อาศัยข้อมูลจากรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ในช่วงดังกล่าว ซึ่งให้เห็นการดิ้นรนของชาวมลายูมุสลิมต่อสู้กับการถูกกดขี่ของตน

นอกจากงานเขียนทั้งสองชิ้นนี้แล้ว ยังมีที่สำคัญในภาษาไทยอีกชิ้นหนึ่ง คือ นิยายของ สุชีพ ณ สงขลา เรื่อง ซือโก๊ะ แรกอ หรือ ที่ปกหนังสือมีข้อความเขียนว่า "เรื่องสมมติกลางเสียงปืน

นสามจังหวัดภาคใต้ จากแฟ้มข่าวสะท้อนขวัญของหนังสือพิมพ์ ประชาธิปไตย "กระสุนนัดละ
บาท" หรือเรียกกันในกลุ่มคนไทยมุสลิมว่า ซือโก๊ะ แรกอ¹⁴ การจะพิจารณาการจัดการ"ความจริง"
จากนวนิยายคงกระทำไม่ได้หากมิได้เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจว่า นวนิยายทำหน้าที่อย่างไร
เกี่ยวกับ"ความจริง"

นวนิยายกับ"ความจริง"

หนังสือเล่มสำคัญของอารง สุทธาศาสน์คือ ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้ เป็น
งานวิชาการที่ผู้เขียนทำงานโดยตระหนักในฐานะของตนเองสามฐานะซ้อนทับกันอยู่ ฐานะแรกเขา
เขียนอย่าง"คนไทยคนหนึ่ง"จึงเขียนงานเพื่อ"ให้ชาติไทยดำรงอยู่ด้วยความมั่นคง"¹⁵ อาจจะต้อง
เหตุเช่นนี้ หน้าท้ายสุดในหนังสือของอารงซึ่งปรากฏหลังจากเชิงอรรถ 22 รายการใน 3 หน้า จึง
เป็นบทเพลง"รักกันไว้เกิด"ซึ่งมีความท่อนแรกว่า

“รักกันไว้เกิดเราเกิดร่วมแดนไทย

จะเกิดภาคไหนไหนก็ไทยด้วยกัน

เชื้อสายประเพณีไม่มีขีดค้น

เกิดได้ธงไทยนั้นปวงชนทุกคนคือไทย"¹⁶

แต่ในฐานะที่สอง เขาเขียนอย่างนักวิชาการจึงพยายาม"วิเคราะห์ปัญหาตามหลักการ
โดยยึดสัจจะเป็นใหญ่" และสุดท้ายเขาเขียนในฐานะชาวมุสลิมท้องถิ่นในสี่จังหวัดภาคใต้ ซึ่ง
เปรียบเหมือนเจ้าของปัญหา จึงพยายาม"เสนอแก่นแท้หรือเนื้อเรื่องของปัญหาในส่วนที่บุคคลซึ่ง
อยู่ในวงนอกอาจจะเข้าใจไม่ถึง"¹⁷

ส่วนหนังสือ ปัตตานี: อดีต-ปัจจุบัน ซึ่งก็เขียนขึ้นหลังเหตุการณ์รุนแรงปลายปี พ.ศ.2518
ที่นราธิวาส-ปัตตานีเช่นกัน ผู้เขียนคือ อ.บางนราเชื่อว่าหนังสือของเขาจะเป็น"บันไดอีกขั้น
หนึ่ง"สำหรับการเขียนประวัติศาสตร์ปัตตานี¹⁸ เขาใช้ประวัติศาสตร์ความเป็นอิสระของปัตตานีใน
อดีตชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ในปี 2518 ซึ่งเป็นปัจจุบันในเวลานั้น ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากปัญหาความ
แตกต่างทางชาติพันธุ์และภาษา และการที่รัฐบาลไทยสัมพันธ์กับจังหวัดชายแดนภาคใต้เชิง
เศรษฐกิจในฐานะ"นักลงทุนเมืองขึ้น" และยังปกครอง"จังหวัดชายแดนเหล่านั้นแบบอาณานิคม-เผด็จ
การ-ฟาสซิสต์ รัฐตำรวจและทหารรวมๆกัน"¹⁹ ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการบางคนจึงสรุปว่า งานเขียน
เล่มนี้ ของ อ.บางนรา เป็น"บันทึกของเหตุการณ์สำคัญของประวัติศาสตร์แห่งการกดขี่ชนพื้นเมือง
ของประเทศไทย โดยมีเป้าประสงค์เพื่อปลุกเร้าอารมณ์ความรู้สึก และ การตื่นตัวทางการเมืองให้กับผู้
อ่าน"²⁰ อาจกล่าวได้ว่างานทั้งสองเล่ม มีจุดประสงค์ทางการเมืองและหวังผลทางการเมืองที่นำสน

ใจทั้งคู่ คือ เล่มแรกประสงค์จะบันทึก"ความจริง"เกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวเพื่อให้สังคมการเมืองไทย เป็นธรรมต่อผู้คนที่แตกต่างกันแต่ขณะเดียวกันก็มีความมั่นคงในชาติ ขณะที่เล่มหลังมุ่งสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจในอดีตของอาณาจักรปัตตานี และสร้างอารมณ์ทางการเมืองอันเป็นผลจากสถานการณ์ความไม่เป็นธรรมที่ดำรงอยู่

เมื่อ Lucette Finas สัมภาษณ์ Michel Foucault เกี่ยวกับงานเขียนเล่มสำคัญของเขาคือ *History of Sexuality* เล่มที่หนึ่ง ก็ได้ตั้งคำถามว่า Foucault ยอมรับหรือไม่ว่าการวิเคราะห์ของตนมีธรรมชาติเป็นเรื่องแต่ง(fictive nature) Foucault ตอบว่า งานของเขาไม่มีหน้าที่ต้องพิสูจน์อะไร และเขาเห็นว่าฐานะความเป็น"เรื่องแต่ง"มีความสำคัญ เขารู้ว่า ไม่ใช่เพราะเป็นเรื่องแต่ง "ความจริง"จึงสูญหายไป แต่เป็นไปได้ที่เรื่องแต่งอย่างนวนิยายจะทำหน้าที่บางอย่างเกี่ยวกับ"ความจริง" ด้วยการชักจูงให้เกิดผลของ"ความจริง" นำเอาวาทกรรมที่แท้ซึ่งไปสู่สิ่งที่ยังไม่ปรากฏ คือแต่งขึ้นมา Foucault สรุปว่า "คนเรา"แต่ง"(fictions)ประวัติศาสตร์บนฐานของความเป็นจริงทางการเมืองซึ่งทำให้ประวัติศาสตร์กลายเป็นเรื่องจริง(true) และยัง"แต่ง"(fictions)การเมืองซึ่งยังมิได้ดำรงอยู่ บนฐานของ"ความจริง"ในทางประวัติศาสตร์ (historical truth)"²¹ ในแง่นี้จะกล่าวได้หรือไม่ว่า งานของอารงคือความพยายาม"แต่ง"ประวัติศาสตร์บนฐานของ"ความเป็นจริง"ทางการเมือง อันซับซ้อนสัมพันธ์กันอยู่ ในขณะที่งานของอ.บางนราเป็นการ"แต่ง"การเมืองบนฐานของ"ความจริง"ทางประวัติศาสตร์? ในฐานะ"เรื่องแต่ง"ด้วยกัน งานวิชาการอย่างของอารงกับงานการเมืองอย่างของอ.บางนราก็ไม่ต่างจากนวนิยายนัก ด้วยเหตุนี้คำถามที่สำคัญคือ ในเมื่อประวัติศาสตร์ถูก "แต่ง"บนฐานของ"ความจริง"ทางการเมือง และ การเมืองถูก"แต่ง"บนฐานของ"ความจริง"ทางประวัติศาสตร์ ก็หมายความว่า"เรื่องแต่ง"ทั้งประวัติศาสตร์และการเมืองล้วนมี"ความจริง"รองรับอยู่เช่นกัน แต่ถ้าเช่นนั้น คนเราแต่งนิยายบนฐานของอะไร? ยิงนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่ผู้แต่งแสดงให้เห็นว่าแต่งบนรากฐาน"ความจริง"ทางประวัติศาสตร์ แต่เพราะเรื่องที่น่ามาเขียนถึงเป็นปัญหาทาง"การเมือง" จึงเลือกจะบอกเล่า"ความจริง"นั้นผ่านนวนิยายยิ่งกว่าที่จะเขียนเป็นข่าว หนังสือพิมพ์ บทความในนิตยสารรายสัปดาห์ หรือ งานเขียนวิชาการเช่นนั้นหรือ? ถ้าโยงทัสนะเช่นนี้เข้ากับแนวคิดของ Gadamer ที่ได้กล่าวถึงไว้ในตอนต้นของงานวิจัยนี้²² อาจเห็นได้ว่า "ความจริง"ในนิยายหรือในงานเขียนทั้งหลาย ล้วนมีลักษณะทั้งเปิดเผย"ความจริง"บางอย่างและบดบัง"ความจริง"อย่างอื่นๆในเวลาเดียวกัน การบอก"ความจริง"ด้วยการเขียนเป็นนิยายย่อมทำให้ทุกสิ่งในนิยายเป็นจริงไปเสียหมดไม่ได้ แต่ขณะเดียวกัน ภายใต้เงื่อนไขจำกัดทางการเมืองชนิดที่อาจคุกคามสิทธิเสรีภาพหรือกระทั่งเป็นภัยต่อผู้เขียน การบอก"ความจริง"ผ่านนิยายอาจทำให้การบอก"ความจริง"บางอย่างเป็นไปได้ยิ่งกว่าจะใช้สื่อชนิดอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นงานวิชาการหรือข้อเขียนในหนังสือพิมพ์ เนื่องจากสังคมทั้งผู้อ่านทั่วไปและเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทั้งโดยหน้าที่และใน

ทางส่วนตัว ยังอาจ"จัดการกับความจริง"ในนิยายได้ว่า เป็นเรื่อง"ไม่จริง"เพราะที่เขียนขึ้นเป็นเพียงนิยาย และดังนั้นจึงไม่ต้องกังวลสนใจมากนัก

ในการสนทนาว่าด้วย"นิยายเรื่องใหม่?" เมื่อเดือนกันยายน ค.ศ.1963 Foucault ได้ชี้ว่า คำถามสำคัญเกี่ยวกับตรรกะของเรื่องแต่ง จากข้อเขียนเรื่อง"Logique de la fiction" ของ Sollers คืองานวรรณกรรมทั้งปวง หรือหนังสือสักเล่ม เป็นยิ่งกว่าเรื่องภาษาเพราะงานวรรณกรรมหรือนวนิยายนั้นทั้งผ่านเลยภาษาไป และยังเผยแสดงให้เห็นพื้นที่ซึ่งโดดเด่นแตกต่าง เป็นพื้นที่ซึ่งทั้งว่างเปล่าและเต็มเปี่ยมในเวลาเดียวกัน ที่สุดคือเป็นตำแหน่งแห่งที่ของความคิด กล่าวอีกอย่างหนึ่ง งานวรรณกรรมหรือนวนิยายกำลังตั้งคำถามว่า ที่เรียกว่า"คิด"นั้นหมายความว่าอย่างไร? เพราะงานเขียนอย่างนวนิยาย ก็เป็นผลของรอยต่อระหว่างสิ่งที่เห็นและความพยายามจะพูดถึงสิ่งที่เห็นนั้น²³ และเพราะตรรกะของนิยายในทัศนะนี้เป็นรอยต่อแห่งความพยายามจะ"พูดถึง"สิ่งที่เห็นอยู่ว่า"เกิดขึ้น(จริง)" การแต่ง(นิยาย)จึงเป็นไปได้โดยปราศจากการตั้งคำถามถึงความหมายของ"ความคิด" อย่างน้อยก็ต้องตั้งคำถามว่า จะแต่งเรื่อง"จริง"ที่เกิดขึ้นให้เห็นอยู่ตรงหน้าให้เป็นนิยายเพื่อบอก"ความจริง"ต่อผู้อ่านอย่างไร แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า ที่ต้อง"คิด"นั้นมีได้มีแต่เพียงผู้แต่งนิยายหรือวรรณกรรม แม้ผู้อ่านเองก็ถูกจูงเข้าไปสู่พื้นที่"ซึ่งทั้งว่างเปล่าและเต็มเปี่ยม"ในเวลาเดียวกันได้ด้วย เพราะภาวะเช่นนี้คล้ายกับสิ่งซึ่ง Gadamer ชี้ให้เห็นว่า การอ่านและตีความงานเขียนต่างๆ กล่าวให้ถึงที่สุดแล้วเป็นการเชื่อม"ขอบฟ้า"เข้าหากัน "ขอบฟ้า"ที่ว่ำนี้นรวมทั้งอคติและข้อจำกัดที่ฝ่ายต่างๆมีและเป็นอยู่ ทั้งในด้านของผู้เขียนเมื่อสัมพันธ์กับความเป็นจริงและสถานการณ์ และในส่วนของผู้อ่าน เมื่อสัมพันธ์กับหนังสืออย่างนวนิยายที่ตนอ่านในบริบททางสังคมการเมืองของตน

ด้วยเหตุนี้"เรื่องแต่ง"จึงแยกไม่ออกจาก"ความคิด"ในการถ่ายทอดสิ่งที่เกิดขึ้นให้เห็นอยู่ต่อหน้า ออกมาเป็นภาษาของเรื่องแต่งซึ่งบรรจุทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นและอคติตลอดจนความเฝื่อนของผู้เขียนและอาจจะผู้คนมากมายที่เกี่ยวข้อง ในแง่นี้คงจะเห็นได้ว่า ในฐานะ"เรื่องแต่ง"ประเภทหนึ่ง นอกจากนวนิยายจะเป็นพื้นที่(space)ซึ่งบรรจุ"ความจริง"ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์และการเมืองไว้ อย่างน่าสนใจแล้ว นวนิยายยังต่างจากงานเขียนทางประวัติศาสตร์และการเมืองตรงที่ นวนิยายมิได้พยายามกลบบังความเป็น"เรื่องแต่ง"ของตน และดังนั้นจึงแสดงฐานะความเป็นเรื่อง"สมมุติ"ของนิยายไว้อย่างชัดเจน การทำเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับฐานะของ"ความจริง"ในนิยาย โดยเฉพาะในกรณีนวนิยายบางประเภท(เช่นนิยายอิงประวัติศาสตร์) หรือผู้เขียนบางคนที่ประสงค์ให้ระยะระหว่าง"เรื่องแต่ง"ของตนห่างจาก"ความจริง"ไม่มากนัก คนเขียนนิยายประเภทนี้ก็ต้องหาวิธีการนานาชนิด มาปรุงให้"เรื่องแต่ง"ของตนมีความ"สมจริง"ยิ่งขึ้น

สุชีพ ณ สงขลา ผู้แต่งนวนิยายเรื่อง *ชื่อโก๊ะ แหกอก ระบุไว้ใน* "จากผู้เขียน" ที่ต้นเล่มว่า เขาใช้เวลา "ตระเวนในเขตสามจังหวัดภาคใต้อยู่ต่ำกว่าสองเดือนท่ามกลางเสียงสวดและเสียงปิ่น เพื่อแกะรอย ชื่อโก๊ะ แหกอก มาสมมติเป็นเรื่องเป็นราวให้ท่านผู้อ่านที่เคารพได้อ่าน"²⁴ ปกหน้าของหนังสือก็มีข้อความระบุว่า หนังสือนี้เป็น "เรื่องสมมติ" แต่ที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือ ความพยายามทั้งของผู้เขียนและสำนักพิมพ์ที่จะทำให้ *ชื่อโก๊ะ แหกอก* ซึ่งเป็นเรื่องสมมตินี้ สมจริงขึ้นมาให้ได้

ประการแรก ปกหน้าของหนังสือระบุว่าชื่อเรื่อง "*ชื่อโก๊ะ แหกอก*" เป็นคำภาษามลายูซึ่งมีที่มาจาก "แฟ้มข่าวสะท้อนขวัญของหนังสือพิมพ์ *ประชาธิปไตย*"²⁵ เป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่ทางการไทยระดับสูง อนุญาตให้เจ้าหน้าที่บางคนฆ่าคนได้โดยไม่มีความผิด²⁶ เรียกกัน "ในหมู่คนไทยมุสลิมว่า 'กระสุนนัดละบาท'" ²⁷ การนำคำในข่าวหนังสือพิมพ์มาเป็นชื่อเรื่องแต่ง เท่ากับชี้ให้เห็นว่า "เรื่องแต่ง" นี้มีที่มาจาก "เรื่องจริง" อันเคยถูกบันทึกถ่ายทอดเป็นข่าวให้สาธารณชนได้รับรู้ไว้ในหน้าหนังสือพิมพ์

ประการที่สอง คำนำของสำนักพิมพ์พาสโกระบุว่า "ผู้เขียนได้สร้างเค้าโครงเรื่องขึ้นโดยอาศัยสภาพการณ์จริงๆ เมื่อหลายปีก่อนในสามจังหวัดภาคใต้" อีกทั้งยังอาศัยแนวคิดที่ว่า วรรณกรรมคือภาพสะท้อนสังคม ดังนั้น นิยายเรื่องนี้คือ "สภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดภาคใต้อย่างแจ่มชัด" โดยผู้เขียนได้เสนอให้ผู้อ่าน "เห็นบทสรุปของปัญหาต่างๆ ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง" สำนักพิมพ์พาสโกสรุปในตอนท้ายว่า สำหรับผู้สนใจปัญหาภาคใต้ "หนังสือเล่มนี้จะให้คำตอบแก่ท่านได้อย่างดี"²⁸ คำนำของสำนักพิมพ์นี้กำลังอ้างว่า นวนิยายเรื่องนี้ทั้งสะท้อนปัญหาที่เป็นจริงในภาคใต้ และยังจะ "ให้คำตอบ" แก่ผู้คนที่สนใจปัญหาต่างๆ ของชาวสามจังหวัดภาคใต้จริงๆ ได้เป็น "อย่างดี" นวนิยายที่ทั้งสะท้อนปัญหาและให้ "คำตอบ" ต่อปัญหาที่เป็นจริงได้ย่อมต้องเป็นเรื่องแต่งที่สมจริงเป็นอย่างยิ่ง "คำตอบ" ที่ได้จะหมายถึงแนวทางปฏิบัติในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยหรือไม่ ในแง่นี้นอกจาก *ชื่อโก๊ะ แหกอก* จะ "สมจริง" แล้วยังทรงคุณประโยชน์ในทางปฏิบัติอีกด้วย

ประการที่สาม หนังสือ *ชื่อโก๊ะ แหกอก* เปิดเล่มนวนิยายด้วยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น "จริง" สองชิ้น ชิ้นแรกเกี่ยวข้องกับกรณีสังหาร 5 ศพที่สะพานกอดดอโดยตรง คือ "สรุปย่อคำให้การของสื่อแม่ บราเซะ ต่อ พล.ต.ต. แสงวง หงษ์นคร ณ ห้องประชุมกรมตำรวจ" เอกสารนี้เป็นเอกสารทางราชการ บันทึกคำให้การของเหยื่อเหตุการณ์รุนแรงที่สะพานกอดดอซึ่งรอดชีวิตจากน้ำมือฆาตกรมาได้ นิยายเรื่องนี้เริ่มต้นด้วยการนำคำให้การมาลงไว้ทั้งหมด และอ้างอิงที่มาจากงานวิชาการคือ *ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้* ของอารง สุทธาศาสน์²⁹ จากนั้นก็เป็นข่าวทหารอาละวาดในที่สาธารณะคือ โรงแรมต้นหยงในตัวเมืองนราธิวาส เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2521 ความเรื่องทหารอาละวาดในนราธิวาสนี้ นำมาจาก หนังสือ *ข่าวไทยนิกร* โดยผู้

เขียนระบุไว้เรียบร้อยว่า “ปีที่ 3 ฉบับที่ (30)+55 6 พฤศจิกายน 2521”³⁰ การเปิดเล่มด้วยเอกสารราชการและตามยี่สิบด้วยข่าวหนังสือพิมพ์ที่มีแหล่งอ้างอิงชัดเจน ก็เป็นการสถาปนาตำแหน่งแห่งที่ ซึ่งใกล้ “ความจริง” ของนวนิยายเรื่องนี้ให้หนักแน่นยิ่งขึ้นไปอีก

ประการที่สี่ ตัวผู้เขียนเองระบุไว้แต่แรกว่า แรงบันดาลใจให้เขียน *ชื่อโก๊ะ แชกอ* มีหลายสิ่ง ทั้งเพื่อนนักข่าวที่มีตัวตนจริงและทั้งที่ได้ไปสัมผัส “ความจริง” มาด้วยตัวเอง ทั้งจากหนังสือวิชาการของอารง สุทธาศาสน์ ข่าวหนังสือพิมพ์ *ประชาธิปไตย* ช่วง ธันวาคม 2519 ถึง มกราคม 2520 รวมถึงอีก “หลายๆอย่าง” ที่กระผมได้ไปพบเห็นมาเอง และจากผู้มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวเหล่านั้นที่นั่น และที่กรุงเทพฯ หลายท่าน³¹ ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า ผู้เขียนนวนิยายเรื่องนี้ได้ทำ “การบ้าน” หรือทำการ “วิจัย” มาเป็นอย่างดี ทั้งที่ได้ไปสัมผัสเหตุการณ์จริงในภาคสนาม ทั้งศึกษาจากข้อมูลที่เป็นเอกสารหลักฐาน และการพบปะสัมภาษณ์ผู้รู้ทั้งในกรุงเทพฯ และในภาคใต้ นวนิยายนี้จึงเป็นยิ่งกว่า “เรื่องแต่ง” ที่ไม่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับ “ความจริง” ที่เกิดขึ้น แต่มีฐานะใกล้กับงานวิจัยที่มักถือกันว่าเป็นการศึกษาค้นคว้าหา “ความจริง” ยิ่งกว่า

ประการที่ห้า ในตัวนวนิยายเอง ก็มีการอ้างอิงข้อเขียนประวัติศาสตร์อย่าง “พงศาวดารเมืองปัตตานี” เช่นเมื่อตัวละครสำคัญถกเถียงกันว่า ชาวมุสลิมเลี้ยงสุนัขได้หรือไม่ เพราะตามหลักศาสนาอิสลามสุนัขเป็นสัตว์สกปรก ชาวมุสลิมไม่ได้รับอนุญาตให้เลี้ยง “ยูโซะ” ซึ่งเป็นคนที่ไม่พบลูกสุนัขค้าปลอດทั้งสองตัวและเก็บมาให้ “กรม” เพื่อนคนไทยพุทธในหมู่บ้านเลี้ยงก็อ้างว่า ตาม “พงศาวดารปัตตานี” เมืองปัตตานีถูกค้นพบก็เมื่อพญาสุอันตราไปล่าสัตว์ และสุนัขล่าเนื้อของพระองค์ตามกระจะงูสีขาวไปถึงชายหาดซึ่งต่อมา จึงเป็นที่ตั้งเมืองปัตตานี³² หรือ เมื่อเขียนถึงคำปราศรัยของนายกรัฐมนตรีไทยที่มาตรวจราชการในปัตตานี ผู้เขียนก็ใช้คำปราศรัยของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีในเวลานั้นที่กล่าวในการไปตรวจราชการที่จังหวัดยะลา ณ ศาลากลางจังหวัดยะลาเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2518 ซึ่งอ้างอิงมาจาก *ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้* ของอารง และนำมาลงพิมพ์ไว้ในนิยายทั้งหมดโดยไม่ดัดแปลงอะไร³³ หรือเมื่อกล่าวถึงเรื่องราวของปลัดอำเภอหนุ่มนับถือศาสนาอิสลามที่ย้ายเข้ามาทำงานในพื้นที่ไม่นาน และผู้ว่าราชการจังหวัดกล่าวต้อนรับเขาว่า “ที่คุณมานี้ก็ดีแล้ว เราจะได้ช่วยกันปราบปรามพวกแขกลักที่” ก็อ้างอิงคำกล่าวนี้นี้จากหนังสือของ อารง สุทธาศาสน์เช่นกัน³⁴ “ความจริง” ของประเด็นต่างๆ ที่จัดวางไว้ตลอดเล่ม *ชื่อโก๊ะ แชกอ* ผ่านข้อความที่หนุนอยู่ด้วยแหล่งอ้างอิงอย่างงานวิชาการ คำปราศรัยที่เกิดขึ้นจริง หรือพงศาวดารโบราณ ทำให้ฐานะของ “เรื่องแต่ง” ที่ปรากฏในนิยายเรื่องนี้ “สมจริง” ยิ่งขึ้นในการรับรู้ของผู้อ่าน

ประการที่หก ที่น่าสนใจยิ่งคือ “คำนำ” ของผู้เขียน สุชีพ ณ สงขลา เริ่มต้น “คำนำ” ของตนในหนังสือนิยายเรื่อง *ชื่อโก๊ะ แชกอ* ด้วยการเล่าถึงกรณีที่น่าทึ่ง 7 คนเข้ามาค้นห้องพักของตนเอง

ที่ โรงแรมชาวอย สุโขทัย เมื่อสืบนาฬิกาในเช้าวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2521 ขณะที่ตนเพิ่งเขียนนิยายบทที่ 18 จบลง จากนั้นก็เล่าให้ว่าได้คุยกับร.ต.อ. ธาณี ทวีศรี จากกองกำกับการตำรวจภูธรเขต 4 ซึ่งเป็นนายตำรวจที่มุ่งหมายให้สังคมเป็นธรรมและรื้อฟื้น ได้เล่าให้ผู้อ่านทราบถึงการได้เห็นเจ้าหน้าที่จับกุมของหนีภาษีแม่ค้าขายแตงที่สถานีรถไฟและนำไปขายให้กับพ่อค้าที่รอซื้ออยู่ไม่ไกลนักกับตาตนเอง³⁵ การบรรยายประสบการณ์ตรงของตนในการทำงานภาคสนาม รวมถึงการระบุสถานที่ เวลา ชื่อจริงและชั้นยศของบุคคลที่ได้สนทนาด้วยให้สัมพันธ์กับหนังสือที่กำลังแต่งอยู่ไว้อย่างชัดเจน ก็เป็นการสถาปนา "ความจริง" ของนิยายเรื่องนี้ให้หนักแน่นยิ่งขึ้น เพราะผู้อ่านคงได้ตระหนักว่า นอกจากผู้เขียนจะอ้างอิงข้อมูลต่างๆ เป็นหลักเป็นฐานแล้ว ยังอาศัยประสบการณ์จริงในภาคสนามที่ได้ประสบมาเป็นองค์ประกอบของเนื้อหา นิยาย ความ "สมจริง" ของเรื่อง "สมมุติ" นี้จึงน่าจะเข้มข้นขึ้น

แต่ก่อนจะวิเคราะห์ว่านิยาย ชื่อ *โก๊ะ แชกอ* ทั้งเล่ม "จัดการความจริง" เกี่ยวกับความรุนแรงในอาณาบริเวณวัฒนธรรมปัตตานีในช่วงเวลา 2518-2519 อย่างไร คงต้องนำเรื่องย่อของนิยายนี้มากล่าวถึงไว้ด้วย

ชื่อโก๊ะ แชกอ: เนื้อเรื่อง ³⁶

گرام ดอนคัน เป็นเด็กหนุ่มชาว "ไทย" เพียงคนเดียวในหมู่บ้านมุสลิมล้วน เขาแทบไม่รู้เรื่องทางพุทธแต่ "แตกฉานอัลกุระอ่านกว่าเด็กมุสลิมทั้งหมู่บ้าน" (น.1) เขามีเพื่อนสนิทในหมู่บ้านนี้สองคน คนหนึ่งคือยูโซะเป็นหลานโต๊ะอิหม่ามที่คนเคารพทั้งหมู่บ้าน อีกคนหนึ่งเป็นหญิงชื่อ มะทรงกำลังเรียนวิทยาลัยครู เรื่องเริ่มต้นเมื่อยูโซะนำสุนัขสีดำปลอดสองตัวมาให้گرامเลี้ยง เพราะแม่ของสุนัขถูก "นปพ. (หน่วยปฏิบัติการพิเศษ) ที่ตั้งค่ายในหมู่บ้านไทยใกล้ตลาดยิงแม่ของมันตาย... แล้วเขาไปกินเพราะเป็นหมาดำ" (น.4-5) การเลี้ยงสุนัขในหมู่บ้านที่มีแต่มุสลิมล้วนเป็นเรื่องลำบาก แต่เพราะگرامเข้าใจธรรมเนียมประเพณีและนิสัยทางศาสนาของผู้คนดี เช่น ห้าม "เจ้านิล" และ "เจ้าปลอด" ลงคลองเพราะชาวบ้านต้องใช้น้ำในชีวิตประจำวัน จึงอยู่กันมาได้ ต่อมาเมื่อมีข่าวชาวมุสลิมถูกเจ้าหน้าที่กดขี่ทารุณมากขึ้น ยูโซะก็เลือกจับอาวุธต่อสู้กับทางการ เมื่อความขัดแย้งกับทางการทวีขึ้น ท่าทีของหลายคนในหมู่บ้านที่เคยรักใคร่เอ็นดูกรามก็เปลี่ยนไป ยิ่งวันหนึ่ง นปพ. ติดตามฝ่ายต่อต้านอำนาจรัฐเข้ามาถึงหมู่บ้านยาหลัง เมื่อเห็นกรามและทราบว่าเป็น "คนไทย" คนเดียวในหมู่บ้าน หัวหน้าหน่วยก็กล่าวต่อหน้าชาวบ้านทุกคนในที่นั้นว่า "แล้ววันหลังจะให้คนไปถามอะไรบ้าง อย่าไว้ใจมันมากนัก พวกแขก" คำพูดหึงห้ายนี้ก่อปัญหาให้กับกรามมาก เพราะนอกจากจะเป็นการเหยียดหยามผู้คนที่เขาอยู่ด้วยใกล้ชิดมาตลอดชีวิต ยังเป็นการแยก

ตัวเขาออกจากชาวบ้าน จัดเขาเป็นฝ่ายของหน่วยราชการที่อาจ"ให้ข่าว"ที่เป็นประโยชน์แก่การปราบปรามชาวมุสลิมได้ โดยเฉพาะหน่วยราชการนี้เป็นหน่วยราชการที่ใช้ความรุนแรงกับฝ่ายต่อต้าน และใช้อำนาจแย่งชิงสิ่งของสมบัติของชาวบ้าน(เช่น หยิบฉวยแม่ไก่ของชาวบ้านที่กำลังพักผ่อนตัวติดมือไปหน้าตาเฉย น.19)โดยที่พวกเขาได้แต่มองเท่านั้น

เมื่อยูโซะได้รับบาดเจ็บจากกระสุนของทางการ กรามก็นำตัวเพื่อนไปซ่อนและพยายามรักษา นพ.ตามรอยเข้ามาถึงบ้านของกรามแต่หา ยูโซะไม่พบ เมื่อเข้ามาถึงบ้านก็สังหารไอ้ฉลุสุนัขสีดำปลอดของยูโซะที่กรามเลี้ยงมาแต่เล็ก เพื่อเอาไปกินเป็นอาหารอายุวัฒนะ กรามรู้สึกโกรธ "เพราะมันเป็นหมาที่เขารักและเลี้ยงจนโตมากับมือ แทนที่มันจะตายด้วยน้ำมือคนมุสลิมที่รังเกียจหมา กลับมาตายด้วยน้ำมือชนพวกที่เลี้ยงและรักหมา"(น.25) ก่อนจากไปหัวหน้ากลุ่มยังกล่าวกับกรามว่า "มืออะไรอย่าปิดเราเวลาเราจะมาถามอะไรบ้าง เอ็งรู้หรือเปล่าว่าไอ้พวกแขกนะมันเป็นโจรรัฐบาลกำลังปราบพวกมันอยู่ แกอย่าไปเที่ยวยุ่งกับมันนะ มันไม่ใช่พวกเรา"(น.25-26) เมื่อคนเหล่านี้ถอนกำลังไป ยูโซะกล่าวว่ากับกรามว่าคนที่ยิงไอ้ฉลุเป็นคนเดียวกับคนที่ยิงแม่ของมัน และถามกรามว่า "แล้วจะให้เราอยู่ได้ปกครองของสัตว์พวกนี้ได้อย่างไร"(น.26)

ยิ่งการปราบปรามของเจ้าหน้าที่หนักขึ้น กรามยิ่งรู้สึกเป็น"คนนอก"มากขึ้น คนที่เข้าใจและเห็นใจเขาน้อยลงทุกที เขาโดดเดี่ยวยิ่งขึ้น ทั้งฝ่าย"ไทยมุสลิม"เองก็เพ่งมองด้วยสายตาสงสัยว่าเขาเป็นสายให้ทางการ และยังคงเป็นเป้าของฝ่ายเจ้าหน้าที่ด้วยเพราะสงสัยว่าเขาเป็นมิตรกับขบวนการแยกดินแดน(น.56-57) เขาจึงตัดสินใจเข้าเมืองไปเยี่ยมเยียนให้รู้จักญาติพี่น้อง พ่อของเขาคือตายในหมู่บ้านนี้เสียแล้วมีบิดาเป็นคุณหลวงอยู่ที่หนองจิก เมื่อกรามไปถึงบ้านของหลวงนรรัตน์ก็พบว่า ปู่ของเขาเป็นเจ้าของสัมปทานบัตรไซเต้ทั้งหมดในชายทะเลหนองจิกซึ่งทำรายได้มหาศาลให้กับครอบครัว เมื่อกรามมาถึงจึงเผชิญกับความรู้สึกไม่เป็นมิตรจากภรรยาใหม่ของปู่และบุตรธิดาสองคน คือบุตรสาวซึ่งบังเอิญเป็นภรรยาของหัวหน้าหน่วยปราบปรามขบวนการชื่อ ร.ต.อ. คำราม พิชมาต ที่เคยเข้าไปถึงบ้านของกรามที่ยาหลัง ส่วนบุตรชายเป็นนายทหารหนุ่มยศร้อยโทชื่อ ยุธกร กรามเปรียบเทียบผู้คนในบ้านของปู่ที่เขาเข้ามาอยู่ได้สับสนกับผู้คนชาวมุสลิมที่ยาหลังแล้วรู้สึกว่า ต่างกันราวฟ้ากับดิน "ที่นั่น(ตมมุสลิมยาหลัง)คนจะพูดกันเนิบช้าไพเราะ จะถกเถียงกันก็ไม่เคยใช้วาจาที่กร้าวน้ำเสียงที่รุนแรงอย่างจะกินเลือดเช่นนี้"(น.66) เมื่อกรามจะจากบ้านปู่มา เขาเผชิญกับผู้กอง คำราม พิชมาตที่กล่าวหาเขาว่าเป็น"สายให้โจรแขก"(น.74) กรามตอบญาติของตนว่า "ผมมิได้เป็นอะไรทั้งนั้น...ที่นั่นไม่มีคนไทยเลยแล้วจะให้ผมคบกับใคร ผมจะคบกับหมาอะไร คนของคุณก็ฆ่ามันเสียจะให้ผมทำอย่างไร....มุสลิมที่นั่นไม่เคยขโมยของใครและของของผมไม่เคยหาย แต่คนของคุณไปค้นบ้านผมครั้งเดียวของผมหาย.... ผม

ขอบอกอีกครั้งว่า ผมเคยเห็นโจรปล้นที่นั่นครั้งแรกและโจรที่ไปปล้นคือลูกน้องของคุณนั่นแหละที่หัวไก่ชาวบ้านออกมา โจรที่มีเครื่องบินของชาติสวมอยู่ครบชุด”(น.74)

ผู้กองคำราม พินาศ ไม่ได้เจ็บใจกับคำกล่าวของกรม เพราะเขาได้สั่งคนของตนให้ไปเผาบ้านของกรมที่ยาห์ตั้งแต่แรกแล้ว และสร้างหลักฐานว่าพวกมุสลิมเผาบ้านกรมด้วยคิดว่าเขาเป็นสายตำรวจ ผู้กองหัวเราะบอกญาติพี่น้องของตนว่า “มันกลับไปมันก็จะเจ็บใจ และแค้นใจพวกแขกจนอยากจะมาบอกให้เราไปช่วยฆ่า คอยดูซิ”(น.76) เมื่อคนของเขาไปเผาบ้านกรมได้ทั้งกระดาดเขียน“เป็นภาษาอาหรับ”(น.82)ลงชื่อขบวนการปลดแอกมุสลิมไทยฐานที่เป็นสายให้กับตำรวจ ขณะเดียวกันก็ส่งหะยีอาแว ชาวมุสลิมที่เป็นสายของทางกรไปแพร่ข่าวลือว่า กรมเป็นสายของตำรวจพร้อมกับที่ร้อยโทยงยุทธก็พยายามตีสนิทกับเพื่อนหญิงของกรมและบอกเล่าว่า “นายกรมคนนี้ก็ เป็นสายให้กับพี่เขยของผมอยู่เพราะเขาเป็นคนไทยคนเดียวในหมู่บ้าน”(น.90)

ข่าวกรมเป็น“สายให้ทางการ”แพร่ออกไปในหมู่ชาวมุสลิม โดยที่ตนไม่ทราบเพราะยังไม่ได้กลับยาห์หลัง กรมได้พบกับทนายความของครอบครัว ที่ได้บอกกับกรมว่า ปู่ตั้งใจจะยกมรดกมหาศาลจากหาดีไช้เต่าให้กับเขาด้วย แม้เขาไม่ประสงค์จะมีส่วน แต่ทนายก็ชักชวนให้เขาพักอยู่ในเมืองก่อน โดยเขากล่าวว่า “ระยะนี้ความแตกแยกระหว่างไทยมุสลิมกับไทยพุทธนั้น นับวันมันจะยิ่งแตกแยกหนักขึ้น จนถึงวันหนึ่งที่เขาจะต้องคิดว่าเธอไม่ใช่พวกเรา”(น.127) ขณะที่การปะทะกันระหว่างทางการกับฝ่ายต่อต้านรุนแรงยิ่งขึ้น ความรุนแรงในการพยายามรักษามรดกหาดีไช้เต่าของญาติพี่น้องตระกูลดอนคัน ไม่ให้หลวงนรรัตน์เปลี่ยนแปลงพินัยกรรมก็ยิ่งหนักขึ้น ถึงขั้นให้คนไปข่มขืนหญิงรับใช้คนสนิทของคุณหลวงที่ทราบความจริง แล้วป้ายความผิดไปที่ “โจรแขก” อีกทั้งเตรียมการวางยาพิษคุณหลวงด้วย ส่วนในหมู่บ้านกองกำลังของร.ต.อ.คำราม ก็พยายามหาข่าวโยชะด้วยความการใช้กำลังความรุนแรงเข้าทรมานผู้คนเช่น ตบขากรไกรของโต๊ะอินมามด้วยพานท้ายปืน เมื่อเรียกแล้วไม่ได้ยินเสียงตอบเพราะเขาทำนาฆ (นมัสการพระเป็นเจ้าประจำวัน) อยู่ สำหรับชาวมุสลิมนั้นเมื่อทำพิธีนาฆ(หรือละหมาด)ก็จะทำจนเสร็จ ไม่หยุดการนมัสการเพื่อการอื่น ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุย รับโทรศัพท์ หรือ เปิดประตูบ้าน การสอบสวนหาข่าวขบวนการทำไปด้วยความรุนแรงทั้งซ้อมผู้ใหญ่ คั้นรีอกระท่อมทุกหลังจนกระจุยกระจาย และ ชูพวกเด็กๆนักเรียนในปอเนาะด้วย “แล้วไอ้พวกแขกเหล่านี้....ต้องบอกพวกพ่อแม่พวกแก่ด้วยว่า ห้ามใครช่วยเหลือให้หลบซ่อนอาหารแก่ไอ้พวกในป่า มิฉะนั้นวันหลังกูจะมาลากคอพวกมึง”(น.139)

เมื่อการปราบปรามขบวนการแบ่งแยกดินแดนดำเนินไปได้โดยยาก ผู้กองคำราม พินาศก็หันมาใช้วิธีการ“โจรปราบโจร” คือ ใช้พวกโจรที่เจ้าหน้าที่ทางการบางคนเลี้ยงอยู่ไปทำการนี้ เพราะ“พวกนี้มันเอาทุกอย่างไม่เลือกอยู่แล้ว ปล้นสะดม ฆ่า เรียกค่าไถ่ ไม่ว่ามุสลิมหรือไทยขอให้เงิน เราให้มันเข้าปล้นหมู่บ้านเลย แล้วประกาศตัวเป็นไอ้โยชะ ยิ่งไงๆ ต้องมีคนเชื่อมั่นบ้าง เมื่อ

หลายหนเข้า ชื่อไฉ่ยูโงะก็เหม็น ไม่ก็ครั้งก็ต้องมีคนโกรธแค้นบอกให้เราปราบ....ก็มันปล้นได้ก็ให้มัน เราอย่าไปยุ่งกับมันก็ถมติดไปแล้ว"(น.141) นอกจากนั้นบางกรณีเจ้าหน้าที่ก็จะทำเสียเองโดย "ซุกอาวูให้มันตามบ้านแล้วค้น ตัวไหนดังๆเอาให้หมด หรือไม่ก็กวาดมันลงทะเลเสียเลย"(น.142) นอกจากการปราบ"โจร"ด้วยวิธีการเหล่านี้ ผู้กองคำรามยังมีรายได้นับแสนบาทจากการร่วมมือกับพ่อค้า ใช้กำลังของทางราชการคุ้มครองส่งข้าวสารเถื่อนเป็นหมื่นกระสอบข้ามแดนไปขาย พ่อค้าเองก็ใช้โจรอยู่ด้วย และโจรของพ่อค้าต้องการพบผู้กอง เพราะ"ตอนนี้มันก็ลำบากโดนพวกแยกดินแดนเล่นงานจนอยู่ไม่ได้ มันจึงอยากร่วมมือกับทางเรา"(น.144-145)

ยูโงะหนีการตามล่าเข้ามาในตัวเมืองหนองจิก ระหว่างที่กำลังจะหนีไปมาเลเซียในเวลาที่นายกรัฐมนตรีเข้ามาในเมือง เขาได้เห็นกรามเข้า เป็นเวลาเดียวกับที่ทางการตามมาพบที่ซ่อนของยูโงะด้วยข่าวที่ได้จากหะยีอาแวสายของเจ้าหน้าที่ ทำให้เพื่อนของยูโงะเข้าใจว่า กรามเป็นสายของทางการจริง จึงส่งคนมาเผาบ้านของหนายความที่กรามอาศัยอยู่ ตำรวจก็จับกรามไปในฐานะผู้ต้องหาวางเพลิงหรือทำจารกรรม(น.180) หนายความกลับมาพบว่าบ้านของตนไหม้สลาย เอกสารทั้งมวลรวมทั้งพินัยกรรมของหลวงนรรัตน์ก็ถูกเผาไหม้ไปสิ้น ก่อนหน้านั้นคนสนิทของคุณหลวงมาแจ้งให้ทราบ ว่า ตัวคุณหลวงเองถูกลักพา ตัวแกถูกข่มขืนซ้ำสอง และที่สุดก็เสียชีวิต ทั้งการข่มขืนและการลักพาเป็นฝีมือโจรที่ผู้กองคำรามเลี้ยงไว้ และใช้ในกรณีนี้เพื่อเป้าหมายส่วนตัว แต่ป้ายความผิดทั้งมวลไปที่"โจรแบ่งแยกดินแดน" ขณะเดียวกันก็ส่งกำลังของตนออกไปสังหารผู้นำชาวบ้านที่ไม่ยอมอยู่ใต้อาณัติอย่างโต๊ะครูดาโอะแห่งยาหลัง หรือข้าราชการมุสลิมที่พยายามสร้างความเป็นธรรมในพื้นที่อย่างปลัดเหม แต่ในกรณีหลังทำให้ดูเหมือนกับว่าเป็นการฆ่าตัวตาย "ศพที่ถูกหมายตากาหัว ทั้งที่เป็นภัยต่อชาติและเป็นภัยกับผู้มีอำนาจเป็นส่วนตัวร่วมผล็อยๆ ที่ระแวงภัยก็หลบลิ้นจ้ะหวัน"(น.211)

เมื่อหลวงนรรัตน์ถูกลักพาหายไป ร้อยโทงยุทรบุตรชายก็ออกสืบหาด้วยความร่วมมือของเพื่อนหญิงชาวมุสลิมของกราม แต่ตนเองก็ถูกพี่เขยคือผู้กองคำรามโกรธ ถึงกับทำเรื่องให้ย้ายออกจากพื้นที่ ร้อยโทงยุทรสืบสวนต่อไปจนพบพ่อของตนด้วยความช่วยเหลือของยูโงะและกองกำลังแบ่งแยกดินแดนของเขา จนถูกกำลังของผู้กองคำรามล้อมไว้ แต่ก็ทำอะไรร้อยโทงยุทร หลวงนรรัตน์และหนายความไม่ได้ เพราะได้รับความคุ้มครองจากฝ่ายแบ่งแยกดินแดน ที่สุดเมื่อทั้งภรรยาของคุณหลวงและบุตรสาวซึ่งเป็นภรรยาของผู้กองคำรามตามมาถึง ผู้กองคำรามก็ยอมถอยไป ฝ่ายผู้ถูกลักพาตัวจึงเป็นอิสระได้ หลวงนรรัตน์เขียนพินัยกรรมฉบับใหม่โดยมีชื่อกรามอยู่ในพินัยกรรมด้วย แต่กรามออกเดินทางกลับยาหลังไปแล้ว

หน้าสุดท้ายในนวนิยายเรื่องนี้ เป็นฉากที่เด็กสาวเพื่อนหญิงของกรมเดินเข้าหาหนุคนที่ ล้อมศพโขกเลือดอยู่ กรมถูกยิงเสียชีวิต ผู้คนในที่นั้นคุยกันว่า "ไม่มีใครรู้หรือว่าพวกไหน มันปน เปกกันจนแยกไม่ออก"(น.277)

ชื่อโก๊ะ แชกอ : นวนิยายวิเคราะห์"ความจริง"ว่าด้วยความรุนแรงในภาคใต้

ถ้าไม่ตั้งคำถามกับนวนิยายเรื่องนี้ในฐานะนวนิยาย เช่นโครงเรื่อง(plot)เน้นสมเหตุสมผล หรือไม่ บุคลิกของตัวละครแต่ละตัวไม่ว่าจะเป็นกรมหรือผู้กองคำรามซับซ้อน"สมจริง"หรือแบนราบไม่มีมิติเดียว(flat character) หรือสำนวนภาษาสละสลวยเพียงไร แต่ตั้งคำถามกับชื่อโก๊ะ แชกอ อย่าง "เรื่องแต่ง"ที่มีฐานะใกล้เคียงกับงานวิชาการ/การเมือง อย่างงานเขียนของอารง สุทธาสาสน์ และอ.บางนรา ว่านวนิยาย"สมมุติ"ที่พยายามจะสร้างเรื่องให้"สมจริง"อย่างยิ่งเรื่องนี้ จัดวาง ปัญหาความรุนแรงในภาคใต้เวลานั้นอย่างไรผ่านความเข้าใจและอคติ³⁷ของผู้เขียน

อำนาจมืด ความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการไทยพุทธกับชาวมุสลิมในพื้นที่ซึ่งเคยเป็นไปด้วยดีมาในอดีต เห็นได้จากเริ่มมีโรงเรียนและทางการได้ร่วมกันสร้างสุเหร่าร่วมกับชาวบ้านซึ่งเป็น ศาสนสถาน อันเป็นสิ่งแสดงว่าชาวมุสลิมมีสิทธิ"เท่าเทียมกับชาวไทยพุทธทุกประการบนแผ่นดินนี้" กำลังเปลี่ยนไปในระยะหลัง เพราะ "ข้าราชการเก่าก็แก่เกินไปที่จะสานงานต่อ หรือไม่ก็ถูกโยกย้าย โรงเรียนก็นับวันจะผุพัง ข้าราชการกับประชาชนก็ห่าง นโยบายการปกครองในระยะ นั้น...ในสามจังหวัดภาคใต้แปรเปลี่ยนไป ประกอบกับการอยู่ไกลหูไกลตา เมื่อมีสิ่งแปลกปลอมเข้าไปในนโยบายการปกครองจึงเกิดความปั่นป่วนและเป็นความลับดำมืดที่ไม่มีใครสามารถออกมาให้ เห็นชัดกันเสียที่ระหว่างนโยบายผลประโยชน์ของข้าราชการ กับการแบ่งแยกตัวเป็นกบฏของคน ไทยมุสลิม พื้นที่เหล่านี้จึงกลายเป็นแดนสนธยาของอำนาจมืดที่รอให้มันสว่างโชนขึ้นเป็นไฟลามทุ่งยากที่จะแก้ไข"³⁸

โจรพ่อค้า ชาวบ้านอยู่ในภาวะลำบากเพราะข้าวของขึ้นราคา เพราะ"เล่ห์กล"และ"วิธีการ"ที่พวกพ่อค้าใหญ่ นายทุนชาติ นายทุนต่างชาติผู้กำกลไกทุกอย่างไว้ในมือ และ"กลุ่มคนไม่กี่ตระกูลพวกนี้"พร้อมจะสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นหากพวกเขาถูกขัดผลประโยชน์ หรือ ไม่ยอมตาม ประสงค์ของพวกเขา "ประชาชนอาจจะไม่มีข้าวกินทันทีแม้จะมีเงินซื้อ เพียงแต่เขากักตุนข้าวสารไว้ในโกดัง" และเกือบทุกครั้งที่เกิดการกักตุนของกินของใช้ "รัฐบาลไม่สามารถช่วยเหลืออะไร ประชาชนได้ นอกจากนั่งตาปริบๆ และต้องยอมรับเงื่อนไขบางอย่างที่พวกเขาต้องการแล้วทุกอย่างก็จะดำเนินไปตามปกติ" ที่เป็นเช่นนั้นเพราะ "ในกำมือของคนพวกนี้...มิใช่มีแต่สินค้าที่จะ ปล่อยออกซื้อเข้าโกดังเท่านั้น แต่มันมีรัฐมนตรีหรืออาจจะมืรัฐบาลนั่งตาแป๋วอยู่ด้วย ต่างกับเมื่อ

คนจนเศรษฐกิจแรงงานกักตุนสไตรค์แรงงานเพื่อการต่อรองหรือเรียกร้องบ้าง เพื่อแลกกับความเป็นธรรมอย่างบริสุทธิ์ใจ คนพวกนี้จะถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อความวุ่นวายทันที" นอกจากนั้นสินค้าหรือของบริโภคบางอย่างที่มีอยู่ในประเทศ คนไทยกับบริโภคไม่ได้เพราะ ราคาสูงขึ้นจนเกินฐานะคนไทย สิ่งเหล่านี้ถูกเก็บกัก เข้าห้องเย็นและส่งออกไปในต่างประเทศที่"ให้ราคาสูงกว่าคนไทย"³⁹

แขกไม่ใช่ไทย ในฐานะที่گرامเป็นคนพุทธคนเดียวที่เติบโตและมีชีวิตในหมู่บ้านมุสลิมล้วน จึงเป็นคนที่มีมองชาวมุสลิมด้วยสายตาที่เข้าใจความรู้สึกพวกเขา กรามเห็นว่าในสายตาของผู้ปกครอง ชาวมุสลิมถูกมองว่าเป็นคนที่ล้าหลัง "ต่างศาสนาถูกเหยียดหยามสารพัดเหมือนไม่ใช่คนไทย สิทธิบนผืนแผ่นดินที่เขาเป็นเจ้าของนั้น เหมือนกับเขาเป็นเพียงผู้ขออาศัย ทั้งๆที่พวกเขาคือคนท้องถิ่นเดิม วางรกรากสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมก่อนที่ชนชาติที่เรียกตนเองว่าไทยลงมาในแหลมทองเสียอีก แต่เพราะกำลังคนและอาวุธของชนชาติไทยต่างหาก พวกเขาจึงถูกครอบครองและกดขี่ ช่มเหล่าน้าใจไม่เคยได้รับความเป็นธรรมจากผู้ปกครองมาจนทุกวันนี้"⁴⁰ เมื่อกรามเข้าไปในบ้านปู่ของเขา คือ หลวงนรินทร์ ดอนคันที่หนองจิก เขาก็ได้ยินถ้อยคำเรียกหาผู้คนที่เขาอยู่ด้วย มาตลอดชีวิตว่า "ไอ้แขก" เมื่อปู่คุยกับเขาเรื่องของพ่อ ก็เคยเล่าว่าพ่อเคยรบฎิปุณณะหลายครั้ง และเสียตายว่าถ้ากรามได้เรียนหนังสือ "ปานนี้อาจจะได้ช่วยบ้านเมืองปราบไอ้แขกกบฏ ได้รับความดีความชอบอยู่ก็ได้"⁴¹ เมื่อกรามเล่าว่าข้าวของเขาถูกเจ้าหน้าที่คนของผู้กองคำรามขโมย ภรรยาของผู้กองคำรามบุตรสาวของหลวงนรินทร์ก็กล่าวว่า "แต่ของขวัญนั้นพวกมุสลิมเพื่อนๆของแก อาจจะเป็นคนขโมยก็ได้ พวกแขกจะดีแค่ไหนเชียว"⁴² แม้จะไปเปิดประตูหน้าบ้าน คุณนายภรรยาใหม่ของหลวงนรินทร์ แม่ยายของผู้กองคำราม ก็กล่าวกับทนายของครอบครัวขึ้นว่า "หมูนี้นี้ไว้ใจใครไม่ค่อยได้นะคะ ไอ้พวกแขกยิ่งนับวันยิ่งกำเริบ"⁴³ เมื่อร้อยโทงยุทธบุตรชายหลวงนรินทร์ทราบ ว่าบิดาถูกลักพาตัวหายไป ก็ขึ้นเคียงกล่าวว่า "ผมอยากรู้ว่าไอ้แขกพวกไหน แล้วยังมาชมชื่นคนในบ้านเราอีก"⁴⁴ ครั้นทนายตอบว่าไม่ทราบจะสงสัยใคร คุณนายมารดาร้อยโทงยุทธก็เอ่ยขึ้นทันทีว่า "ก็ไอ้พวกแขกนั่นแหละคะ"⁴⁵ ขณะที่ผู้กองคำราม พินาศ นั่งดื่มบรั่นคืออยู่คนเดียวในบ้าน ทันทีที่เขาได้ยินเสียงพิณฆ้อง (การนมัสการพระเจ้าเป็นเจ้า) เป็นภาษาอาหรับจากสุเหร่าที่อยู่ไม่ไกล เขาก็คำรามกับตนเองว่า "ไม่นานหรอกไอ้พวกแขก ภูเขาทางมาให้หมด...ตอนนี้ให้เจ้ายึดดอกเย้ยอ้าวไปก่อน อย่าเผลอก็ตก"⁴⁶ แม้แต่หมอที่โรงพยาบาลซึ่งรับตัวคนสนิทของหลวงนรินทร์ที่ถูกช่มจีนไว้รักษา ก็กล่าวตอบคำถามของทนายประจำตระกูลดอนคันว่า "พวกที่ช่มจีนมันเป็นพวกขบวนการโจรก่อการร้ายแขกหน้านั้นเสียด้วย"⁴⁷

กรามผู้เคยถูกโศกเศร้าบวมสั่งสอนมาแต่เล็กไม่เข้าใจความรู้สึกรังเกียจ"แขก"เช่นนี้ เขาถูกสอนมาว่า มุสลิมก็คือคนไทยแต่ยึดแนวทางดำเนินชีวิตต่างกัน "แต่หลักใหญ่ต่อสังคมนั้นต้องกันตามรัฐธรรมนูญ มีเพียงคนบางกลุ่มเท่านั้นที่แบ่งแยกว่านี่คนไทย นั่นมิใช่คนไทย และคนพวกนั้น

ไม่ว่าจะเป็นมุสลิมหรือไทยย่อมมีเบื้องหลังที่ไม่บริสุทธิ์กับประเทศทั้งสิ้น"⁴⁸ การแบ่งแยกเป็นคน "ไทย" และคนที่ไม่ใช่ "ไทย" ทำให้โอกาสที่ทางการจะฟังพวชาวบ้านหมดลง "เพราะชาวบ้านนั้นปิดปากเงียบ ไม่ใช่พวกนี้จะกลัวพวกโจร แต่เหมือนจะช่วยพวกโจรเป็นใจกับโจรเสียเกือบจะทุกครั้งไป และผลของการปราบปรามเกือบทุกแห่งจะประสบปัญหาแบบนี้"⁴⁹

ความไม่ไว้วางใจกระทั้งความรู้สึกเกลียดชังที่ชาวไทยพุทธบางหมู่บางเหล่ามีต่อ "พวกแขก" เมื่อประกอบเข้ากับอดีตที่ต่างกันเช่นที่กรามคิดถึง คือ ชาวมลายูมุสลิมเป็นผู้เหย้ามิใช่ "แขก" ผู้มาเยือน แต่ถูกรอปรครองกดขี่ด้วยกำลังอาวุธของผู้มาเยือน ด้วยเหตุนี้คนอย่างยูโซะหนุ่มจาก ยาลงที่เข้าร่วมขบวนการแบ่งแยกดินแดน จึงได้กล่าวกับตนเองเมื่อจะหนีออกจากปัตตานีว่า "แล้วเราจะกลับมาทวงแผ่นดินของเราคืน"⁵⁰ ความรู้สึกที่ว่า "แผ่นดิน" นี้เป็นของเขาและถูกช่วงชิงไป ด้วยความรุนแรงที่เหนือกว่าในสภาพแห่งความเกลียดชังและไม่ไว้วางใจ ให้กำเนิดขบวนการแบ่งแยกดินแดน แต่ชาวมลายูมุสลิมเข้าร่วมขบวนการแบ่งแยกดินแดนด้วยเหตุผลต่างกัน เช่นการมีผู้มีเชื้อสายเจ้าเมืองเก่า มาจากครอบครัวที่ตื่นตัวทางการเมืองตลอดมา คนในตระกูลเช่นนี้จึง "มิได้เข้าร่วมขบวนการด้วยเหตุผลที่จะปลดแอกจากการกดขี่ จากความอยุติธรรมที่ได้รับจากระบบราชการ แต่ร่วมกับขบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชของชนชาติมุสลิมและกลับไปสู่ฐานันดรของตัวเอง ซึ่งต่างกับยูโซะและมุสลิมบางคนที่เข้าป่าด้วยเหตุผลเพราะทนการถูกข่มเหง การเหยียดหยาม ทนความอยุติธรรมระหว่างชนชาติไม่ได้ ก็เข้าไปร่วมกับขบวนการแบ่งแยกดินแดนหรือขบวนการต่างๆที่ดำเนินการอยู่เพื่อแก้แค้นและปลดแอกให้ตนเอง"⁵¹ ในแง่หนึ่งขบวนการแบ่งแยกดินแดนเติบโตเพราะได้รับความสนับสนุนจากองค์การในต่างประเทศทั้งทางการเงิน อาวุธ และการฝึกฝน แต่ที่สำคัญกว่าคือ "ยิ่งสภาพบ้านเมืองเลวร้าย จำนวนผู้ลี้ภัย จากเมืองเข้าป่ายิ่งวันยิ่งมากขึ้น จึงดูเหมือนว่าระบบราชการที่เป็นอยู่ได้ช่วยส่งเสริมอย่างดีให้ขบวนการโจรก่อการร้าย โจรแยกดินแดน โจรคอมมิวนิสต์ประสบความสำเร็จ..."⁵²

ข้าราชการเป็นพิษ ชื่อโก๊ะ แรกอ อภิปรายสาเหตุและปัญหาที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างชัดแจ้งที่สุดผ่านความเห็นของตัวละครสองตัว คือปลัดเหม ปลัดอำเภอมุสลิมที่ไม่ใช่คนในพื้นที่จังหวัดภาคใต้ มุ่งจะทำหน้าที่อย่างยุติธรรมแต่ก็อยู่ไม่ได้ถูกสั่งย้าย จนที่สุดถูกคนของผู้กองคำรามลอบฆ่า และทนายของตระกูลดอนคันซึ่งเป็นคนไทยพุทธที่รักความเป็นธรรม ช่วยเหลือกรรมและชาวบ้านมุสลิมตลอดมา ที่สุดบ้านของตนถูกพวกขบวนการที่เข้าใจผิดเผาพิณาศไป

ปลัดเหมเห็นว่า "การปราบปรามของเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหามากที่สุด" เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่อาจเข้าถึงแหล่งผู้ก่อการร้ายได้เพราะไม่รู้จัก ก็ต้องพึ่งชาว "ไทยมุสลิม" และผู้มีอิทธิพลที่เป็น "ไทยมุสลิม" กำนันผู้ใหญ่บ้านผู้นำท้องถิ่น ในขณะที่ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือเพราะ "ประชาชนเองก็ไม่ไว้วางใจตำรวจ ขณะที่ขบวนการโจรก่อการร้ายบางกลุ่มสามารถ

ทำตัวเป็นที่พึ่งด้านสวัสดิภาพแก่ประชาชนมากกว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจเสียอีก" การใช้ผู้มีอิทธิพลซึ่งก็คือโจรพวกหนึ่งปราบโจรด้วยกันคือ "ตำรวจเลี้ยงโจร ตำรวจจึงกลายเป็นเครื่องมือของโจรไปในที่สุด" เมื่อผู้บริสุทธิ์ตกเป็นเป้าของโจรพวกนี้มากเข้า พวกเขาจึง"ต้องหลบเข้าป่ารอการแก้แค้นเป็นโจรก่อการร้ายคอยทำลายเจ้าหน้าที่โดยตรง เป็นโจรก่อการร้ายที่คอยลบรอยแค้นให้กับผู้บริสุทธิ์ที่ถูกรังแกด้วยชีวิตตำรวจ ด้วยการทำลายสถานที่ราชการแม้แต่การเผาสถานีตำรวจภูธร" ผลของสภาพความอยุติธรรมนี้ทำให้"ดินแดนสี่จังหวัดภาคใต้ จึงเป็นดินแดนของความเกลียดชัง เคียดแค้น 'ยิงไอ้แซกให้ตายยิ่งมามากยิ่งดี' ⁵³ คือความจงเกลียดจงชังของนายตำรวจคนหนึ่งทางปาก แต่ทางการกระทำนั้นมีตั้งแต่ซ้อมผู้ต้องสงสัย จนถึงผู้ให้ความร่วมมือ มันอาจจะสาสมกันถ้าโจรก่อการร้ายจับตัวข้าราชการเหล่านั้นไปเรียกค่าไถ่ แต่ผู้รับกรรมกลับกลายเป็นไทยพุทธที่บริสุทธิ์เสียทั้งสิ้น" บางครั้งผู้บริสุทธิ์ก็ถูกจับเพราะถูกกล่าวหาว่าให้ความร่วมมือกับโจรก่อการร้าย เป็นสายให้ข่าวหรือหาเสบียงให้ เมื่อถูกกล่าวหาประชาชนก็ต้องวิ่งเต้นติดสินบนเจ้าหน้าที่ตำรวจจะได้พ้นข้อหา เมื่อผู้บริสุทธิ์เผชิญกับภัยเช่นนี้ "ไม่มีใครช่วยและป้องกันเขาได้เลยแม้แต่เจ้าหน้าที่ที่ดีมีคุณธรรม เพราะผลกระทบเหล่านี้จะทำให้เขาต้องโยกย้ายออกจากพื้นที่ปฏิบัติงานด้วยข้อกล่าวหาต่าง ๆ นานา" เมื่อทางการส่งทหารจำนวนเป็นกองพันเข้าไปทั้งหน่วยนาวิกโยธิน พลร่ม และหน่วยเสือดำเพื่อช่วยตำรวจปราบโจรก่อการร้าย ผู้บริสุทธิ์ที่ตกเป็นเหยื่อของการปราบปรามก็ยิ่งมากขึ้น "ทั้งผู้หญิงถูกข่มขืนซ้ำเรา ชาวบ้านหายสาบสูญ หมู่บ้านถูกเผาชาวนาถูกซ้อมและเสี่ยงปืนชูขวัญในที่สาธารณะ ผลของการปราบคือ ความสับสน ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร ปฏิบัติการอะไร ประชาชนบางคนหวาดกลัวสุดขีดถึงกับจิตฟั่นเฟือน บางคนต้องอพยพ บางคนขลาดที่จะออกจากบ้าน"⁵⁴

เมื่อทนายความของตระกูลพยายามอธิบายให้กรมฟังว่า กรมจะอยู่ที่ย่านหลังต่อไปได้ลำบาก เพราะความแตกแยกระหว่าง"ไทยมุสลิม"กับ"ไทยพุทธ"นับวันจะหนักข้อขึ้น ทนายก็ได้อธิบายเหตุของปัญหาตรงๆคล้ายกับความเห็นของปลัดหมื่น คือ "เหตุการณ์เหล่านี้เธออย่าหวังเลยว่ามันจะถูกแก้ไขหรือยับยั้ง เมื่อ...ผู้รักษากฎหมาย รักษาความสงบ บำบัดทุกข์บำรุงสุข แต่เมื่อมาปฏิบัติงานที่นั่นกลายเป็นคอยจับผิด ข่มเหงรังแกชาวบ้าน...บางแห่งมีการยิงทั้งชาวบ้านตั้งข้อหาผู้บริสุทธิ์ แล้วใครจะทนไหว เมื่อถึงจุดคนต้องสู้แม้จะชนทหารมาลั่นยี่สิบกองพันก็ไม่นับยับยั้งเขาได้ ชีวิตก็ต้องแลกด้วยชีวิต มันถึงเวลาที่เขาทวงแผ่นดินของเขาคืน ก็เขาอยู่ที่นั่นมาแต่เด็ก ดำบรพ์แล้วเชื่อว่าเขาจะพึ่งเข้ามาจับจองหรืออาศัยเราเมื่อไหร่ เราต่างหากที่มาอยู่ในดินแดนเขา มาปกครองเขาแล้วแยกเขาแยกเรา เขาคือไอ้แซก แต่เราละคือใคร เราก็คือไอ้หนักล่าอาณานิคมเผ่าหนึ่งที่เขาต้องกำจัดออกไป เราจะไปโทษเขาก็ไม่ได้.....ในที่สุดเธอก็จะกลายเป็นตัวแทนของคนไทยที่จะต้องรับกรรมแทนทั้งๆที่เธอไม่รู้เห็นอะไรกับความเลวเหล่านั้น"⁵⁵

ซื่อโก๊ะ แชกอ จัดวางปัญหาความรุนแรงในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างซับซ้อน มีเหตุต่างๆทับถมประสมเสริมกันทั้งปัญหาเศรษฐกิจที่นายทุนผูกขาดกักตุนสินค้า ความไม่ไว้วางใจระหว่างชาวบ้านกับทางการ ความรู้สึกแบ่งเขาแบ่งเราอย่างชัดเจนระหว่าง"ไทย"กับ"แขก" ความเป็นไปบางส่วนของการแบ่งแยกดินแดน และการประทุปฏิบัติของข้าราชการในพื้นที่นั้นเอง อันที่จริงปัญหาเหล่านี้มีงานวิเคราะห์วิจัยกล่าวถึงกันไว้น้อย เช่นนักวิชาการบางท่านชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจใน 14 จังหวัดภาคใต้ซึ่งรวมทั้ง 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยนั้น อยู่ในมือของนักธุรกิจเชื้อสายไทย-จีน เพียง 6 ตระกูลเท่านั้น เพราะเป็นเจ้าของเหมืองแร่ สวนยาง การประมง และอสังหาริมทรัพย์⁵⁶ เรื่องอคติในทางลบระหว่าง"แขก"กับ"ไทย"งานวิจัยทางมานุษยวิทยาของจวีวรรณ ประจวบเหมาะ ก็ได้อภิปรายไว้พร้อมข้อมูลภาคสนามว่า ในสายตาของ"ไทย" คนเป็น"แขก"เป็นคนที่เห็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเป็นสำคัญที่สุดดีกว่าคนอื่น(ethnocentric) ซึ่งเกียจกรปก เห็นแก่ตัว ใจแคบ โหดร้าย โง่เขลา ไม่เป็นมิตร ไม่กินหมู แต่ต้องสุนัขก็ไม่ได้ ไม่พูดภาษาไทย และปิดประตูบ้านเป็นนิจ ขณะเดียวกันชาวมุสลิมก็มองคนไทยพุทธว่า เป็นผู้รุกรานปิดตानी และได้ฆ่าฟันจับกุมชาวมุสลิมไปมาก และบ่อนทำลายการศึกษาอิสลามเป็นต้น⁵⁷ งานศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนยางพารามลายูมุสลิมกับข้าราชการไทยในยะลาชั้นหนึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า นอกจากจะได้พบเห็นอคติทางลบที่ข้าราชการไทยพุทธมีต่อชาวมลายูมุสลิมแล้ว นักวิจัยยังมีประสบการณ์ส่วนบุคคลในการเก็บข้อมูลภาคสนามว่า ฝ่ายราชการไทยมองว่าชาวบ้านมลายูมุสลิมไม่น่าไว้วางใจ ดังนั้นจึงพยายามกันไม่ให้นักวิจัยฝรั่งอย่างเขาเข้าไปทำนุในหมู่บ้านแต่ให้อยู่ในเมือง⁵⁸ ในทางกลับกันสภาพบางอย่างที่นวนิยายเรื่องนี้เห็นว่าเป็นสิ่งดีงามเช่นการที่ทางราชการช่วยสร้างสุเหร่าให้ชาวมุสลิมในอดีต ก็มีไข่จะสรุปได้ง่ายๆ งานวิเคราะห์เรื่องนี้ที่น่าสนใจที่สุดชิ้นหนึ่ง ชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งกรณีมัสยิดกลางจังหวัดยะลา เป็นผลมาจากทั้งรูปทรงของโดมมัสยิดที่เป็นรูปดอกบัว และชาวมุสลิมเห็นว่า ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงเท่ากับนำสัญลักษณ์ทางพุทธมาอยู่เหนือมัสยิด ยิ่งกว่านั้นในศาสนาอิสลามยังมีคำสอนด้วยว่ามัสยิดที่สร้างขึ้นโดยไม่จริงใจหวังผลทางการเมือง ยิ่งกว่าจะเป็นไปด้วยศรัทธาในพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของไม่คู่ควรที่ชาวมุสลิมจะเข้าไปใช้ทำนุมัสการ⁵⁹ ส่วนขบวนการแบ่งแยกดินแดนโดยเฉพาะที่เป็นสายเจ้าเมืองเก่า ก็มีงานวิชาการวิเคราะห์ไว้อย่างค่อนข้างละเอียดพร้อมข้อมูลภาคสนาม ที่ตัวนักวิจัยเดินทางไปศึกษาทั้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย มาเลเซีย และซาอุดี อาเรเบีย⁶⁰ ในขณะที่ปัญหา"ข้าราชการเป็นพิษ"จนทำให้นา"นโยบายดีๆ"ไปปฏิบัติให้เกิดผลไม่ได้ ก็เป็นที่ทราบกันทั่วไปทั้งในวงราชการและวิชาการ⁶¹

ถ้าเช่นนั้นคำถามสำคัญคือ ซื่อโก๊ะ แชกอ ช่วยให้เข้าใจปัญหาความรุนแรงในสี่จังหวัดภาคใต้ในเวลานั้น โดยเฉพาะความรุนแรงซึ่งนำมาสู่การประท้วงครั้งใหญ่ที่สุดเมื่อปลายปี

พ.ศ.2518 ถึง ต้นปี พ.ศ.2519 แตกต่างไปจากคำอธิบายปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่รับรู้กันตลอดมาอย่างไร

“กระสุน นัดละบาท”: วิเคราะห์นวนิยายวิเคราะห์“ความจริง”

นวนิยายเรื่อง *ชื่อโก๊ะ แซกอ* ของ สุชีพ ณ สงขลา โดดเด่นแตกต่างกว่างานชิ้นอื่นๆ คืองานวิชาการ(การเมือง)ของอารง สุทธาศาสตร์ และ งานการเมือง(วิชาการประวัติศาสตร์)ของ อ.บางนรา ที่วิเคราะห์กล่าวถึงการประท้วงครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ปัตตานีอันเนื่องมาแต่ การฆาตกรรม 5 ศพ ที่สะพานกอดอ และการระเบิด 12 ศพที่ ศาลากลางจังหวัดปัตตานี ด้วยปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ มุมมอง (perspective) ความตรง (directness) และ สิ่งที่แทบไม่ปรากฏ (almost absence) ของนวนิยายเรื่องนี้

มุมมอง (perspective)

ในขณะที่อารง สุทธาศาสตร์ และ อ.บางนรา เป็นมุสลิมจากอาณาบริเวณวัฒนธรรมปัตตานี สุชีพ ณ สงขลา ผู้เขียน *ชื่อโก๊ะ แซกอ* ไม่ใช่ชาวมลายูมุสลิม และเช่นเดียวกับผู้เขียน พระเอกของนวนิยายเรื่องนี้คือ “GRAM ดอนคัน” ก็เป็นคนไทยพุทธแต่มีชีวิตตั้งแต่เกิดในท่ามกลางชาวมลายูมุสลิม ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดภาคใต้จึงปรากฏผ่านมุมมองของGRAMผู้นี้ หมายถึง มุมมองของเด็กหนุ่ม “ไทยพุทธ” ที่เข้าใจมุสลิมและมีมุสลิมเป็นมิตร ยิ่งกว่านั้น GRAMยังเป็นคนไทยพุทธ “เพียงคนเดียว” ในหมู่บ้านที่มีแต่มุสลิมล้วน นวนิยายเริ่มต้นจากการระบุว่า GRAMเป็นผู้ชายคนเดียวในหมู่บ้านยาหลัง “ที่มีได้ผ่านพิธีชลิบปลายองคชาติมาชะยะวีเยียงชายมุสลิมทั่วไป” พิธีชลิบคือการชลิบปลายองคชาติเป็นพิธีกรรมสำคัญทั้งกับชาวยิวและชาวมุสลิม ในอดีตจะทำพิธีกรรมนี้เป็นงานใหญ่มีงานเลี้ยงเฉลิมฉลอง ปัจจุบันพ่อแม่มุสลิมของทหารบกเพศชายในเขตเมืองอาจขอให้ทางโรงพยาบาลชลิบปลายองคชาติให้แต่แรกเกิด ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยะเพศชายที่ถูกชลิบเป็นส่วนประกอบทางกายภาพที่ชี้ว่าชายนั้นเป็น “มาชะยะวี” คือคนมลายู ซึ่งโดยนัยหมายรวมถึงนับถือศาสนาอิสลาม ในแง่นี้ “GRAM” เป็น “อื่น” ที่ถูกโอบอุ้มเลี้ยงดูด้วยมิตรภาพของชาวบ้านมลายูมุสลิม และคำสอนของโต๊ะครู ด้วยเหตุนี้ นวนิยายจึงระบุว่า GRAM “แตกต่างจากอัลกุระฮานกว่าเด็กมุสลิมทั้งหมู่บ้าน”⁶² ที่จริงการที่คนซึ่งมิใช่มุสลิมจะแตกต่างในพระคัมภีร์อัลกุระฮานไม่ใช่เรื่องแปลก แต่การจะเป็นคนที่มีใช้มุสลิมแล้วแตกต่างพระคัมภีร์ในหมู่บ้านอย่างยาหลังเป็นเรื่องไม่ธรรมดา พระคัมภีร์อัลกุระฮานในคติของชาวมุสลิมเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะชาวมุสลิมต้องมีศรัทธาในพระคัมภีร์ว่ามาจากพระเป็นเจ้า อักษรที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์เป็นโองการของเอกองค์อัลเลาะห์ ด้วยเหตุนี้พระคัมภีร์อัลกุระฮาน จึงมีชื่อในภาษาอาหรับอีกชื่อหนึ่งว่า “อะลามุลเลาะห์” (ถ้อย

คำของอัลเลาะห์) และเพราะเหตุนี้จึงไม่อนุญาตให้ใครๆจับต้องพระคัมภีร์ได้โดยง่าย แม้มุสลิมเองจะสัมผัสคัมภีร์ใดๆเช่นจับหนังสืออื่นไม่ได้ ต้องทำ วุดูฮ์ หรือพิธีกรรมทำความสะอาดร่างกายเหมือนเช่นก่อนจะทำพิธีนมัสการพระเป็นเจ้าประจำวันซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า“อาบน้ำละหมาด” ทั้งหมดนี้หมายความว่า หากผู้เขียนเข้าใจความละเอียดอ่อนทางความเชื่อศาสนาสามัญในเรื่องนี้ การสร้างเรื่องให้กราม“แตกฉาน”ในพระคัมภีร์ยิ่งกว่าเด็กมุสลิมในหมู่บ้านก็ไม่ธรรมดาเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อกรามพบปูเป็นครั้งแรก และบอกให้ท่านทราบว่ามีพ่อของตนเสียชีวิตแล้ว หลวงนรินทร์ถามว่า “ศพพ่อแกมีพระที่ไหนไปสวดละ” เมื่อกรามตอบว่าไม่มี แต่ได้ะอิหม่ามเป็นผู้ฝังศพให้ ปูก็พูดขึ้นทันทีว่า “พ่อแกเป็นแขกไปแล้วสิ” กรามก็ตอบท่านว่า “เป็นไทยครับ”⁶³ เมื่อคนที่บ้านปูเรียกให้เขารับประทานอาหาร สุชีพ ณ สงขลา บรรยายจากนี้ด้วยประโยคว่า “มีอนันกรามไม่ยอมแตะเนื้อในถ้วยที่ปรุงจนได้กลิ่นโอชาและปฏิเสธการเคี้ยวเคี้ยวให้กินด้วยการสั่นหัว”⁶⁴

สิ่งที่น่าสนใจในนวนิยายเรื่องนี้อีกประการหนึ่งคือ การอ้างคำสอนทางศาสนาอิสลาม และตัวละครที่มักอ้างถึงหรือคิดถึงคำสอนทางศาสนาอิสลามเกือบตลอดเล่ม คือกรามเด็กหนุ่มชาวไทยพุทธผู้นี้ เช่น เมื่อกรามนั่งมองยูโซะเพื่อนรักฝ่ายแบ่งแยกดินแดนที่ต้องอาวธของทางการเมืองกองเลือดอยู่ เขานึกถึงคำสอนทางศาสนาที่โต๊ะครูเคยกล่าวกับเขาว่า “การรบพุ่งเพื่อดำรงธรรมได้ถูกกำหนดแก่สุเจ้า และมันเป็นที่ยิ่งใหญ่แก่สุเจ้าเพราะสุเจ้ามีกำลังน้อย แต่อาจเป็นว่าสุเจ้าเกลียดมัน ทั้งๆที่มันดีสำหรับสุเจ้าเพื่อการคงอยู่ และบางทีสุเจ้าชอบทำอีกสิ่งหนึ่งมากกว่า เช่น ช้อนตัวอยู่ในบ้าน ทั้งๆที่มันเลวสำหรับสุเจ้า เพราะจะทำให้พินาศ และอัลลอฮ์ทรงรอบรู้ผลของมันขณะที่สุเจ้าไม่รู้”⁶⁵ หรือเมื่อมะทรวงเพื่อนสาวชาวมุสลิมของกรามได้ฟังความจากร้อยโททยุทธว่ากรามเป็นสายให้ทางการ เธอก็เขียนด้วยคำที่กรามเคยพูดจากด้วยคำในพระคัมภีร์ลงในกระดาษแล้วก็ขีดฆ่าทิ้ง : “...ถ้าผู้ใดเดินร่วมกับผู้กดขี่เพื่อที่จะเสริมบารมีให้กับผู้กดขี่แล้ว ฟังทราบไว้เถิดว่า ผู้ที่เดินนั้นจะต้องเป็นผู้กดขี่ด้วย และเขาได้ออกไปจากหนทางของอิสลามแล้ว”⁶⁶ เมื่อเขาเผชิญกับความก้าวร้าวของญาติพี่น้องในตระกูลตอนค้นที่หนองจิก โดยเฉพาะเมื่อภรรยาของปู่ไล่เขาด้วยน้ำเสียงราวกับจะกินเลือดว่า “แกไม่ยอมให้ปู่แตกตายเร็วๆ ก็รีบไปเสียแล้วอย่ากลับมาอีก เข้าใจไหม” เขาก็คิดถึงคำสอนในพระคัมภีร์อัลกุรอาน ที่ว่า “...สุเจ้าอย่าทำหน้าบึ้งตึงต่อมนุษย์ และอย่าเดินบนหน้าแผ่นดินอย่างเย่อหยิ่งจองหอง แท้จริงอัลลอฮ์ไม่ชอบทุกคนที่เย่อหยิ่งจองหอง และจะเดินปานกลาง และจะลดเสียงของเจ้าให้ต่ำลง แท้จริงเสียงที่น่าเกลียดที่สุดคือเสียงลา”⁶⁷ บทปล้ำคัญประการหนึ่งของมนุษย์ในทัศนะอิสลามคือความเย่อหยิ่งถือดี ทั้งทำที่ น้ำเสียงและการส่งเสียงดังลั่นเป็นอาการของการเย่อหยิ่งที่ว่า

เมื่อกรามสับสนระหว่างการจะตัดสินใจออกจากบ้านหลังไปหาญาติของตนในเมือง เขาก็หวนคิดถึงกำเนิดแห่งชีวิตในคำสอนของศาสนาอิสลาม พระคัมภีร์ อัลกุรอาน กล่าวว่า“แล้วเราได้

สร้างให้เขาเป็นเชื้อสุจิตอยู่ในที่พักอันมั่นคง ได้สร้างให้เชื้อสุจิตเป็นก้อนเลือดก้อนเนื้อ เราได้ทำให้ก้อนเนื้อมีการติดแล้วเราได้หุ้มกระดูกด้วยเนื้อ แล้วเราได้ทำให้เขาเกิดมาเป็นอีกกำเนิดหนึ่ง มีความรู้สึกผิดชอบต่างจากสัตว์ทั้งหลาย"⁶⁸ และเมื่อได้ครุฑกระสุนของนักรบทางการเสียชีวิต ผู้เขียนนวนิยาย ก็อาศัยคำสอนทางศาสนาอิสลามจากพระคัมภีร์เป็นเครื่องปลอบประโลมจิตวิญญาณ โดยอาศัยข้อความต่อไปนี้

"มนุษย์ชาติเอ๋ย เราได้สร้างสุเจ้าจากชายและหญิง และได้ให้สุเจ้าเป็นชาติเป็นเหล่าเพื่อสุเจ้าจะได้รู้จักกัน โดยแน่แท้ผู้มีเกียรติยิ่งต่ออัลลอฮ์นั้นคือผู้ปกป้องตนเองจากคนชั่ว"⁶⁹

"และเราอัลลอฮ์ ได้ทดสอบสุเจ้าด้วยส่วนแห่งความกลัว ความหิวโหย และการสูญเสียทรัพย์สิน ชีวิตและพืชผล จงแจ้งข่าวดีแก่ผู้ที่อดทน ผู้ที่เมื่อความทุกข์ประสบแก่เขา เขากล่าวว่า แท้จริงเราเป็นสิทธิของอัลลอฮ์ ยังพระองค์ที่เราต้องกลับไป"⁷⁰

"และมนุษย์คิดหรือว่าเขาจะถูกทิ้งขว้างอย่างสิ้นไร้ค่า เขาไม่ได้เป็นเพียงตัวอ่อนในครรภ์หรือ แล้วเขากลายเป็นก้อนเลือด จากนั้นอัลลอฮ์ทรงทำให้เขาเป็นรูปร่าง เป็นฝาแฝด เป็นเพศชาย เพศหญิง อย่างนี้แล้วพระองค์ไม่ทรงมีอำนาจเพียงพอที่จะให้ความตายโดยฉับพลันดอกหรือ"⁷¹

"จากนั้นเราได้บังเกิดมนุษย์จากน้ำอสุจิหยดหนึ่งในมดลูกอันมั่นคง.....ต่อจากนั้นได้ให้สุเจ้าคลอดออกมาเจริญวัย จนกระทั่งตาย แล้วสุเจ้าจะฟื้นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง"⁷²

การนำข้อความจากพระคัมภีร์อัลกุรอานมาใช้ประกอบในนวนิยายเรื่องนี้ น่าสนใจ เพราะข้าพเจ้าเห็นว่าการอ้างอิงเช่นนี้ส่งผลสามประการคือ

ประการแรก แสดงให้เห็นความพยายามของผู้เขียนที่จะสะท้อนความคิดความรู้สึกตลอดจนโลกทัศน์ของชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ด้วย คำสอนทางศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิมทั่วโลกถือว่าคือคำสอนที่ปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ อัลกุรอาน สำคัญที่สุดในฐานะทางนำชีวิตของชาวมุสลิม

ประการที่สอง ข้อความในพระคัมภีร์ที่นำมาใช้นั้น ใช้ในสถานการณ์สำคัญ 3 อย่างคือเมื่อเปรียบเทียบความประพฤติของชาวมุสลิมกับญาติชาวพุทธของกรมในเมือง และชี้ว่าหลักศาสนาอิสลามสอนเรื่องการดำรงชีวิตอย่างมีมารยาทไว้อย่างไร อย่างที่สองคือ เมื่ออธิบายว่าการลุกขึ้นสู้ของชาวมุสลิมนั้นเป็นไปได้ในกรอบของศาสนาที่อนุญาตให้สู้ เมื่อกระทำไปเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในหนทางของพระเป็นเจ้าหรือเมื่อถูกกระทำด้วยความรุนแรง และ อย่างที่สามคืออาศัยคำสอนเป็นการปลอบประโลมทางจิตวิญญาณเมื่อชีวิตถูกปลิดปลงเพราะความรุนแรง

ประการที่สาม ถ้าถือว่า คำสอนทางศาสนาอิสลามเฝ้ามองโลกทัศน์ของชาวมุสลิมอยู่เป็นธรรมดา สิ่งที ชือโก๊ะ แชกอ พยายามจะสื่อสารก็คือ "ความจริง"จากแง่มุมของชาวมุสลิม และแง่มุมที่ใช้จัดการนำเสนอ"ความจริง"เกี่ยวกับความรุนแรงซึ่งเกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้

เช่นนี้ ทำให้นวนิยาย ซือโก๊ะ แชกอ นำสนใจในฐานะทางการเมืองไม่ผิดกับงานของ Ibrahim Syukri ที่ได้กล่าวถึงไว้ในบทที่ 3 ของงานวิจัยนี้ว่าด้วย “ความเจียมของอนุสาวรีย์ลูกปืน” และ งานของ อ.บางนราในตอนต้นของบทนี้

ความตรง(directness)

จุดเด่นของนวนิยายเรื่องนี้อีกประการหนึ่งคือ ความตรง (directness) เพราะประเด็นต่างๆที่ ซือโก๊ะ แชกอ นำเสนอ แม้จะไม่แหลมคมแหวกแนว แต่ทุกประเด็นอย่างการวางแผนเล่นงานกรมด้วยการเผาบ้านเขาแล้วป้ายความผิดให้พวกขบวนการ ความเกลียดชัง“พวกแขก”ของผู้กองคำรามและคนเช่นนั้นล้วนคมชัด ตรงไปตรงมาจนแทบไม่ต้องใช้จินตนาการ ปัญหาต่างๆที่นำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ความรุนแรงรังแกชาวบ้าน การทุจริตฉ้อฉลของข้าราชการ ความจำเป็นของฝ่ายแบ่งแยกดินแดน หรือ การทรยศหักหลังมุสลิมด้วยฝีมือชาวมุสลิมด้วยกันเอง ล้วนถูกนำเสนอตรงๆจนน่าตกใจ การพูด“ความจริง”ตรงๆของนวนิยาย ซือโก๊ะ แชกอ เป็นไปได้ส่วนหนึ่งเพราะฐานะความเป็นนวนิยายนั่นเองดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น แต่อีกเหตุผลหนึ่งน่าจะเป็นเพราะผู้เขียนนวนิยายเรื่องนี้ตัดสินใจเด็ดขาดว่า ต้นเหตุของปัญหาในภาคใต้คือ “ข้าราชการเลว”⁷³ อีกทั้งยัง“แสดงให้เห็น”ภาพอุปสรรคว่าผู้คนบริสุทธิ์ถูกข้าราชการเลวๆรังแกอย่างไร เช่นคนบริสุทธิ์อย่างกรมถูกเจ้าหน้าที่เผาบ้านทั้งหนังสือ“ภาษาอาหรับ”ลงชื่อขบวนการแบ่งแยกดินแดนไว้ เพื่อป้ายสีให้กรมซึ่งเป็น“คนไทย”ระวางชาวมุสลิมในหมู่บ้าน และทั้งให้ชาวบ้านระวางเขาด้วย⁷⁴ แม้“ความตรง”ของนวนิยายเรื่องนี้จะมีปัญหาอยู่บ้างในแง่ของการตรงกับข้อเท็จจริง เช่นข้าพเจ้าไม่คิดว่าขบวนการแบ่งแยกดินแดนไม่ว่าจะเป็นตัวจริงหรือตัวปลอม จะเขียนหนังสือบอกกล่าวผู้คนในพื้นที่เพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง ด้วยการใช้“ภาษาอาหรับ” หนังสือนั้นอาจเขียนด้วยตัวอักษรอาหรับ แต่เป็นภาษามลายูไม่ใช่อาหรับ คงเป็นการเขียนภาษามลายูเช่นที่ใช้กันมาแต่เดิม ก่อนจะใช้อักษรโรมันเขียนภาษามลายู(Romanized) ดังที่กระทำกันในมาเลเซียและอินโดนีเซียปัจจุบัน เพราะชาวบ้านมลายูมุสลิมแม้จะอ่านพระคัมภีร์และสวดนมาสการเป็นภาษาอาหรับได้ ก็ไม่ได้หมายความว่าเข้าใจจดหมายที่เขียนเป็นภาษาอาหรับได้

แต่“ความตรง”ของนวนิยายเรื่องนี้ทำให้เห็นภาพ“ความจริง”ที่เกิดขึ้นอย่างthatผู้แต่งประสงค์จะสื่อสารกับผู้อ่านได้ชัด เช่นกรณีเจ้าหน้าที่ส่งคนเข้าไปใช้ความรุนแรงสอบสวนใต้หามาม ในเวลาที่ท่านทำพิธีละหมาดนมาสการพระเป็นเจ้าโดยไม่ไยดีกับความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรมหรือมารยาทสามัญ⁷⁵ หรือการส่งกำลังเข้าไปสังหารผู้นำชุมชน⁷⁶ ที่สำคัญ ซือโก๊ะ แชกอ ในฐานะนิยายเล่มหนึ่งกล่าวชัดเจนกว่างานเขียนอื่นใดว่า“ข้าราชการเลว”ที่ว่าเป็น ข้าราชการตำรวจ และยังได้ให้ คำอธิบายความเลวนี้จากมุมมองของตำรวจเองอย่างผู้กองคำราม พินิจได้ด้วยว่า “เลือดและชีวิตบางครั้งก็เป็นบันไดให้กับตำรวจ แต่บางครั้งเลือดและชีวิตก็เป็นขวากหนามที่ต้องกวาด

ออกนอกทาง หลายชีวิตจึงจบไปเพราะผลประโยชน์ของตำรวจ ทั้งๆที่เป็นชีวิตที่มีค่ายิ่งต่อสังคม....บางครั้งเพื่อหน้าที่ บางครั้งเพื่อเจ้านาย บางครั้งเพื่อตัวเอง และบางครั้งเพื่อขจัดปัญหาอย่างง่าย ๆ ถือคติคนตายเรื่องทั้งหลายก็เจียบ ลมก็สงบ ชื่อนายตำรวจ(คำราม พินาต)จึงอยู่ในความเกรงกลัว คนที่รู้พฤติกรรมก็ไม่กล้าพูด คนที่ไม่ทราบก็ยกย่องว่าเป็นคนจริง”⁷⁷

สิ่งที่แทบไม่ปรากฏ (almost absence)

แต่สิ่งที่ข้าพเจ้าเห็นว่าน่าสนใจที่สุดเกี่ยวกับนวนิยาย ชื่อ *โก๊ะ แชกอ* ซึ่งระบุแต่ต้นว่า เหตุการณ์ประท้วงครั้งใหญ่ที่สุดในปัตตานี และหนังสือวิชาการเล่มสำคัญที่วิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้และการประท้วงครั้งดังกล่าวของอารง สุทธาศาสน์ เป็น “สิ่งบันดาลใจให้เขียนเรื่องนี้” อีกทั้งยังเปิดเรื่องด้วยการบอกเล่าของเด็กชาย ชื่อแม บราเซะ พยานที่รอดชีวิตมาจากการฆาตกรรม 5 ศพที่สะพานกอตอ⁷⁸ คือ นอกจากสิ่งที่กล่าวเหล่านี้แล้ว นวนิยายนี้แทบไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับ “โดยตรง” กับความรุนแรงกรณีสังหาร 5 ศพที่สะพานกอตอ และกรณีการระเบิดที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานีเมื่อปลายปี พ.ศ.2518 เลย แม้ว่าในแต่ละบทตอนในนิยายจะอาศัยข้อเขียนเรื่อง ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดภาคใต้ ของอารง สุทธาศาสน์เป็นหลักหรือหลายคราวก็คัดข้อความหรือคำพูดในงานชิ้นนี้มาใส่ไว้ในนิยายตรงๆ⁷⁹

นิยายเรื่องนี้พาดพิงถึงกรณีการประท้วงครั้งใหญ่ ก็ในตอนท้ายของตระกูลตอนค้น นำแม่ผีนคนสนิทของหลวงนรรัตน์ที่ถูกข่มขืนโดยโจรของผู้กองคำรามไปโรงพยาบาล เมื่อผ่ากไขแล้ว ทนายกำลังจะกลับ ก็เห็นครอบครัวมุสลิมมีหญิงต่างวัยสองคน นำชายที่โดนยิงมาโรงพยาบาล แต่รอมอตั้งแต่เย็นจนค่ำก็ไม่มีใครมาดู เจ้าหน้าที่แจ้งว่าให้รอตำรวจก่อน จนทนายมาเห็นเข้าก็พูดจาซักถามหญิงทั้งสอง หมอจึงเข้ามาสั่งว่า “...ลงมาจัดการเอาไอ้แซกนี้เข้าห้องด้วย” แม้เมื่อจะนำคนไข้มุสลิมเข้าห้อง ทนายก็ต้องช่วยบุรุษพยาบาลยกคนไข้ขึ้นเปลและหามไปเข้าห้องฉุกเฉิน ทั้งหมดนี้ทำให้เขาย้อนไปนึกถึงการประท้วงที่ปัตตานีเมื่อปลายปี พ.ศ.2518 ต่อกับต้นปี พ.ศ.2519 เพราะเมื่อประชาชนเรียกร้องประชาธิปไตยในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 นั้น “นายแพทย์และเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลถึงกับไปตั้งกองอำนวยการในที่ประท้วง และใช้รถโรงพยาบาลขนคนเจ็บเข้าโรงพยาบาล” แต่เมื่อเปรียบกับคราว “การประท้วงใหญ่ของประชาชนที่จังหวัดปัตตานีกรณีสังหารหมู่ห้าศพที่สะพานกอตอ นายแพทย์และเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลได้ลี้มจรรยาบรรณข้อนี้หมดสิ้น มันเป็นความแตกต่างกันอย่างไกลลิบกับการได้รับการ ervice ระหว่างคนไทยพุทธและไทยมุสลิมมิใช่เฉพาะแต่ในโรงพยาบาล แต่ตามสถานที่ราชการเกือบทุกแห่งที่ผู้ไปติดต่อซึ่งเป็นมุสลิมจะไม่ได้รับการเหลียวแลเลย แต่กลับบริการชาวไทยพุทธจนหมดก่อน พอเสร็จจากคนไทยจึงหันมาตะคอกกับมุสลิมว่า ‘มาติดต่อเรื่องอะไรไอ้แซก’ “⁸⁰

อีกสิ่งหนึ่งที่ดูจะเชื่อมโยงนวนิยายเรื่องนี้เข้ากับเหตุการณ์รุนแรงเมื่อปลายปี พ.ศ.2518 ก็คือ ชื่อเรื่องของหนังสือเล่มนั้นเองซึ่งปรากฏเป็นครั้งแรกในนิยายตอนที่ ผู้กองคำราม พินาศ โกรธเมื่อหนังสือพิมพ์ส่วนกลางเสนอข่าวเกี่ยวกับหนังสืออนุญาตให้ "เก็บ" บุคคลที่เห็นว่าเป็นภัยได้⁸¹ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังบทวิเคราะห์ของปลัดหมื่นเรื่องการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ความรุนแรงปราบปรามประชาชน⁸² คือเป็นข่าวเมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ.2519 ขณะที่การประท้วงใหญ่ในปัตตานีกำลังดำเนินมาได้ประมาณ 30 วัน นับจากวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2518 และสองสัปดาห์ก่อนการประท้วงจะยุติลงในวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2519 สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์ในนิยายดำเนินไปในช่วงที่มีการประท้วงนั่นเอง ในวันที่ 9 มกราคม) หนังสือพิมพ์ ประชาธิปไตย พาดหัวข่าวว่า "เจ้าหน้าที่สามจังหวัดภาคใต้ ฆ่าคนได้โดยไม่มี ความผิด" เนื้อข่าวเป็นการเปิดเผยของเจ้าหน้าที่ชั้นสูงในยะลาเปิดเผยว่า "เมื่อกำนันผู้ใหญ่บ้าน อส. หรือ เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ใด ต้องการจะฆ่าใครคนหนึ่ง ในเขตสามจังหวัดภาคใต้ก็จะมาขอหนังสืออนุญาตฆ่าจากผู้กำกับหรือเจ้าหน้าที่ระดับสูง หากได้รับหนังสืออนุญาต ก็สามารถฆ่าผู้นั้นได้โดยไม่มี ความผิด อนุญาตฆ่านี้เรียกกันว่า 'หนังสือตัวละบาท' หรือ ภาษานั้นเป็นมาเลยเรียกว่า 'ชื้อโก๊ะ แซกอ' ซึ่งความหมายของหนังสือนี้ก็ คือ ตีราคาคนที่จะถูกฆ่าเพียงบาทเดียว เท่ากับกระดาษหนึ่งแผ่นและค่าน้ำหมึกที่เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจเขียนไว้"⁸³

คงต้องตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับชื่อเรื่องอันสำคัญนี้สองประการ

ประการแรก ดังที่กล่าวแล้วว่านวนิยาย ชื้อโก๊ะ แซกอ อาศัยงานเขียนของอารง สุทธาศาสน์ เรื่อง ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้ เป็นฐานข้อมูลและความคิดสำคัญ ที่น่าสนใจยิ่งคือ ในงานของอารงเล่มนี้ไม่ได้กล่าวถึงกรณี "ชื้อโก๊ะ แซกอ" หรือที่เรียกกันว่า "กระสุน นัดละบาท" นี้แต่อย่างใด

ประการที่สอง อันที่จริงคำว่า "ชื้อโก๊ะ แซกอ" นี้เป็นคำภาษาถิ่นที่ชาวบ้านในจังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้เรียกสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน คำว่า "ชื้อ" และ "แซ" มาจากคำว่า "ซาตู" ที่แปลว่า "หนึ่ง" ในภาษามลายู ส่วนคำว่า "โก๊ะ" มาจากคำว่า "เก็บ" ซึ่งเป็นคำเรียกเงินไทย คำว่า "กอ" มาจากคำว่า "อะกูร์" ที่แปลตรงๆ ว่า "หางสัตว์" นำมาใช้เป็นลักษณะนามว่า "ตัว" นั่นเอง⁸⁴ เมื่อรวมคำ "ชื้อโก๊ะ แซกอ" เข้าด้วยกันแปลตรงๆ ได้ว่า "ตัวหนึ่ง หนึ่งบาท" ซึ่งไม่มีคำว่า "กระสุน" หรือ "ตัวหนังสือ" อยู่ในคำนี้แม้แต่น้อย แต่เพราะไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับ "การฆ่า" โดยตรง การใช้คำ "ชื้อโก๊ะ แซกอ" เป็นชื่อนวนิยายจึงยังมีความสำคัญ เพราะ คำนี้เป็นคำสามัญที่ชาวมลายูมุสลิมใช้กันทั่วไป แม้จะชื่อปลาสลิดตัวก็เรียกว่า "ชื้อโก๊ะ แซกอ" เมื่อข่าวระบุว่าคำนี้เป็นคำที่ชาวบ้านเรียกกรณีวิสามัญฆาตกรรมที่ได้รับอนุญาตล่วงหน้าเช่นนี้ ก็หมายความว่า กรณีดังกล่าวเกิดขึ้นให้เห็นกับตาได้ยากกับหูของชาวบ้านมลายูมุสลิม จนเป็นเรื่องสามัญเหมือนชื่อปลาดัวหนึ่งในตลาดนั่นเอง

ข้าพเจ้าเห็นว่าความรุนแรงเป็นอันตรายร้ายกาจต่อสังคมที่สุดก็เมื่อ ความรุนแรงกลายเป็นสิ่งปกติเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในสังคม เพราะเมื่อถึงจุดนั้นผู้คนจะชินชากับความรุนแรงที่เห็นอยู่เป็นประจำ จนรู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองให้ความรุนแรงลดลงเป็นสิ่งยากเย็นแทบเป็นไปไม่ได้⁶⁵ ตรงนี้สภาพของความรุนแรงในภาคใต้เวลานั้นมีลักษณะเชิงซ้อนระหว่างความเป็นธรรมดาและไม่ธรรมดาปนกันอยู่ กล่าวคือ การที่"อนุญาตฆ่า"เป็นข่าวหมายความว่าสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ใช่เรื่องธรรมดา แต่การที่ชาวบ้านเรียก"อนุญาตฆ่า"ว่า"ชื้อโก๊ะ แซกอ"อันเป็นคำที่ใช้ในชีวิตประจำวันหมายความว่า"อนุญาตฆ่า"เช่นนี้เกิดขึ้นบ่อยจนกลายเป็นสิ่งสามัญไปแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นจะ"บอกเล่า"ความรุนแรงที่เกิดจากน้ำมือเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นทั้งสิ่งสามัญในสายตาชาวบ้าน และสิ่งที่ป็นข่าวในมุมมองของสื่อมวลชนอย่างไรดี?

นักวิชาการบางสำนักเห็นว่า สิ่งที่แยกประวัติศาสตร์ออกจาก"เรื่องแต่ง"มิใช่รูปแบบของงานเขียนทั้งสองชนิด แต่ที่สำคัญที่สุดคือเนื้อหา เพราะเนื้อหาของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (historical stories) เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง(real events) ในขณะที่เนื้อหาของนวนิยาย(fiction) คือเหตุการณ์ในจินตนาการที่คิดประดิษฐ์ขึ้นโดยผู้แต่งแล้วมาบอกเล่าให้สาธารณชนได้รับรู้⁶⁶ แต่ในหลายกรณี"เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง"กับ"เหตุการณ์ในจินตนาการ"ของผู้แต่งก็สัมพันธ์กัน คนอย่าง"ปลัดเหม"และ"ผู้กองคำราม พิษาค"แม้จะเป็นตัวละครที่ผู้แต่งนิยายสร้างขึ้นด้วยจินตนาการ แต่จินตนาการนี้ก็มิอาจผูกพันอยู่กับผู้คนและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น"จริง"อย่างน้อยก็เท่าที่ผู้แต่งได้สัมผัสรับรู้ ทั้งจากการทำงานภาคสนามโดยตรงและจากการศึกษาข้อมูลอื่นๆ ในแง่นี้คงจะแยก"เรื่องแต่ง"ออกจาก"เรื่องจริง"ได้ยาก โดยเฉพาะในกรณีนี้ ชื้อโก๊ะ แซกอ แสดงตนชัดว่าเป็นเรื่อง"สมมุติ"ที่ถูกทำให้"สมจริง"ด้วยวิธีการต่างๆที่ได้วิเคราะห์มาข้างต้น คำถามคือ การเลือกบอกเล่า"ความจริง"เกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในรูปของนวนิยายนี้มีผลอย่างไร?

ข้าพเจ้าคิดว่าการบอก"ความจริง"เกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งให้กำเนิดการประท้วงครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ปัตตานีในรูปของนวนิยาย เป็นทางเลือกที่น่าสนใจยิ่ง เพราะเรื่องราวที่บอกเล่าในรูปนวนิยายเป็นเรื่องไม่ธรรมดาอย่างน้อยก็ในแง่ใดแง่หนึ่ง นอกจากนวนิยายจะมีพื้นที่ให้บอกกล่าวสิ่งต่างๆได้มากกว่าการบอก"ความจริง"ในรูปอื่นไม่ว่าจะเป็นงานวิชาการหรือหนังสือพิมพ์ชนิดต่างๆแล้ว ยังมีความสำคัญเพราะเป็นการป้องกันมิให้ความรุนแรงเป็นเรื่องธรรมดาไป เหตุผลหนึ่งที่นวนิยายเรื่องนี้แทบไม่ต้องกล่าวถึง 5 ศพที่สะพานกอดอเลยมิใช่เพราะฆาตกรรมหมู่ครั้งนั้นไม่สำคัญ แต่เพราะ 5 ศพที่สะพานกอดอ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของศพอีกมากที่ไม่ได้เป็นข่าวหนังสือพิมพ์ อาจเพราะไม่มีพยานรอดมาให้ปากคำ หรือบรรยากาศทางการเมืองไม่อำนวยหรือเพราะเหตุอื่นๆ ในแง่นี้ 5 ศพที่สะพานกอดอจึงเป็นส่วนหนึ่งของโคก

นาฏกรรมสามัญที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าบนโครงสร้างแห่งอำนาจที่ไม่เสมอกัน ถูกทำให้ร้อนแรงขึ้นด้วยความเกลียดชัง และเห็นความแตกต่างกันทางชีวิตและวัฒนธรรมเป็นปัญหา สภาพนี้สะท้อนชัดอยู่ด้วยการที่ชาวบ้านใช้คำสามัญอย่าง "ชื้อโก๊ะ แซกอ" มาเรียกการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐอนุญาตให้ฆ่าประชาชนได้โดยไม่ต้องมีผิดซึ่งเป็นเรื่องไม่ธรรมดาอย่างยิ่ง

บางทีการบอกเล่าเรื่องราวที่ทั้งธรรมดาและไม่สามัญในเวลาเดียวกันเช่นความรุนแรงที่เกิดขึ้นในจังหวัดภาคใต้ ผ่านนวนิยายอย่าง *ชื้อโก๊ะ แซกอ* อาจเป็นแบบวิธีการที่ดีที่สุดแบบหนึ่งที่จะพูดถึง "ความจริง" เกี่ยวกับความรุนแรงในสังคมไทย

เชิงอรรถท้ายบทที่ 5

1. อารง สุทธาศาสน์, *ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้* (กรุงเทพฯ: พัทธกษปรีชา, 2519), หน้า 66-68
2. เพ็งฮ้าง, หน้า 55-76 แต่งงานเขียนบางชิ้นระบุว่าเหยื่อในกรณีนี้มี 5 คน มี 4 คน"จบชีวิตลงด้วยด้าม(sic) ปลายปืน" และผลของเหตุการณ์นี้ทำให้มุสลิมต้องตกเป็นเป้าของมือระเบิดที่ไม่มี"ตัวตน"และกลายเป็นศพ "5 ศพ ทันทิ" โปรดพิจารณา รัตติยา สาและ, *การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส* (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544), หน้า166 งานชิ้นนี้ก็อ้างหนังสือของอารง สุทธาศาสน์ (เชิงอรรถ 44) แต่รายละเอียดผิดเพี้ยนไป เพราะจากคำให้การของเด็กชาย สื่อแม่ซึ่งเป็นพยานที่รอดชีวิตมาจากกรณีนี้ ระบุว่า เหยื่อมีทั้งหมด 6 คนรวมทั้งตัวเขา ตายไป 5 คน และเท่าที่เขารู้มีอีก"สองคนถูกแทงถูกตีจนตาย"โปรดพิจารณา อารง สุทธาศาสน์, *ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้*, 56-57 นอกจากนั้นจำนวนผู้ตายเพราะโดนระเบิดในงานของรัตติยาก็ไม่ตรงกับข้อมูลในงานของอารงซึ่งระบุว่ามีคนตายทันที 12 คน (หน้า67)
3. โปรดพิจารณา สุทธชัย ยัมประเสริฐ, "60 ปีประชาธิปไตยไทย: ประวัติแห่งสิทธิเสรีภาพของประชาชน,"ใน สุทธชัย ยัมประเสริฐ, *60 ปีประชาธิปไตยไทย* (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ 60 ปีประชาธิปไตย, 2536), หน้า 10-57 จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 จนถึงก่อน 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เป็นเวลา 12 ปีนั้น กรรมกรนัดหยุดงานไม่ถึง 100 ครั้ง แต่หลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เพียง 3 เดือนก็มีกรรมกรนัดหยุดงานเรียกร้องความเป็นธรรม ถึง 501 ครั้ง เฉพาะในปี 2518 ก็มีการนัดหยุดงาน 241 ครั้ง และดูคำอธิบาย"การปฏิวัติตุลาคม 2516 "ในฐานะปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่มุ่งโจมตีหลักการอภิสิทธิ์ในการเมืองการปกครองและผลต่อสิทธิ เสรีภาพ ในสังคมไทยได้ใน เสน่ห์ จามริก, "หลักการ สิทธิ เสรีภาพ ภายหลังปฏิวัติตุลาคม 2516. " ใน เสน่ห์ จามริก, *สิทธิมนุษยชน: เกณฑ์คุณค่าและฐานความคิด* (กรุงเทพฯ และ นครปฐม: มูลนิธิโดยดำ ประเทศไทย, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และโครงการจัดตั้งสำนักงานสิทธิมนุษยชนศึกษาและการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542), หน้า 125-144
4. Wan Kadir Che Man, *Muslim Separatism: The Moros of Southern Philippines and the Malays of Southern Thailand*. (Singapore , Oxford and New York: Oxford University Press, 1990), p. 101. น่าสังเกตว่าจำนวนผู้ตายในช่วงเหตุการณ์นี้แตกต่างกัน Che Man ระบุว่าที่ ชาวมุสลิมถูกฆ่าตายอีก 25 คนและได้รับบาดเจ็บอีก 40 คน ตัวเลขนี้ Che Man ก็อ้างอิงจากงานของอารง สุทธาศาสน์, *ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้* โดยระบุว่า มาจากหน้า 127-128 แต่เมื่อตรวจดูต้นฉบับของอารงในหน้าที่ระบุไว้ก็ไม่พบตัวเลขผู้ตายจำนวนดังกล่าว
5. Clive J. Christie, *A Modern History of Southeast Asia: decolonization, nationalism and separatism*. (London and New York: I.B. Tauris Publishers, 1996), p.188.

6. อิมรอน มะลูลีม, *วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศไทย: กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้* (กรุงเทพฯ: อิสลามิกอะเคเดมี, 2538), หน้า 102 ความที่ยกมานี้มีปัญหาสามประการคือ ประการแรก อิมรอนระบุว่าเหตุการณ์ประท้วงครั้งใหญ่ในปัตตานี เกิดในปี พ.ศ. 2491 ซึ่งก็ผิดเพราะการประท้วงเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2518 ประการที่สอง คงเป็นเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2491 ไปไม่ได้ เพราะผู้เขียนอ้างความเห็นของ นายมาซาฮิโร นากาตะ หัวหน้าสำนักข่าว NHK คนผู้เข้ามารายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2518 ไม่ใช่ พ.ศ. 2491 เพราะผู้เขียนเองระบุ ความเห็นของนายมาซาฮิโร นากาตะดังกล่าวโดยอ้างอิงจากข้อเขียนของ อารง สุทธศาสตร์ งานของอารงเรื่อง ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้ เป็นงานซึ่งเขียนขึ้นเพราะเหตุการณ์ครั้งนี้คือ การประท้วงในปัตตานีเมื่อปี พ.ศ. 2518 ไม่ใช่ พ.ศ. 2491 และประการสุดท้ายเมื่อพิจารณาข้อความของนาย มาซาฮิโร นากาตะ ที่อารงยกมาในเครื่องหมายอัฒประกาศ จะเห็นว่าแตกต่างกันอยู่บ้างจากที่ อิมรอนยกมา ทั้งที่ระบุว่าอ้างอิงมาจากการงานของอารง โปรดพิจารณา อารง สุทธศาสตร์, *ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้*, หน้า 202 ข้อความในวงเล็บเป็นของข้าพเจ้า
7. อารง สุทธศาสตร์, *ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้*, หน้า 34-35
8. เพ็งอ้วง, หน้า 33-34
9. เพ็งอ้วง, หน้า 36-38 และ กรณีสุดท้ายอยู่ในหน้า 45
10. *ประชาธิปไตย* (หนังสือพิมพ์รายวัน), 26 ธันวาคม พ.ศ. 2518
11. เช่นที่กล่าวถึงในบทที่แล้ว หน้า
12. เพ็งอ้วง, หน้า 213-215
13. อ.บางนรา, *ปัตตานี: อดีต-ปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ: ชมรมแสงเทียน, 2519)
14. สุชีพ ณ สงขลา, *ชื่อโก๊ะ แรก* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พาสโก, 2522), ปกหน้า
15. อารง สุทธศาสตร์, *ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้*, คำนำไม่มีเลขหน้า
16. เพ็งอ้วง, หน้า 254 อันที่จริงบทเพลงนี้ก็น่าสนใจในตัวเอง เพราะท่อนสองชื่อว่าแหลมทองเหมือน"ท้องของแม่" ดังนั้นเมื่อเกิดในผืนดินเดียวกันก็มี"สายเลือดเดียวกัน" อีกทั้งยังรำรวยด้วยทรัพยากรในดินสินในน้ำ "เราไทย"จึงต้องปกป้องทั้งแผ่นดินและองค์ราชันย์
17. เพ็งอ้วง, คำนำ, ไม่มีเลขหน้า

18. อ.บางนรา, *ปัตตานี: อดีต-ปัจจุบัน*, คำนำ
19. เพ็งอ้วง, หน้า 160-161
20. ทวีศักดิ์ เมื่อกสม, "อยุธยาในเงื้อมมือของปัตตานี: ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของปัตตานีและบทสนทนาระหว่างศูนย์กลางกับท้องถิ่นในการเขียนประวัติศาสตร์" (กำลังจะตีพิมพ์), หน้า 46
21. Michel Foucault, *Power/Knowledge: Selected Interviews & Other Writings 1972-1977*. Colin Gordon (ed.) (New York: Pantheon Book, 1980), p.193.
22. กล่าวถึงไว้ในบทที่ 1 ของงานวิจัยนี้ หน้า
23. Michel Foucault, " The debate on the novel (1964)," in his *Religion and Culture*. Jeremy R. Carrette (selected and edited) (New York: Routledge: 1999), p.73.
24. สุชีพ ณ สงขลา, *ชื่อโก๊ะ แชกอ* , หน้า (16)
25. เพ็งอ้วง, ปกหน้า
26. เพ็งอ้วง, หน้า 189
27. เพ็งอ้วง, ปกหน้า
28. เพ็งอ้วง, คำนำสำนักพิมพ์ (ไม่มีเลขหน้า)
29. เพ็งอ้วง, หน้า (1)-(7)
30. เพ็งอ้วง, หน้า (8)-(12)
31. เพ็งอ้วง, "สิ่งบันดาลใจให้เขียนเรื่องนี้" (ไม่มีเลขหน้า)
32. เพ็งอ้วง, หน้า 6
33. เพ็งอ้วง, หน้า 153-156

34. เพิ่งอ้าง, หน้า 163
35. เพิ่งอ้าง, "จากผู้เขียน", หน้า (13)-(16) คำนำ"จากผู้เขียน"นี้ลงวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2522
36. ในส่วนเนื้อเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ ซึ่งมีรายละเอียดทางบรรณานุกรมระบุไว้ในเชิงอรรถที่ 13 แล้ว จะใช้ระบบอ้างอิงด้วยการระบุหน้าจากหนังสือเล่มนี้ในวงเล็บท้ายข้อความ
37. คงไม่ต้องกล่าวอีกแล้วว่า ข้าพเจ้ามิได้ใช้คำ"อคติ"(prejudice)ในความหมายที่เป็นลบ(negative) หากถือว่าอคติเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการเข้าใจโลก
38. สุชีพ ณ สงขลา, ชื่อโก๊ะ แรกอ, หน้า 101-102
39. เพิ่งอ้าง, หน้า 94-95
40. เพิ่งอ้าง, หน้า 13
41. เพิ่งอ้าง, หน้า 71
42. เพิ่งอ้าง, หน้า 73
43. เพิ่งอ้าง, หน้า 132
44. เพิ่งอ้าง, หน้า 182
45. เพิ่งอ้าง
46. เพิ่งอ้าง, หน้า 142
47. เพิ่งอ้าง, หน้า 135
48. เพิ่งอ้าง, หน้า 92
49. เพิ่งอ้าง, หน้า 140
50. เพิ่งอ้าง, หน้า 158

51. เพิ่งอ้าง, หน้า 199
52. เพิ่งอ้าง, หน้า 199-200
53. โปรดพิจารณา อารง สุทธาศาสน์, ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้, หน้า 195
54. สุชีพ ณ สงขลา, ซีอีโก็ะ แชกอ, หน้า 173-175 ข้อความในอัญประกาศปรากฏอยู่ในที่ต่างๆ ในสามหน้านี้
55. เพิ่งอ้าง, หน้า 127-128
56. Pirongrong Ramasoot, Media, State and Ideology: Th Case of the Muslim Minority in Thailand. Master's Thesis, Department of Communication, University of Hawaii, 1992, pp. 48-49.
57. Chavivun Prachuabmoh, The Role of Women in Maintaining Ethnic Identity and Boundaries: A Case of Thai Muslims (The Malay-Speaking Group) in Southern Thailand. Ph.D. Dissertation, Department of Anthropology, University of Hawaii, 1980, pp.200-223.
58. Andrew Cornish, *Whose Place is This? : Malay Rubbers Producers and Thai Government Officials in Yala*. (Bangkok: White Lotus Press, 1997), p. 30 ในงานชิ้นนี้ระบุว่า ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ชาวราชการไทยพุทธมองว่าชาวมลายูมุสลิมมีฐานะทางสังคมต่ำ ไม่ควรที่นักศึกษาปริญญาเอกอย่าง Cornish จะลดฐานะลงไปอยู่ด้วย
59. Surin Pitsuwan, "The Lotus and the Crescent: Clashes of Religious Symbolism in Southern Thailand," in K.M.de Silva, Pensri Duke, Ellen S.Goldberg and Nathan Katz (eds.), *Ethnic Conflict in Buddhist Societies: Sri Lanka, Thailand and Burma*. (London: Pinter Publishers; Colorado: Westview Press, 1988), pp. 187-201 ในสมัยของศาสตราจารย์หมัด ชายผู้หนึ่งชื่อ อับดุลเลาะห์ อิบนิ อุบายยะห์ สร้างมัสยิดขึ้นหลังหนึ่งเพื่อแสดงออกให้คนเห็นว่า ตนเป็นผู้ศรัทธาในศาสนาอิสลามทั้งที่ในความเป็นจริงมิได้เป็นเช่นนั้น ท่านศาสตราจารย์ให้ทำลายมัสยิดหลังนี้เสีย เพราะมัสยิดที่สร้างด้วยเจตนาเช่นนี้เป็นสัญลักษณ์แห่งความหน้าไหว้หลังหลอก (munabiq) มิใช่ศรัทธาในพระเจ้า ด้วยเหตุนี้มัสยิดหลายแห่งในภาคใต้จึงถูกเรียกโดยชาวบ้านมุสลิมบางพวกว่า เป็น"มัสยิดของอับดุลเลาะห์อิบนิ อุบายยะห์" ในสมัยหนึ่งผู้คนทั้งในยะลา นราธิวาส และปัตตานีจึงไม่ยอมไปทำพิธีในมัสการในมัสยิดที่รัฐเป็นผู้สร้างขึ้น (p. 190)
60. W.K. Che Man, *Muslim Separatism*, pp. 109-113.

61. เช่น ปิยนาด นุนนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.2475-2516) (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 198-211
62. สุชีพ ณ สงขลา, ชื่อไก่ แซกอก , หน้า 1
63. เพิ่งอ้าง, หน้า 63
64. เพิ่งอ้าง, หน้า 68
65. เพิ่งอ้าง, หน้า 20 และโปรดพิจารณา พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน (พร้อมคำแปลเป็นภาษาไทย) (อัลมาดินะห์ อัลมุเนาววาเราะห์: ศูนย์กษัตริ์(sic) ฟะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน; กรุงเทพฯ: สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, มปท.), ซูเราะห์(บทที่) 2-อัลบะกอเราะห์: อายะห์(วรรคที่) 216, หน้า 68 ในที่นี้เมื่ออ้างถึงพระคัมภีร์อัลกุรอาน จะใช้ฉบับแปลภาษาไทยนี้
66. เพิ่งอ้าง, หน้า 92
67. เพิ่งอ้าง, หน้า 66 โปรดพิจารณา พระมหา คัมภีร์อัลกุรอาน (ซูเราะห์ลุกมาน)31: 18-19, หน้า 1020 ข้อความในพระคัมภีร์โดยตรงมีว่า “และเจ้าอย่าหันแก้ม(ใบหน้า)ของเจ้าให้แก่ผู้คนอย่างยะโส และอย่าเดินไปตามแผ่นดินอย่างไร้มรรยาท แท้จริงอัลลอฮ์ มีทรงชอบทุกคนที่ยังจงหอง และผู้คยไว้อ้อวด; และเจ้าจงก้าวเท้าของเจ้าพอประมาณและจงลดเสียงของเจ้าลง แท้จริงเสียงที่น่าเกลียดยิ่งคือเสียง(ร้อง)ของลา”
68. เพิ่งอ้าง, หน้า 57 โปรดพิจารณา พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน (ซูเราะห์ อัลมูอมีนูน) 23: 13-14, หน้า 821-822 ข้อความในพระคัมภีร์โดยตรงตอนท้ายของวรรค 14 มีว่า “แล้วเราได้เป่าวิญญาณให้เขากลายเป็นอีกรูปร่างหนึ่ง ดังนั้นอัลลอฮ์ทรงจำเรื่อยิ่ง ผู้ทรงเลิศแห่งปวงผู้สร้าง” จะเห็นได้ว่าวรรคท้ายแตกต่างจากในนวนิยายอยู่บ้าง เพราะในนิยายเป็นความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์ แต่ในพระคัมภีร์เป็นความผูกพันระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าผู้สร้าง
69. เพิ่งอ้าง, หน้า 216 และโปรดพิจารณาพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน (ซูเราะห์ อัลฮุญร็อต) 49: 13, หน้า 1352 ข้อความที่ต่างจากในนวนิยาย มีสองประโยคคือ “และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน” และ“แท้จริงผู้มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า”
70. เพิ่งอ้าง, หน้า 217 และโปรดพิจารณาพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน (ซูเราะห์ อัล-บะกอเราะฮ) 2: 155-156, หน้า 47-48

71. เพิ่งอ้าง, หน้า 217
72. เพิ่งอ้าง, หน้า 217 ข้อความในพระคัมภีร์ตอนนีเหมือนกับที่ปรากฏมาแล้วครั้งหนึ่ง ที่กล่าวถึงไว้ในเชิงอรรถที่ 65 แต่มีข้อความเพิ่มมาตอนท้ายอีกสองวรรค โปรดพิจารณาพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน (ซูเราะห์ อัลมูมินูน) 23: 13-16, หน้า 821-822
73. เพิ่งอ้าง, “สิ่งบันดาลใจให้เขียนเรื่องนี้”, ไม่มีเลขหน้า
74. เพิ่งอ้าง, หน้า 76-77
75. เพิ่งอ้าง, หน้า 137
76. เพิ่งอ้าง, หน้า 215-216
77. เพิ่งอ้าง, หน้า 210
78. เพิ่งอ้าง, “สิ่งบันดาลใจให้เขียนเรื่องนี้”, ไม่มีเลขหน้า และ “สรุปย่อคำให้การของสื่อแม บราเซะ” หน้า (1)-(7)
79. เช่นกรณีการใช้ความรุนแรงกับโต๊ะครูขณะละหมาดในนิยาย *ซ็อลกิ๊วะ แชกอ* (หน้า 137) ก็ตรงกับ อารง สุทธาศาสน์, *ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้*, หน้า 14; กรณีของปลัดเหมที่ผู้ว่าราชการจังหวัดไม่ทราบว่าเป็นมุสลิมจึงแสดงความยินดีที่จะได้ “ช่วยกันปราบปรามพวกแขก” ในนิยาย (หน้า 163) ก็มาจากหนังสือของ อารง หน้า 19; หรือการใช้โจรเป็นบันไดในการปราบปราม กรณีตำรวจเลี้ยงโจรที่ ร.ต.อ. คำราม พินาต ในนิยายทำมาตลอด (หน้า 210) ก็อาจมีที่มาจากคำให้สัมภาษณ์ของ วีระ มุสิกพงศ์ แห่งพรรคประชาธิปไตยในเวลานั้นที่กล่าวกับหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 และ อารงถ่ายทอดมาไว้ในงานของเขา (หน้า 192)
80. สุชีพ ณ สงขลา, *ซ็อลกิ๊วะ แชกอ*, หน้า 168 และโปรดพิจารณา อารง สุทธาศาสน์, *ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้*, หน้า 95-96
81. สุชีพ ณ สงขลา, *ซ็อลกิ๊วะ แชกอ*, หน้า 188-189
82. เพิ่งอ้าง, หน้า 174-175
83. เพิ่งอ้าง, หน้า 189

84. คำ"ชื่อโก๊ะ แซกอ"เป็นคำภาษาถิ่นมลายูปัตตานี จึงไม่ปรากฏในพจนานุกรมภาษามลายูมาตรฐาน คำแปลนี้ได้รับความรู้มาจากคุณสระอนี คือระ ผู้ช่วยวิจัยของข้าพเจ้า
85. โปรดพิจารณาการวิเคราะห์ในแนวทางนี้ได้จาก ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ท้าทายทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2533), หน้า 54-55
86. โปรดพิจารณาแนวคิดเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยเฉพาะบทบาทของจินตนาการ(imagination)ได้ใน Hayden White, *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*. (Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1987), pp. 26-27, 65-68.

บทที่ 6

เสียงระเบิดใกล้ที่ประทับ: แอลงการณ, เสียงเพลง และรถมอเตอร์ไซด์, ยะลา 2520

ปลายวันที่ 22 กันยายน 2520 เกิดเสียงระเบิดดังขึ้นสองครั้งที่บริเวณสวนสาธารณะ ตำบล สะเต็ง อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา ระเบิดครั้งนี้ทำให้มีผู้บาดเจ็บ 47 คน แต่ก็ไม่ได้คร่าชีวิตผู้ใด แม้กระนั้นการระเบิดดังกล่าวก็น่าแปลกต่างจากการระเบิดทั้งหลายทั้งปวงที่เคยเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดภาคใต้ตลอดระยะเวลาประมาณหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา เพราะความรุนแรงครั้งนี้เกิดขึ้นขณะที่ผู้คนประมาณสามหมื่นคนกำลังเข้าร่วมพิธีพระราชทานโล่รางวัลแก่โรงเรียนที่จัดการศึกษาดีเด่น และพระราชทานรางวัลแก่คณะครูโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ พระราชทานเข็มพระปรมานุชิตย่อ ภปร. แก่กรรมการอิสลามประจำ 13 จังหวัดภาคใต้ และพระราชทานธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้านจังหวัดยะลา จากพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งเสด็จไปด้วยพระองค์เองพร้อมกับสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ เหตุการณ์นี้เป็นที่กล่าวขวัญกันไปทั่วโลก นิตยสารวิเคราะห้ข่าวนานาชาติอย่าง Time ฉบับวันที่ 3 เดือนตุลาคม ค.ศ.1977 เขียนถึงเรื่องนี้ว่า “(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ) ทรงตกพระทัย แต่ไม่ทรงเป็นอันตรายแต่อย่างใด ฝ่ายรักษาความปลอดภัยเร่งนำทั้งสองพระองค์ออกไป....เป็นครั้งแรกที่มีความพยายามปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ในระยะ 27 ปีที่ทรงราชย์มา (เหตุการณ์นี้) ทำให้ชาวไร่ชาวนาฝ่ายอนุรักษนิยมผู้ถือว่าพระองค์เป็นดังกึ่งเทพศักดิ์สิทธิ์เป็นเดือดเป็นแค้น”¹ ชาวนี้ทำให้นหนังสือพิมพ์ไทยบางฉบับต้องลงบทความแสดงความเป็นห่วง เพราะความดังกล่าวนั้นไม่ตรงกับที่รัฐบาลไทยแถลงต่อสาธารณชน และอาจเป็นเรื่องเสียหายต่อพระเกียรติยศ จึงเรียกร้องให้รัฐบาลเร่งแก้ข่าวนั้นโดยเร็ว² เมื่อข้าพเจ้าศึกษาปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ.2519 ถึง สิ้นปี พ.ศ.2524 พบว่าเกิดเหตุการณ์รุนแรงที่เป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ทั้งสิ้น 127 ครั้ง มีผู้เสียชีวิตกว่า 200 คน และบาดเจ็บอีกกว่า 500 ราย³ ในจำนวนนี้ที่ถือว่ามีนัยสำคัญทางการเมืองที่สุด คือ การระเบิดใกล้ที่ประทับในจังหวัดยะลาเมื่อ 22 กันยายน พ.ศ. 2520 นั่นเอง⁴ เพราะประมาณหนึ่งเดือนหลังจากเกิดเหตุการณ์นี้ กลุ่มทหารของ พล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ก็ทำการยึดอำนาจล้มรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียรเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520 และได้ให้พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีรักษาการเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2520 ซึ่งเลิกใช้ “นโยบายขวาสุดขั้ว” หันมาผ่อนปรน

ให้ประชาชนมีสิทธิทางการเมืองมากขึ้น⁵ นักวิเคราะห์บางรายเห็นว่า รัฐบาลเผด็จการของนายธานินทร์ กรัยวิเชียรถึงจุดจบในที่สุดก็เพราะผลกระทบจากเหตุระเบิดครั้งนี้ด้วยประการหนึ่ง⁶

ในบริบทของสังคมไทยเหตุการณ์รุนแรงใกล้ที่ประทับครั้งนี้ต้องถือว่าผิดธรรมดาเป็นอันมาก เพราะไม่เพียงเป็นการระเบิดในที่ประชุมชนในเวลากลางวัน หากยังเกิดขึ้นในงานพิธีที่องค์พระประมุขของประเทศและพระราชวงศ์สำคัญที่สุดอีกสามพระองค์ประทับอยู่พร้อมกัน ด้วยเหตุนี้กระบวนการจัดการ"ความจริง"ว่าด้วยความรุนแรงที่เกี่ยวข้องถึงสถาบันสูงสุดในสังคมไทย จึงกลายเป็นปัญหาที่น่าสนใจยิ่ง เพราะหาก"จัดการ"ไม่ถูกต้อง ความรุนแรงที่เกิดขึ้นใกล้ที่ประทับไม่เพียงสะท้อนปัญหาความบกพร่องของรัฐบาล ระบบงานเบื้องพระยุคลบาท หากยังหมายความว่า แม้สถาบันอันเป็นดัง"เครื่องยับยั้งและหลักประกัน"ในการปกครองประเทศ ก็ยังไม่อาจรอดพ้นภัยคุกคามจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้

คงต้องตั้งคำถามว่าสื่อมวลชนโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์รายวันซึ่งปรกฏรายงานทั้งข่าวพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับพระราชวงศ์สำคัญ และข่าวที่ผิดธรรมดาอย่างเมื่อเกิดการระเบิดขึ้นเช่นนี้ ได้รายงานสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างไร โดยเฉพาะเมื่อกรณีความรุนแรงในเวลานี้เกิดขึ้นหลังเหตุรุนแรงร้ายกาจจากกลางเมืองเมื่อ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เป็นเวลาเกือบหนึ่งปีพอดี อีกทั้งเป็นยุคสมัยของรัฐบาลเผด็จการพลเรือนสาย"อนุรักษ์สุดโต่ง"ที่มีนายธานินทร์ กรัยวิเชียรเป็นนายกรัฐมนตรี⁷ และสภาพปฏิรูปที่ได้รับการแต่งตั้ง โดยมีคณะรัฐประหารภายใต้การนำของพลเรือเอก สวัสดิ์ ชลช้อยเป็นผู้โอบอุ้มคุ้มครอง เงื่อนไขเหล่านี้ น่าจะทำให้ ชาวครวความรุนแรงโดยเฉพาะความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับสถาบันสูงสุดต้องถูก"จัดการ"อย่างระมัดระวัง ยิ่งในสภาพที่เสรีภาพของสื่อมวลชนต้องถูกจำกัดเป็นอย่างยิ่ง ทั้งเพราะเรื่องที่เกี่ยวข้องและเพราะบริบทแห่งชนิดของอำนาจทางการเมืองเผด็จการในเวลานั้น ทั้งหมดนี้อาจหมายความว่า วิธีการที่สังคมไทยจัดการ"ความจริง"เกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นในอาณานิคมวัฒนธรรมปัตตานี ในกรณีอันผิดธรรมดาดังนี้ น่าจะแสดงให้เห็นความสลับซับซ้อนในการจัดการ"ความจริง"ในสังคมไทยโดยรวมได้บ้าง เพราะการที่ความรุนแรงเกิดขึ้นใกล้ที่ประทับของพระองค์ผู้เป็นศูนย์รวมความภักดีในสังคมไทย ย่อมหมายความว่า "ความจริง"เกี่ยวกับเรื่องที่เกิดขึ้น เป็นปัญหาที่สังคมไทยหรือผู้เกี่ยวข้องต้องจัดการด้วยวิธีการอันละเอียดอ่อนชนิดที่จะต้องยังให้ความสำคัญกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถาบันสูงสุด แต่ขณะเดียวกันก็ต้องไม่แสดงให้เห็นว่า อิทธิพลพิษภัยของความรุนแรงอาจแปรเปลี่ยนสถาบันอันเป็นที่เคารพนับถือพร้อมๆ กันไป

บทนี้เริ่มต้นด้วยคำให้สัมภาษณ์ผู้อยู่ในเหตุการณ์ระเบิดครั้งสำคัญนี้ เพื่อให้เห็นภาพของเหตุการณ์จากสายตาของผู้คนที่ทั้งจงรักภักดีและได้สัมผัสกับเหตุการณ์โดยตรง จากนั้นจะได้นำข่าวจากหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยที่แพร่หลายขายกันทั่วไปในสังคมไทยเวลานั้นมาวิเคราะห์

โดยเริ่มต้นจากการอภิปรายปัญหาการใช้ข่าวหนังสือพิมพ์เป็นข้อมูลในการศึกษาเรื่องนี้ แม้ปัญหาว่าเรื่องเล่าจากมุมมองของผู้อยู่ในเหตุการณ์เหมือนหรือต่างจากข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์อย่างไรจะน่าสนใจ แต่ที่อาจจะสำคัญกว่าคือมุ่งให้ได้สัมผัสรับรู้กับความรู้สึกของผู้คนพวกหนึ่งที่เห็นเหตุการณ์ด้วยตาของตนเอง ซึ่งก็เป็นส่วนสำคัญของบริบทของข่าวที่หนังสือพิมพ์นำเสนอชนิดหนึ่ง ยิ่งกว่านั้นการใช้ข่าวหนังสือพิมพ์เป็นข้อมูลส่วนหนึ่งในการศึกษานี้มิได้เป็นไปเพื่อจะดูว่า หนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับเหตุการณ์นี้ว่าอะไร(what happened?) หากมุ่งชี้ให้เห็นว่า หนังสือพิมพ์รายงานลงข่าวเหตุการณ์นี้"อย่างไร"(how was this incident reported?) เพราะแบบวิธีที่เหตุการณ์นี้ถูกรายงานน่าจะชี้ให้เห็นกระบวนการที่สื่อสิ่งพิมพ์ไทยในบริบทเผด็จการหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จัดการ"ความจริง"เกี่ยวกับความรุนแรงได้ ในตอนท้ายข้าพเจ้าจะนำปัญหา"ความจริง"กับการเมืองที่ได้พบจากการศึกษากรณีนี้มาอภิปราย โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องดังกล่าวของ Hannah Arendt ซึ่งได้เคยวิเคราะห์ไว้ในบทที่ 1 ของงานวิจัยนี้

เสียงระเบิดใกล้ที่ประทับ: เรื่องเล่าจากผู้อยู่ในเหตุการณ์^๑

ผู้อยู่ในเหตุการณ์ที่เล่าประสบการณ์ของตนให้ฟังมี 4 คน เป็นหญิงสองคนชายสองคน หญิงคนหนึ่งเป็นชาวบ้านธรรมดาปัจจุบันอายุได้ 45 ปี ขณะเกิดเหตุอายุ 20 ปี อีกคนหนึ่งเป็นลูกเสือชาวบ้านปัจจุบันอายุประมาณ 60-65 ปีซึ่งหมายความว่าขณะเกิดเหตุอายุประมาณ 35-40 ปี ชายสองคนนั้น คนหนึ่งเป็นอดีตเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ อีกคนหนึ่งเป็นอดีตผู้บังคับการลูกเสือชาวบ้าน ทั้งสองคนอายุกว่า 60 ปี ซึ่งหมายความว่าเมื่อครั้งนั้นพวกเขาอายุประมาณ 35-40 ปี ก่อนจะสัมภาษณ์ต้องบอกพวกเขาว่าจะถามข้อมูลในเรื่องการระเบิดครั้งนั้น ต้องให้เวลาพวกเขาย้อนความทรงจำ เพราะทุกคนเชื่อว่า จำรายละเอียดกันไม่ได้มากนัก นอกจากนั้นเพราะเหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อ 25 ปีมาแล้ว รายละเอียดข้อเท็จจริงจึงสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการพูดคุยกันเองให้ความเห็นในหมู่พวกเขาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาไม่น้อย

วันนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชวงศ์ทุกพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานธงให้ลูกเสือชาวบ้าน ขณะเกิดเหตุผู้เห็นเหตุการณ์แต่ละคนล้วนอยู่คนละจุดคือ ผู้บังคับการลูกเสือชาวบ้านกล่าวรายงานด้วยไมโครโฟนหน้าที่ประทับ เจ้าหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ทำงานเกี่ยวกับการบันทึกเสียงอยู่ทางด้านซ้ายของที่ประทับ ผู้หญิงคนหนึ่งเป็นลูกเสือชาวบ้านอยู่ในแถวลูกเสือชาวบ้านหน้าที่ประทับแต่อยู่หลังผู้บังคับการที่กำลังกล่าวรายงาน ส่วนหญิงชาวบ้านนั้นอยู่ด้านหลังของแถวลูกเสือชาวบ้าน เหตุเกิดขึ้นขณะลูกเสือชาวบ้านกำลังร้องเพลงปลุกใจ หลังจากรายงานและร้องเพลงก็เกิดเสียงระเบิดขึ้นหนึ่งครั้งทางขวาของหญิงชาวบ้านนั้น

ในประเพณีที่สร้างด้วยไม้ไผ่ ซึ่งเป็นทางซ้ายของที่ประทับ ระเบิดลูกนี้มากับกระบอกข้าวหลาม ส่วนอีกลูกหนึ่งก็ระเบิดในเวลาใกล้เคียงกัน แต่เกิดห่างออกไปบอกไม่ได้ว่าจุดไหน เมื่อเสียงระเบิดดัง สมาชิกในพระราชวงศ์ก็เข้าล้อมองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเอาไว้ทันที ผู้บังคับการลูกเสือชาวบ้านทุกหน่วยก็เข้าล้อมพระราชวงศ์ทุกพระองค์ไว้อีกชั้นหนึ่งเพื่อถวายความปลอดภัย ลูกเสือชาวบ้านอยู่กับที่ แต่จำได้ว่าเห็นธงทีกองพะเนิน เพราะคนในสนามนั้นก็เกือบแล่น ชาวบ้านวิ่งกันซุกซุน ผู้บังคับการลูกเสือชาวบ้านที่อยู่ด้านหน้าที่ประทับแล้วว่าเห็นเหตุการณ์ตลอดเพราะอยู่ใกล้ ให้ลูกเสือชาวบ้านร้องเพลงปลุกใจ มีคนเจ็บหลายคนต้องนำส่งโรงพยาบาลจังหวัดยะลา จากนั้นทุกพระองค์เสด็จไปโรงพยาบาลจังหวัดยะลาเพื่อทรงเยี่ยมเยียนคนเจ็บจนดึกจึงเสด็จกลับ

หลังเกิดเหตุผู้เห็นเหตุการณ์บางคนกล่าวว่า ไม่รู้ว่าคนทำเป็นใคร ทำเช่นนี้ด้วยเรื่องอะไร คิดว่าไม่เกี่ยวกับเรื่องศาสนา น่าจะเป็นเรื่อง"การเมือง" โดยเฉพาะในระดับชาติไม่ใช่ระดับท้องถิ่น จึงมีการเรียกร้องให้รัฐมนตรีบางคนแสดงความรับผิดชอบด้วยการลาออก หญิงชาวบ้านผู้เห็นเหตุการณ์แล้วว่ารู้กันก่อนว่าจะเกิดเหตุ ขณะที่ผู้บังคับการลูกเสือชาวบ้านกล่าวว่าไม่รู้มาก่อนว่าจะเกิดเหตุระเบิดในพิธีที่พระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จมา และใกล้ที่ประทับเช่นนี้ เพราะถ้ารู้ก่อนก็ต้องป้องกัน แต่ระเบิดที่ใช้ ใส่ไว้ในกระบอกข้าวหลามป้องกันได้ยาก เพราะชาวบ้านทั่วไปเขานำข้าวหลามไปรับประทานกัน หลายคนตอบคำถามว่าจับคนผิดหรือผู้ต้องสงสัยได้หลายคน แต่ก็เจ็บกันไปหลังจากติดคุกแล้ว ผู้บังคับการลูกเสือชาวบ้านตั้งข้อสังเกตว่า ผู้ต้องสงสัยทั้งหมดเป็นมุสลิม และที่ติดคุกทั้งหมดก็เป็นมุสลิมด้วย ขณะที่ผู้เห็นเหตุการณ์คนหนึ่งกล่าวว่า คนที่ถูกจับไปเป็น"แพะ" เพราะเป็นคนทำจริงหรือไม่ก็ไม่ทราบ แต่ก็ต้องติดคุกไปแล้ว

ทุกคนกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า ชาวบ้านไม่พอใจคนทำ แม้ไม่ทราบว่าใครและทำเพราะอะไร แต่ทำไมต้องทำกับพระเจ้าอยู่หัวเพราะพระองค์ทรงช่วยทุกคน ทรงมาด้วยความดี การระเบิดครั้งนี้ ทำให้พระเจ้าอยู่หัวไม่เสด็จมาที่เมืองยะลาอีกเลย'

คงต้องตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องเล่านี้อย่างน้อยสามประการ ประการแรก แม้เป็นเรื่องเล่าโดยผู้เห็นเหตุการณ์ทั้งสิ้น แต่สิ่งที่แต่ละคน"เห็น"อาจไม่เหมือนกัน อันอาจเป็นเพราะตำแหน่งที่ซึ่งแต่ละคนครองอยู่เมื่อเกิดเหตุ ทั้งตำแหน่งแห่งที่ทางภูมิศาสตร์ (geographical positions) เช่นอยู่ทางขวาหรือด้านหลังของจุดเกิดเหตุระเบิด อยู่ด้านหน้าของที่ประทับหรือด้านข้าง และทั้งตำแหน่งทางสังคม(social positions)เช่นเป็นผู้บังคับการลูกเสือชาวบ้าน หรือเป็นชาวบ้านสามัญในสังคมไทย คงไม่จำเป็นต้องกล่าวว่าตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมมีส่วนกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางภูมิศาสตร์อย่างไร เช่นผู้บังคับการลูกเสือชาวบ้านย่อมต้องยืนอยู่ข้างหน้าคนที่ เป็นชาวบ้านหรือลูกเสือชาวบ้านธรรมดา ประการที่สองเมื่ออยู่ในตำแหน่งที่ต่างกัน สิ่งที่เห็นก็ต่างกัน อีกทั้งเพราะผ่านกาลเวลาที่นานกว่าสองทศวรรษ เรื่องที่แต่ละคนเล่าจึงอาจต่างกันออกไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นในด้านของ

ความเป็นระเบียบของผู้คนหรือความซุกมุ่นสับสน การเข้าป้องกันองค์พระประมุข เวลาในการเสด็จกลับจากการเยี่ยมคนที่ได้รับบาดเจ็บ คนถูกจับเป็นผู้ทำจริงหรือเป็น"แพะ"รับบาปที่ตนไม่ได้ก่อ มูลเหตุของปัญหาอยู่ที่ความขัดแย้งทางการเมืองในกรุงเทพฯหรือปัญหาใจก่อการร้าย ที่สำคัญคือการ"เล่าเรื่อง"ของผู้เห็นเหตุการณ์หลังเกิดเหตุ 25 ปีทำให้ข้อเท็จจริง"ความจริง"ประสมปนเปกับ"ความเห็น"ที่สะสมกันมาตลอดระยะเวลาดังกล่าวจนยากจะแยกออกได้ ประการสุดท้ายไม่ว่าแต่ละคนจะมองจะเห็นเหตุการณ์นี้จากแง่มุมไหน ที่น่าสนใจคือทั้ง 4 คนที่ให้สัมภาษณ์ซึ่งมีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ สรุปลงข้อต้องกันว่า ชาวบ้านไม่พอใจที่เกิดระเบิดขึ้นใกล้ที่ประทับ เพราะเขาเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นองค์ตัวแทนแห่งความดีงาม ทรง"ช่วยทุกคน" การพยายามทำการอันตรายในบริเวณใกล้เคียงกับที่ประทับของพระองค์เช่นนี้เป็นเรื่องร้ายแรงอย่างยิ่ง พวกเขากลัวว่าจะทำให้พระองค์ไม่เสด็จกลับมาที่ยะลาอีก ที่น่าสนใจคือความรู้สึกเช่นนี้ส่งผลอย่างไรต่อการรับรู้และจดจำ"ความจริง"เกี่ยวกับเหตุการณ์นี้ที่เกิดขึ้นเมื่อ 25 ปีก่อนในสังคมไทยทั้งไม่ว่าจะในภาคใต้หรือกรุงเทพฯ นอกจากนั้น"ความจริง"ของความรุนแรงนี้ในสายตาของคนที่เห็นเหตุการณ์ จะแตกต่างอย่างไรจาก"ความจริง"ในเรื่องนี้ ที่สังคมไทยโดยรวมพยายามบันทึกจดจำผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ไว้

ข่าวหนังสือพิมพ์ในสังคมไทย: ความเป็นจริงและขอบเขตในการศึกษา

งานวิจัยบางชิ้นใช้ข้อมูลจากข่าวหนังสือพิมพ์ในฐานะ"ข้อมูลเบื้องต้นที่สะท้อนภาพปัญหาและความคิดเห็นของคนในระดับล่าง" เพราะเชื่อว่าหนังสือพิมพ์เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ให้ภาพข้อมูลอันหลากหลายที่เกิดขึ้นในสังคม⁹ ขณะเดียวกันนักนิเทศศาสตร์บางคนเชื่อว่าข่าวสารเป็นสินค้าสำคัญทางธุรกิจในรอบปีมานี้¹⁰ ถ้าเช่นนั้นก็น่าจะหมายความว่าหนังสือพิมพ์ซึ่งทำหน้าที่ผลิตสินค้าดังกล่าวมีองค์ประกอบที่ควรให้ความสำคัญอย่างน้อย 5 ประการคือ ขนาดของธุรกิจซึ่งสัมพันธ์กับทุนและผลกำไรไม่ต่างจากธุรกิจผลิตสินค้าอย่างอื่นๆ, รายได้หลักของหนังสือพิมพ์มาจากธุรกิจโฆษณา, ข้อมูลในการเสนอข่าวสารในหนังสือพิมพ์มักมาจากแหล่งข่าวราชการ ผู้นำธุรกิจ และ "ผู้เชี่ยวชาญ"แขนงต่างๆซึ่งก็เกี่ยวข้องผูกพันอยู่กับองค์กรธุรกิจใหญ่หรือหน่วยงานแห่งอำนาจในรัฐอีกต่อหนึ่ง, ในสังคมที่พหุมีเสรีภาพ สื่อมวลชนอย่างหนังสือพิมพ์ต้องขึ้นต่อการวิพากษ์วิจารณ์จากส่วนต่างๆในสังคมอยู่ด้วย และ โดยทั่วไปสิ่งพิมพ์ก็มักมีหน้าที่เชิงอุดมการณ์ สร้างเสริมให้แนวคิดอุดมการณ์ที่ทรงอำนาจในสังคมนั้นๆกล้าแข็ง และกร่อนเซาะให้แนวคิดที่ต่อต้านอุดมการณ์ดังกล่าวอ่อนกำลังเป็นธรรมดา¹¹ อำนาจของหนังสือพิมพ์ในเรื่องสุดท้ายนี้ออกจะสำคัญ เพราะมีงานวิจัยมากมายยืนยันว่า ระบบสื่อสารมวลชนมีผลกระทบต่อพฤติ

กรรมและจิตสำนึกของมนุษย์ ทั้งที่ผลผลิตหรือ"สินค้า"ของระบบสื่อสารมวลชนมี"องค์ประกอบของ'มายา' (illusion)" อยู่สูง อีกทั้งยังเป็น"เหตุการณ์เทียม"(pseudo-event)ที่สื่อมวลชนรวมทั้งหนังสือพิมพ์ บั่นแต่งขึ้นมาเป็นสินค้าของตนจากข้อเท็จจริงเพียงเล็กน้อย" ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสื่อมวลชนมีสถานะเป็นศูนย์กลางในการคัดเลือก ตีความและชี้นำว่าอะไรมีความสำคัญหรือไม่ มากน้อยเพียงใด และนำเสนอสิ่งเหล่านี้ในราคาต่อหน่วยที่ค่อนข้างถูก และ กระทำอยู่เกือบตลอดเวลา ยิ่งในสื่อมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ด้วยแล้วยิ่งอาศัยเทคโนโลยีอันทรงพลังทำการเหล่านี้ได้มาก¹² อันที่จริงการวิพากษ์"ข่าว"หนังสือพิมพ์ว่ามีปัญหาในการเสนอ"ความจริง"นี้มีมาหลายร้อยปีแล้ว เอกอัครราชทูตมอริสโคโคประจำสเปนคือ Muhammad ibn 'Abd al-Wahhab เคยรายงานต่อรัฐบาลของตนว่า หนังสือพิมพ์ในยุโรปเป็น"โรงงานผลิตตัวหนังสือ(writing mills)ซึ่งตีพิมพ์รายงาน ที่อ้างว่าเป็นข่าวสาร แต่เต็มไปด้วยคำโกหกแต่งแต้มสีสันแพรวพราว(sensational lies)" ท่านราชทูตกล่าวไว้เช่นนี้ตั้งแต่ค.ศ.1690¹³ แต่ไม่ว่าข่าวที่ปรากฏจะมี"ความจริง"อยู่มากน้อยเพียงไร คงปฏิเสธไม่ได้ว่าในฐานะสถาบันทางอุดมการณ์ประเภทหนึ่ง สื่อมวลชนอย่างหนังสือพิมพ์เป็นสถาบันทางการเมืองที่ทรงอำนาจยิ่ง

การที่สื่อมวลชนดำรงฐานะเป็นสถาบันการเมืองที่ทรงศักยภาพเชิงอำนาจสูง เป็นเหตุประการหนึ่งให้การควบคุมสื่ออย่างหนังสือพิมพ์ เกิดขึ้นในสังคมเผด็จการตลอดมา ยิ่งในสังคมไทยยุคหลังการฆ่ากันอย่างทารุณโหดพระบรมมหาราชวังเมื่อ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 อันเป็นเหตุการณ์ที่ถือได้ว่าเป็นจุดหักเหสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย ทั้งเพราะความรุนแรงกลางเมืองที่กลายเป็นจุดเลวร้ายที่สุดหลังจากที่ได้มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้คนต่างอุดมการณ์มาเป็นเวลากว่าสองปี และ เพราะทำให้การต่อต้านรัฐบาลด้วยกำลังอาวุธในป่าเข้มนั้นเข้มแข็งมากขึ้นอย่างที่ไม่เคยเกิดมาก่อน เนื่องจากผู้คนปัญญาชนยกยวบว่นเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นการใหญ่¹⁴ รัฐบาลเผด็จการของนายกรัชมณตรี ธาณินทร ภัยวิเชียร ในเวลานั้นได้อาศัยคำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเป็นเครื่องมือ ดำเนินการสั่งระงับการพิมพ์จำหน่ายหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และสิ่งพิมพ์ทุกฉบับที่เห็นว่า จะเป็นภัยต่อ"ความมั่นคงของรัฐ" แม้ว่าหลังจากนั้นไม่กี่วัน คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินก็ต้องผ่อนปรนการกดบังคับของตนบ้าง แต่ก็เพียงอนุญาตให้หนังสือพิมพ์และนิตยสารไม่กี่ฉบับ"ที่เป็นพวกพ้องและอยู่ในโอวาทของพวกเขาเท่านั้น"พิมพ์จำหน่ายต่อไปได้ และที่ร้ายแรงยิ่งคือ "พวกเขายังได้ควบคุมการเสนอข่าว บทความและสารคดี รวมทั้งข้อเขียนต่างๆที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์และนิตยสารแต่ละฉบับอย่างเข้มงวดกวดขัน"¹⁵ อาจกล่าวได้ว่าในยุคสมัยที่ว่านี้ "ความจริง"เกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมืองและโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับสถาบันสูงสุดกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ย่อมต้องยิ่งอยู่ใต้การ"ควบคุมอย่างเข้มงวดกวดขัน" และดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อแขนงอื่นอย่างวิทยุหรือโทรทัศน์ ซึ่งมีรัฐทำหน้าที่เป็นเจ้าของคลื่นโดย

ตรงอยู่แล้ว แม้โดยทั่วไปจะถือได้ว่าสื่อสิ่งพิมพ์มีเสรียิ่งกว่าสื่ออย่างอื่นๆ แต่ในระบอบนั้น "ความจริง" ที่ปรากฏผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ก็จะมีเนื้อหาไปในทางเดียวกันจนแทบไม่มีข้อยกเว้น ด้วยเหตุนี้ การศึกษาข่าวหนังสือพิมพ์กรณีระเบิดใกล้ที่ประทับในจังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ.2520 จึงเท่ากับการศึกษาแบบวิธีที่สังคมไทยแทบทั้งสังคมจัดการ "ความจริง" เกี่ยวกับความรุนแรงในสถานการณ์พิเศษ เพราะเกิดขึ้นไม่ไกลนักจากองค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์สำคัญ

ข้าพเจ้าเลือกใช้ข่าวจากหนังสือพิมพ์รายวันทั้งสิ้น 8 ฉบับคือ ไทยรัฐ, เดลินิวส์, สยามรัฐ, บ้านเมือง, เดลิโทม์, ตะวันสยาม, ดาวสยาม, และ เจ้าพระยา ทั้งหมดเป็นหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย สื่อฉบับแรกเป็นหนังสือพิมพ์ที่ดำเนินกิจการสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะสองฉบับแรกคือไทยรัฐ กับ เดลินิวส์ ถือกันว่าเป็นหนังสือพิมพ์มหาชนที่มีผู้อ่านมากมายในสังคมไทยตลอดมา ในสมัยนั้นหนังสือพิมพ์ "คุณภาพ" อย่าง ประชาชาติ และ ประชาธิปไตย ล้วนถูกปิดลง มติชน และ กรุงเทพธุรกิจ ก็ยังไม่เกิด อาจถือได้ว่า สยามรัฐ เป็นหนังสือพิมพ์ "การเมือง" ที่สำคัญฉบับเดียว ขณะที่สีสันอุดมการณ์ของ บ้านเมือง และ เดลิโทม์ แม้จะชัดเจนแต่ไม่โดดเด่นนักเมื่อเทียบกับ ตะวันสยาม และ ดาวสยาม ที่มีบทบาทเชิงอุดมการณ์ต่อต้านแนวคิดจากทุกทิศที่ตั้งคำถามกับลวดลายการเมืองอนุรักษ์นิยมชนิดที่ตนไม่ใจ ส่วนหนังสือพิมพ์ฉบับสุดท้ายคือหนังสือพิมพ์ เจ้าพระยา ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียรคิดอ่านตั้งขึ้นเป็นสิ่งพิมพ์กระบอกเสียงของรัฐบาลเพิ่มเติมนอกเหนือสื่อวิทยุ โทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ที่ถูกควบคุมอื่นๆ แต่ก็เช่นเดียวกับชะตากรรมของสื่อทั้งหลายที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้เพราะอำนาจทางการเมือง นอกจากสาธารณชนจะไม่สนใจเป็นเหตุให้หนังสือพิมพ์นี้ขายไม่ออก จนทำให้ไม่มีความหมายในตลาดหนังสือพิมพ์แล้ว สื่อพวกนี้ก็มักเสื่อมสูญไปพร้อมกับอำนาจทางการเมืองที่ให้กำเนิดตนด้วย

ข่าวที่นำมาวิเคราะห์ในบทนี้เป็นข่าวที่ตีพิมพ์ในระยะเวลาเพียงสองวันแรกหลังจากที่เกิดเหตุคือ วันที่ 23 และ 24 กันยายน พ.ศ. 2520 เพราะช่วงเวลา 2 วันนั้นสั้น เป็นเหตุให้ส่วนต่างๆ ในสังคมไทยคงมีเวลาเตรียมตัวและเตรียมแบบวิธีจัดการกับข่าวนี้ได้น้อย ดังนั้นจึงน่าจะสะท้อนกระบวนการวิธีที่สังคมไทยจัดการ "ความจริง" เกี่ยวกับความรุนแรงชนิดที่ไม่เคยประสบมาก่อนผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ได้อย่างชัดเจนน่าสนใจยิ่งกว่า อีก ทั้งยังเป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่สาธารณชนคงใส่ใจต่อข่าวดังกล่าวเป็นพิเศษ เพราะเหตุเพิ่งเกิดขึ้นจึงยังกรุ่นอยู่ในความรู้สึกรับรู้ของผู้คนไม่น้อย นอกจากนั้นจะได้พิจารณาทั้งข่าวและบทความแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ที่ตีพิมพ์ในระบอบนั้นเป็นเวลาประมาณสามสัปดาห์ คือตั้งแต่เกิดเหตุจนถึงสุดลงประมาณกลางเดือนตุลาคมพ.ศ.2520 เพราะเป็นเวลาที่หนังสือพิมพ์ลงข่าวการรับสารภาพของ "มือระเบิด" ในเหตุการณ์นี้

2 วันอันตราย? : “ความจริง”เกี่ยวกับความรุนแรงกรณีระเบิดใกล้ที่ประทับ
22 กันยายน 2520

หนังสือพิมพ์ทั้ง 8 ฉบับประจำวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2520 ที่ข้าพเจ้านำมาเป็นแหล่งข้อมูล ล้วนแต่ลงข่าวเหตุที่เกิดขึ้นกับองค์พระประมุขในภาคใต้ทุกฉบับ¹⁶ ที่น่าประหลาดคือ มีเพียง *สยามรัฐ*, *ดาวสยาม* และ *เจ้าพระยา* เท่านั้นที่พาดหัวข่าวเกี่ยวข้องกับกรณีการระเบิดโดยตรง และเกือบทั้งหมดลงข่าวกรณีระเบิดใกล้ที่ประทับเมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2520 คล้ายๆ กันคืออาศัยแถลงการณ์ของรัฐบาลเป็นหลัก

สยามรัฐ พาดหัวว่า “เกิดเสียงระเบิดใกล้บริเวณประกอบพระราชพิธีที่ยะลา” ในเนื้อข่าวเป็นแถลงการณ์ของรัฐบาล ขณะที่ *ดาวสยาม* พาดหัวข่าวว่า “ส่ง อ.ต.ร.บินด่วนถวายอารักขาในหลวง” พร้อมพาดหัวรองว่า “กรณีเกิดอุบัติเหตุที่ปักขี้ไต้ สำนักงานแถลงข่าวของรัฐบาลออกแถลงการณ์เกิดเสียง...” ส่วน *เจ้าพระยา* พาดหัวว่า “เกิดเสียงระเบิดใกล้บริเวณพระราชพิธี” ตามด้วยแถลงการณ์ของรัฐบาล

หนังสือพิมพ์ที่เหลืออีก 5 ฉบับพาดหัวต่างออกไปดังนี้

ไทยรัฐ ไม่ได้พาดหัวเรื่องนี้ใหญ่โตอะไร แต่ไปพาดหัวเป็น “ข่าวสุดท้าย” ตรงกรอบข่าวสุดมุมล่างว่า “แถลงการณ์จากรัฐบาล” เนื้อข่าวเป็นแถลงการณ์รัฐบาลเรื่องกรณีระเบิดในงานพระราชพิธีที่จังหวัดยะลา

เดลินิวส์ พาดหัวว่า “ตร.ซ้อมเตอร์ไรค์ฝ่าจราจร ชนรถพระที่นั่งไฟไหม้ทั้งคัน” พร้อมพาดหัวรองว่า “รถพระที่นั่งเสียหายเล็กน้อย ต่อมาเกิดเสียงระเบิดดังขึ้นขณะพระราชทานธงลูกเสือชาวบ้าน” เนื้อข่าวระบุถึงเหตุการณ์จากรยานยนต์ชนรถพระที่นั่งขณะกลับจากทรงเยี่ยมราษฎรที่ปัตตานี บนถนนสายปัตตานี-นราธิวาส(ถนนสุริยะประดิษฐ์) จักรยานยนต์ที่มีตำรวจขึ้นผู้น้อยจากหน่วยปฏิบัติการพิเศษจังหวัดนราธิวาสเป็นคนขับมามีคนนั่งซ้อนท้าย 2 คน ขับเข้าชนรถพระที่นั่ง บังโคลนด้านซ้ายเหนือโคมไฟเสียหายเล็กน้อย รถล้มลงเกิดเพลิงลุกไหม้ ขบวนเสด็จหยุดช่วยแล้วเคลื่อนต่อไปยังพระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์ ในเนื้อข่าวซึ่งมี 9 ย่อหน้า มีเพียงย่อหน้าเดียวที่เกี่ยวข้องกับกรณีระเบิดใกล้ที่ประทับที่ยะลา ซึ่งเป็นการกล่าวถึงแถลงการณ์ของรัฐบาล โดยเฉพาะความเห็นของทางจังหวัดยะลาว่า “ผู้กระทำไม่ประสงค์จะให้เกิดความเสียหายมาก”

บ้านเมือง พาดหัวว่า “เกิดเหตุภาคใต้ระหว่งเสด็จงานพระราชพิธี” เนื้อข่าวระบุว่า เหตุที่เกิดขึ้นคือ พลตำรวจขับจักรยานยนต์ ชนรถพระที่นั่งซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับ “เสียหายเล็กน้อย” และ วันต่อมาเกิดระเบิดกลางงานพระราชพิธี พระราชทานรางวัลครูปอเนาะกับธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้าน “ลั่นเกล้าฯ ทรงประกอบพระราชพิธีต่อไปจนเสร็จสิ้น” ต่อจากนั้นกล่าวถึงแถลงการณ์ของรัฐบาล

เดลินิวส์ พาดหัวข่าวว่า “มอเตอร์ไซด์ฝ่าขบวนเสด็จฯ ขนรถพระที่นั่ง” ตามด้วยข้อความว่า “อีกรายเกิดระเบิดขณะเสด็จที่ยะลา” เนื้อข่าวเป็นแถลงการณ์ของกรมตำรวจกรณีรถจักรยานยนต์พุ่งชนรถพระที่นั่งเสียหายเล็กน้อย รถจักรยานยนต์ไฟลุกไหม้พลตำรวจผู้ขับขี่และอีกสองคนที่นั่งมาด้วยได้รับบาดเจ็บ ขบวนเสด็จฯได้หยุดช่วยนำส่งโรงพยาบาล กรมตำรวจสั่งสอบสวนหาข้อบกพร่องและเรียกประชุมเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายเพื่อหามาตรการป้องกัน

ตะวันสยาม พาดหัวข่าวว่า “ตร.นราธิวาสชี้จักรยานยนต์ชนรถพระที่นั่ง” เนื้อข่าวระบุว่า ตำรวจชี้จักรยานยนต์ด้วยความเร็วสูงพุ่งเข้าชนรถพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถูกบังโคลนด้านซ้ายเหนือโคมไฟเสียหายเล็กน้อย ส่วนรถจักรยานยนต์ของตำรวจล้ม เกิดไฟลุกไหม้ผู้ขับขี่และผู้นั่งซ้อนท้ายบาดเจ็บ อธิบดีตำรวจสั่งให้ตั้งกรรมการสอบ และออกแถลงการณ์

“ความจริง”เกี่ยวกับเหตุการณ์รุนแรงในยะลาที่เกิดใกล้ที่ประทับไม่ได้ถูกรายงานตรงๆในหน้าหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยสำคัญอย่างน้อยก็ 5 ฉบับ การที่เรื่องนี้ไม่ปรากฏเป็นข่าวตรงๆไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับสิทธิสันติภาพการของหนังสือพิมพ์ เพราะ ประการแรก ในเวลานั้นปรากฏว่าสิทธิสันติภาพการถูกอำนาจเผด็จการบังคับให้เลือนหายไปเกือบทั้งหมด เว้นแต่อุดมการณ์ชนิดที่สอดคล้องกับแนวคิดทิศทางของผู้ครองอำนาจ ประการที่สองในบรรดาหนังสือพิมพ์ 5 ฉบับที่ไม่ได้พาดหัวข่าวตรงๆนี้มีทั้งหนังสือพิมพ์ที่ประกาศอุดมการณ์ของตนชัดเจนอย่าง ตะวันสยาม และหนังสือพิมพ์มหาชนที่ไม่ประกาศอะไรชัดเจนอย่าง ไทยรัฐ และ เดลินิวส์ ประการที่สาม อาจเป็นไปได้ว่า เหตุที่ไม่ลงข่าวนี้ตรงๆเป็นเพราะปัญหาทางเทคนิค คือยังไม่ทราบข้อมูลและไม่ได้ตรวจสอบข่าวซึ่งสำคัญนี้ให้ดีพอที่จะลงเป็นเรื่องราวตรงๆได้ อันที่จริงแม้หนังสือพิมพ์อีก 3 ฉบับที่พาดหัวข่าวเรื่องนี้ตรงๆ ก็เพียงนำเอาแถลงการณ์ของรัฐบาลมาลงไว้เป็นข่าวเท่านั้น ประการสุดท้าย ก่อนหน้าเหตุระเบิดที่ยะลาหนึ่งวัน เกิดอุบัติเหตุร้ายแรงถึงขั้นมีผู้ได้รับบาดเจ็บ เมื่อรถจักรยานยนต์ชนรถพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่นราธิวาส หนังสือพิมพ์จึงลงข่าวทั้งสองปนเปกัน

เมื่อพิจารณาแถลงการณ์ของทางราชการ พบว่า กรมตำรวจแถลงเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับขบวนเสด็จก่อนเหตุการณ์ระเบิดที่ยะลาหนึ่งวัน ในแถลงการณ์วันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2520 เรื่อง “จักรยานยนต์ชนรถพระที่นั่งที่จังหวัดนราธิวาส”ดังนี้

“เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2520 เวลาประมาณ 20.00 น. ขณะที่ขบวนรถพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล่นกลับจากการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร ที่จังหวัดปัตตานี จะกลับยังพระตำหนักทักษิณราชธานีเวศน์ ตามถนนสายปัตตานี-นราธิวาส (ถนนสุริยะประดิษฐ์) เมื่อรถพระที่นั่งผ่านทางแยกกองร้อยหน่วยปฏิบัติการพิเศษ จังหวัดนราธิวาส ได้มีจักรยานยนต์ซึ่งมีพลตำรวจอำเภวย เพชรสังข์ สังกัดหน่วยปฏิบัติการพิเศษ จังหวัดนราธิวาสเป็นผู้ขับขี่ และนายวิสัย เพชรละออง เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลจังหวัดนราธิวาส กับพลตำรวจไพรีน สวัสดิรักษา สังกัดกอง

กำกับการตำรวจชายแดนที่ 5 อำเภอสุโขทัย จังหวัดนราธิวาส นั่งซ้อนท้ายแล่นออกจากทางแยกถนนพิชิตบำรุงด้วยความเร็วสูง ไม่ฟังคำสั่งของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจรที่ทางแยก ซึ่งได้ปิดการจราจรที่ทางแยกนั้นไว้

รถจักรยานยนต์คันดังกล่าวได้แล่นเข้าชนรถพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่บังโคลนหน้าด้านซ้ายเหนือโคมไฟเสียหายเล็กน้อย ส่วนรถจักรยานยนต์คันนั้นได้ล้มลงและเกิดเพลิงลุกไหม้ ผู้ขับขี่และผู้นั่งซ้อนท้ายได้รับบาดเจ็บ

ขบวนเสด็จพระราชดำเนินได้หยุดลงเพื่อทำการช่วยเหลือผู้ได้รับบาดเจ็บ และเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ช่วยดับเพลิงที่กำลังลุกไหม้รถจักรยานยนต์ และได้นำผู้บาดเจ็บส่งโรงพยาบาล จากนั้นขบวนเสด็จพระราชดำเนินได้เคลื่อนต่อไปยังพระตำหนักทักษิณราชินี

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้ง(sic)นี้ กรมตำรวจได้สั่งการให้พลตำรวจโทเทพ ศุภสมิต ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ ฝ่ายกิจการพิเศษ ซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบในการถวายอารักขาอยู่ที่จังหวัดนราธิวาส ดำเนินการสอบสวนหาข้อบกพร่องและได้เรียกประชุมเจ้าหน้าที่ทุกฝ่าย เพื่อวางมาตรการป้องกันเหตุการณ์เช่นนี้ต่อไปโดยด่วนที่สุดแล้ว”¹⁷

ส่วนเหตุการณ์ระเบิดใกล้ที่ประทับในงานพิธีที่จังหวัดยะลาในวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2520 นั้น รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์จากสำนักงานแถลงข่าวของรัฐบาลเป็นระยะๆ และหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับก็ตีพิมพ์ข่าวนี้ด้วยการคัดลอกแถลงการณ์เหล่านี้มาลงไว้เป็นข่าว แถลงการณ์ของรัฐบาลเกี่ยวกับเหตุการณ์นี้ที่สำคัญในสองวันแรกคือ วันที่ 22 และ 23 กันยายน พ.ศ. 2520 มี 3 ฉบับ ฉบับแรกมีข้อความเพียงสั้นๆว่า

“วันนี้ (22 กันยายน พ.ศ. 2520)เมื่อเวลา 16.00 น. เศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปที่บริเวณสนามโรงพิธีช้างเผือก จังหวัดยะลา เพื่อพระราชทานรางวัลครูปอเนาะ และพระราชทานธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้าน ในระหว่างพระราชพิธีดังกล่าว ได้เกิดเสียงจากวัตถุระเบิดทำเองขึ้นห่างจากบริเวณประกอบพระราชพิธี ทำให้มีผู้บาดเจ็บเล็กน้อย แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกอบพระราชพิธีต่อไปจนเสร็จ และหลังจากนั้น ได้ทรงเยี่ยมเยียนราษฎรที่มาเฝ้ารับเสด็จในบริเวณพิธี จนเวลาอันสมควรจึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ

ทางจังหวัดยะลามีความเห็นว่า เหตุการณ์ครั้งนี้ผู้กระทำการไม่ประสงค์จะให้เกิดความเสียหาย แต่ต้องการเพียงเพื่อสร้างข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์และเพื่อให้ข่าวแพร่ไปในต่างประเทศเท่านั้น”¹⁸

แถลงการณ์ฉบับที่ 2 ในเรื่องนี้ซึ่งออกในวันเดียวกัน เพียงแต่ระบุว่ารัฐบาลได้สั่งการให้ฝ่ายตำรวจทุกระดับเดินทางไปสืบสวนหาข้อเท็จจริง และให้เพิ่มมาตรการถวายอาภิสาให้เข้มงวดยิ่งขึ้น และให้กำหนดมาตรการมิให้เกิดเหตุเช่นนี้อีก¹⁹

วันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2520 รัฐบาลออกแถลงการณ์ในเรื่องนี้เป็นฉบับที่ 3 แถลงการณ์ฉบับนี้มีรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมากที่สุดดังนี้

“ตามที่สำนักงานแถลงข่าวของรัฐบาล ได้ออกแถลงการณ์กรณีระเบิดในบริเวณพิธีพระราชทานรางวัลครูปอเนาะ และพระราชทานธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้าน จังหวัดยะลาไปแล้ว 2 ฉบับนั้น

บัดนี้ ได้รับรายละเอียดเพิ่มเติมจากจังหวัดยะลา ดังต่อไปนี้

1) ขณะเกิดเหตุเวลาประมาณ 15.45 น. ของวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2520 ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ประทับบนปะรำพิธี ในบริเวณสนามหน้าโรงพิธีช้างเผือกจังหวัดยะลา ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา กำลังกราบบังคมทูลถวายรายงาน การพระราชทานธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้าน ได้เกิดเสียงระเบิดขึ้นสองครั้ง ทางด้านหลังปะรำพิธีในกลุ่มราษฎรที่มาเฝ้ารับเสด็จ ซึ่งมีทั้งสิ้นในวันนั้นสามหมื่นคนเศษ ระเบิดครั้งแรกไกลจากปะรำพิธีที่ทรงประทับประมาณ 55 เมตร ระเบิดครั้งที่สองในช่วงเวลาห่างจากระเบิดครั้งแรกเพียงเล็กน้อย ไกลจากปะรำพิธีที่ทรงประทับประมาณ 110 เมตร ผลจากการระเบิดทั้งสองครั้ง ทำให้ราษฎรได้รับบาดเจ็บทั้งสิ้น 47 คน โรงพยาบาลจังหวัดยะลาได้รับตัวผู้บาดเจ็บไว้รักษา 26 คน ในจำนวนนี้ปรากฏว่ามีผู้บาดเจ็บสาหัส 5 คน

2) เมื่อเกิดระเบิดขึ้น พิธีชะงักไปเล็กน้อย แต่แล้วก็ทรงประกอบพระราชพิธีต่อไปจนเสร็จแล้วได้เสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรที่มาเฝ้ารับเสด็จอยู่ตามปะรำต่างๆ จนถึงเวลาประมาณ 17.40 น. จึงเสด็จออกจากสนามโรงพิธีช้างเผือก ระหว่างทางเสด็จพระราชดำเนินกลับไปทรงแวะเยี่ยมราษฎรผู้ได้รับบาดเจ็บที่โรงพยาบาลจังหวัดยะลา ตั้งแต่เวลาประมาณ 18.00 น. ถึง 19.15 น. โดยประทับอยู่ที่โรงพยาบาลประมาณ 1 ชั่วโมง 15 นาทีเศษ

3) จากการตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุพบว่า ระเบิดทั้งสองจุดเป็นระเบิดทำเองชนิด “แสวงเครื่อง” ณ จุดที่ระเบิดจุดแรกยังพบร่องรอยของการระเบิด เช่น กระป๋องปลากระป๋อง สะเก็ดระเบิดต่างๆ ตะปู เชื้อปะทุ ถ่านไฟฉาย ไฟแช็ค และเชือกไนลอน ผู้ทำระเบิดได้บรรจุวัตถุระเบิดต่างๆลงในกระป๋องปลากระป๋อง แล้วใส่ไว้ในกระบอกข้าวหลามมีเชือกผูกติดกับถ่านไฟฉายและโยงไปยังไฟแช็ค เสร็จแล้วนำไปวางในบริเวณนั้น เมื่อหยิบไฟแช็คหรือสะดุดเชือกจึงเกิดระเบิดขึ้น

4) ทางจังหวัดยะลาสนับสนุนในเบื้องต้น ว่าเหตุการณ์ครั้งนี้ เป็นการกระทำของโจรก่อการร้าย (ขจก.) ที่ประสงค์จะสร้างข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ให้เป็นเรื่องตระหนกตกใจในหมู่ประชาชนและต้องการให้ข่าวแพร่ไปยังต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะพวกขจก.ได้เคยวางระเบิดเช่นนี้ ที่จังหวัดนราธิวาสและจังหวัดยะลามาก่อนแล้ว

ขณะเกิดเหตุการณ์นี้ ได้มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อยู่ในที่เกิดเหตุร้าย อาทิ นายคณิง ฉาไชยรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย พลโท ปิ่น ธรรมศรี แม่ทัพกองทัพบภาคที่ 4²⁰

เมื่อเวลาผ่านไปหนึ่งวันและรัฐบาลได้ให้"ข้อมูลราชการ"ที่ค่อนข้างละเอียดในแถลงการณ์ฉบับที่สาม รูปแบบการเสนอข่าวนี้ของหนังสือพิมพ์รายวันทั้ง 8 ฉบับก็เปลี่ยนไป ข้อแตกต่างสำคัญระหว่างข่าวเรื่องนี้ในหน้าหนังสือพิมพ์วันที่ 23 กันยายนและ 24 กันยายน พ.ศ.2520 อยู่ในวันแรกข่าวในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยทั้ง 8 ฉบับไม่ต่างกันมากนัก แต่หนังสือพิมพ์รายวันทั้ง 8 ฉบับประจำวันี่ 24 กันยายน พ.ศ. 2520 เริ่มเลือกให้ความสำคัญกับประเด็นต่างๆในเหตุการณ์ต่างกันออกไป โดยแทบทุกฉบับจะอาศัยแถลงการณ์ฉบับที่ 3 ของสำนักงานแถลงข่าวของรัฐบาล ซึ่งมีข้อมูลเกี่ยวกับเหตุที่เกิดขึ้นค่อนข้างละเอียดเป็นฐาน"ความจริง"ของข่าว และหลายฉบับจะลงบทสัมภาษณ์ข้าราชการระดับสูงบางคนซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับเหตุรุนแรงนี้ประกอบ แต่ที่น่าสนใจยิ่งคือ เมื่อนำข่าวจากหนังสือพิมพ์รายวันประจำวันี่ 24 กันยายน พ.ศ.2520 ซึ่งใช้จุดเน้นต่างกัน มาร้อยเรียงกันจัดระเบียบตามตรรกะก่อนหลัง จะเห็นเค้าโครง(plot)การจัดการ"ความจริง"ของสื่อสิ่งพิมพ์ในสังคมไทย เมื่อความรุนแรงเกิดขึ้นในปริณทณสาธารณะในตำแหน่งที่ใกล้กับสถาบันสูงสุดอันเป็นที่เคารพ ทำนองเดียวกับภาพที่ต่อขึ้นจากคำให้สัมภาษณ์ของผู้เห็นเหตุการณ์ระเบิดใกล้ที่ประทับซึ่งกล่าวถึงข้างต้น เค้าโครงของเรื่องราวความรุนแรงครั้งนี้สะท้อนแบบวิธีจัดการ"ความจริง"เหตุระเบิดใกล้ที่ประทับที่ยะลาได้อย่างน่าสนใจ เพราะจะพบว่าหนังสือพิมพ์ 4 ฉบับคือ เดลินิวส์, เจ้าพระยา, เดลินิวส์ และ ไทยรัฐ ที่อาศัยสถาบันสูงสุดคือ องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระบรมราชินีนาถเป็นศูนย์กลาง(center)ในการรายงานข่าว คือข่าวของหนังสือพิมพ์เหล่านี้จะเน้นเรื่องราวว่า ล้นเกล้าฯทั้งสองพระองค์ทรงทำเช่นไรในสถานการณ์วิกฤตนั้น ทรงผูกพันกับประชาชนทั้งที่ภาคใต้และในกรุงเทพฯอย่างไร ส่วนอีก 4 ฉบับที่เหลือคือ บ้านเมือง, ตะวันสยาม, ดาวสยาม, และ สยามรัฐ อาศัยรัฐบาลเป็นศูนย์กลางในการรายงานข่าว หนังสือพิมพ์เหล่านี้จะเน้นแถลงการณ์ของรัฐบาล ข้อมูลทางลึกจากการสัมภาษณ์ข้าราชการระดับสูงที่เกี่ยวข้อง และ รายงานผลกระทบทางการเมืองของเหตุการณ์ระเบิดที่ยะลาต่อรัฐบาลกรุงเทพฯ

ถ้านำข่าวความรุนแรงในเหตุระเบิดใกล้ที่ประทับในงานพระราชพิธีที่ยะลาเมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2520 ซึ่งปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยประจำวันี่ 24 กันยายน

พ.ศ. 2520 ทั้ง 8 ฉบับ มาเรียงร้อยกัน จะเห็นเป็นเค้าโครงเรื่องราวเกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดขึ้น ใกล้กับสถาบันสูงสุดในสังคมไทยได้ดังนี้

ทรงปลอบพสกนิกรและเสียงเพลง"เราสู้" เกลินิวส์ พาดหัวว่า "ในหลวงทรงชมเชยลูกเสือชาวบ้าน" เนื้อข่าวเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทันทีหลังเกิดเหตุระเบิด ซึ่งประกอบด้วยการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินพระราชกรณียกิจไปจนเสร็จ รวมทั้งปฏิกิริยาของพระราชวงศ์และบรรดาลูกเสือชาวบ้านซึ่งอยู่ในที่นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสกับพสกนิกรที่ร่วมอยู่ในพิธี หลังจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสงบลงแล้วชั่วคราว โดยมีรายละเอียดดังนี้

"ขอแสดงความยินดีกับรุ่นลูกเสือชาวบ้านที่ได้รับรองในวันนี้ และขอชมเชยว่าได้ปฏิบัติดี ชอบตามกฎหมายของลูกเสือถูกต้องตามที่ได้ฝึกเอาไว้ มีความเข้มแข็งอันแท้จริงในวันนี้ เป็นพิธีมอบรางวัลแก่โรงเรียนปอเนาะและมอบเข็มกรมการอิสลามของผู้ที่เป็นกรรมการในภาคใต้ รวมทั้งมอบธงประจำรุ่นซึ่งเป็นพิธีที่พิเศษ การที่ให้การศึกษและการที่มีกรรมการอิสลามที่เข้มแข็งสามารถปฏิบัติงานของตน การฝึกลูกเสือชาวบ้านนั้นได้ฝึกให้มีความรู้ให้มีจิตใจเข้มแข็ง รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รู้จักรักษาความเรียบร้อย ในเมื่อมีโอกาสที่จำเป็นและในสถานการณ์ที่ต้องการความใจเย็น ความจริงไม่ได้ต้องมาชี้แจงว่า มีความจำเป็นอย่างไรเพราะท่านปฏิบัติด้วยความใจเย็น เข้มแข็ง และเห็นได้ว่ามีประโยชน์มาก จะเกิดเหตุการณ์ใดก็ตาม ถ้าเรารู้จักรักษาความสงบในจิตใจ ก็สามารถรักษาสถานการณ์ทุกอย่างได้ จะมียุ่งยากอะไรก็ตาม เราปรองดองกัน เราให้ขวัญกำลังใจกัน เรามีความเข้มแข็งในใจและช่วยกันให้แต่ละคนมีขวัญดี

ฉะนั้น การที่ท่านกำลังปฏิบัติและปฏิบัติอยู่เดี๋ยวนี้เป็นสิ่งที่น่าชื่นชม เป็นข้อพิสูจน์ว่า การฝึกลูกเสือชาวบ้านนี้เป็นประโยชน์จริง ไม่ต้องอธิบายมาก ขอให้ทุกท่านปฏิบัติงานของลูกเสือชาวบ้านให้ดี คืองานที่สำคัญ งานให้กำลังใจซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตามคำปฏิญาณที่ท่านเปล่งเสียงอย่างเข้มแข็งเมื่อตะก็ และรักษาจิตใจที่มีความใจเย็น มีความเข้มแข็งอยู่ตลอด กับขอให้ทุกท่านรักษาคุณสมบัติเหล่านี้ต่อไป และฝึกฝนให้ยิ่งแข็งแกร่งขึ้นไป เป็นประโยชน์ต่อตัวท่านเอง เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และเป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง เป็นศรีสง่าต่อคนไทยทั้งหมดทั้งประเทศ เพราะว่าคนไทยทั้งประเทศมีจิตใจเช่นนี้ เมื่อตะก็ที่ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดบอกว่า ในจังหวัดยะลา มีประเพณีมีภาษาพื้นเมืองที่แตกต่างกัน แต่ก็เข้าใจกันได้ พูดกันได้ เพราะเหตุว่า จิตใจของคนไทยไม่ว่าชนชั้นผู้ที่อยู่ภาคไหนก็มีจิตใจอย่างเดียวกัน คือรักษาความสงบ ใครก่อความไม่สงบ เราก็ป้องกัน แต่ว่ารักษาความสงบเป็นจุดหมายหมายของเรา สำคัญที่สุดและด้วยจิตใจนี้ เราก็สามารถรักษาสถานการณ์ได้

ขอขอบใจ ชมเชยท่านทั้งหลายที่ได้ปฏิบัติงาน คือชมเชยทั้งลูกเสือชาวบ้านที่ได้รับการอบรมที่ดี วิทยาการที่เข้มแข็ง ขอให้อยู่ในความสงบ ไม่ต้องตื่นเต้น พร้อมเสมอ เรามีจิตใจพร้อม

เพียง ทำให้มีความปลอดภัยได้ ถ้าตื่นเต้นจะทำให้มีความอันตราย ฉะนั้น ขอให้ท่านอยู่ในความ
 ดู เปิดหูเปิดตา ดูให้ดี จิตใจนิ่ง อะไรเกิดขึ้นเราก็เห็น ถ้าจิตใจไม่นิ่ง เกิดอะไรขึ้น เราก็ไม่เห็น
 อันตรายจะมาถึงเรา แต่ถ้าเราเปิดหูเปิดตาด้วยความสงบแล้ว ก็จัดการอันตรายได้ ขอให้ท่านทุกคน
 ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่มี และทั้งเจ้าหน้าที่ทั้งหลายผู้มีหน้าที่รักษาความสงบ ก็รักษาความสงบ ผู้ที่
 ไม่มีหน้าที่ราชการก็มาอยู่ในที่นี้ ถ้ามีหน้าที่ของตนเป็นพลเมืองดี รักษาความสงบเหมือนกัน ดูให้
 เหตุการณ์สงบลงไปแล้ว ถ้ามีอะไรเกิดขึ้น เราจะทราบได้ ถ้าเกิดตื่นเต้น เราก็ไม่ทราบว่า จะมีอะไร
 บ้าง จะเกิดอันตรายเพิ่ม ไม่เป็นประโยชน์ ก็ขอให้ปฏิบัติต่อไปตามปกติ ขอให้พรให้ท่านทั้งหลาย
 มีความเข้มแข็ง มีความปลอดภัยและมีความสำเร็จทุกประการในชีวิต"

เมื่อจบคำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้า
 ฟ้าสิรินธรเทพรัตนราชสุดา และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ซึ่งประทับอยู่ใน
 โรงพิธี ทรงร้องเพลง "เราสู้" หลังจากนั้นเสียงเพลง"เราสู้"ก็กระหึ่มขึ้นมาจากเสียงของประชาชน
 ลูกเสือชาวบ้าน ทหาร ตำรวจ ทุกคนสงบนิ่ง ร้องเพลงด้วยความตั้งใจ สืบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อ
 จบจากเพลง"เราสู้" เสียงเพลง"ศึกบางระจัน"ก็ตามมาอีกอย่างพร้อมเพรียง จากนั้นสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ฟานัญทั้งสองพระองค์ เสด็จลงจากโรงพิธี ทรงเยี่ยม
 เยียนพสกนิกรที่เข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด จากนั้น เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง ไปทรง
 เยี่ยมผู้บาดเจ็บที่โรงพยาบาลจังหวัดยะลา เมื่อเวลา 18.55 น. ทรงเยี่ยมเยียนผู้บาดเจ็บที่ทำการ
 รักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลดังกล่าว และทรงมีพระราชปฏิสันถารกับนายแพทย์ไพฑูรย์ เวชสาน ผู้
 อำนวยการโรงพยาบาลเป็นเวลานานพอสมควรก่อนที่จะเสด็จ พระราชดำเนินกลับที่ประทับ"²¹

ทรงเยี่ยมผู้บาดเจ็บที่โรงพยาบาลจังหวัดยะลา เจ้าพระยา พาดหัวว่า "เสด็จเยี่ยมราษฎร
 บาดเจ็บ" เนื้อข่าวเป็นพระราชกรณียกิจหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรม
 ราชินีนาถ และ พระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์เสด็จออกจากสนามโรงพิธีช้างเผือก จังหวัดยะลา
 แม้หลังเหตุการณ์ร้ายแรงเช่นนี้ ทุกพระองค์ก็ได้เสด็จกลับไปยังพระตำหนักทักษิณราชินีเวคินใน
 ทันที หากแต่เสด็จพระราชดำเนินแวะเยี่ยมราษฎรผู้ได้รับบาดเจ็บ 47 คนที่โรงพยาบาลจังหวัด
 ยะลา เพราะ"สองล้านเกล้ายทรงเป็นห่วงพสกนิกรที่ประสบเคราะห์กรรมถูกระเบิดในพระราชพิธี"²²

เมื่อเสด็จกลับถึงกรุงเทพฯ 1: ประชาชนแสดงความห่วงใยในหลวงและสมเด็จพระ หนังสือ
 พิมพ์ เดลิไทล์ พาดหัวว่า " 2 พระองค์เสด็จกลับเมื่อคืนนี้" อีกทั้งยังลงภาพของทั้งสองพระองค์
 เมื่อเสด็จกลับถึงกรุงเทพฯ ในหน้าหนึ่ง เนื้อข่าวและคำบรรยายภาพคล้ายกันคือ ทั้งสองพระองค์
 เสด็จกลับจากการทรงเยี่ยมราษฎรภาคใต้ถึงกรุงเทพฯ เมื่อคืนนี้ "และทรงมีพระราชกระแสรับสั่ง
 กับผู้ไปเฝ้ารับเสด็จ ที่ได้กราบบังคมทูลถามด้วยความห่วงใยเรื่องการวางระเบิด"²³

เมื่อเสด็จกลับถึงกรุงเทพฯ 2: คำมั่นสัญญาและความห่วงใยของในหลวงและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พาดหัวว่า “ในหลวง-พระราชินีรับสั่งจะเสด็จภาคใต้อีก” มีพาดหัวรองว่า “อ.ต.ร. รุดสอบวางระเบิดใกล้ที่ประทับ” โดยตีพิมพ์ภาพประกอบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ โรงพิธีข้างเมื่อกจังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ.2520 มีคำบรรยายภาพว่า “ระเบิดสร้างข่าว: คนเจ็บกำลังถูกห้ามใส่เปลไปพยาบาลหลังจากเกิดระเบิดโดยขบวนการโจรก่อการร้ายภาคใต้ ใกล้ปะรำพิธีประจำจังหวัดยะลา” ส่วนเนื้อข่าวเน้นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พร้อมกับพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ เสด็จกลับมายังกรุงเทพฯ ถึงท่าอากาศยานกองทัพอากาศตอนค่ำวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2520 เวลา 20.30 น. มีประชาชนเฝ้ารับเสด็จและถวายช่อดอกไม้ ณ ดิถุกองบัญชาการกองทัพอากาศ การเสด็จกลับนี้เป็นการเสด็จกลับตามหมายกำหนดการปกติ เพื่อจะมาพระราชทานปริญญาบัตรที่มหาวิทยาลัยมหิดล ในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ.2520 ประชาชนและลูกเสือชาวบ้านที่มาเฝ้ารับเสด็จได้แสดงความห่วงใยในสองพระองค์ จึงได้กราบบังคมทูลขอร้องไม่ให้เสด็จกลับไปอีก สมเด็จพระบรมราชินีนาถจึงตรัสตอบว่า “จะต้องเสด็จไปอีก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สองพระองค์ไม่ทรงได้รับอันตรายอะไร แต่ทรงเป็นห่วง 2 คนที่ได้รับบาดเจ็บสาหัส ซึ่งอาจจะทุพพลภาพก็ได้”²⁴

คำให้การของรัฐบาล ขณะที่หนังสือพิมพ์ บ้านเมือง ลงข่าวนี้ด้วยการนำแถลงการณ์ฉบับที่ 3 ลงวันที่ 23 กันยายน พ.ศ.2520 ของสำนักข่าวแถลงข่าวของรัฐบาลซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ระเบิดที่ยะลา มาลงไว้ทั้งหมดโดยไม่ตัดทอน²⁵ ดาวสยาม พาดหัวข่าวว่า “รัฐบาลเผย ‘ระเบิดหน้าพระที่นั่ง’ กลางสภาฯ” เนื้อข่าวระบุว่า นายอุกฤษณ์ มงคลนาวัน ประธานสภาปฏิรูปการปกครองฯ เห็นว่า เหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นที่ยะลาเป็น “เรื่องสะเทือนใจประชาชนชาวไทย” จึงขอให้รัฐบาลชี้แจงต่อหน้าที่ประชุมสภา นายอัมพร จันทรวิจิตร รองนายกรัฐมนตรีได้ลุกขึ้นชี้แจงตามแถลงการณ์ของรัฐบาลทั้ง 4 ฉบับ เนื้อหาส่วนใหญ่ในข่าวเป็นการนำแถลงการณ์ฉบับที่ 3 ของรัฐบาลนั่นเองมานำเสนอ กล่าวคือรัฐบาลเองก็ “เผย” ต่อสภาด้วยเนื้อหาจากแถลงการณ์ดังกล่าวเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญกับคำให้สัมภาษณ์ของรองแม่ทัพภาคที่ 4 คือ พลโท เทียนชัย ศิริสัมพันธ์ ซึ่งตรงกับ *ตะวันสยาม* ที่พาดหัวว่า “เรียกร้องความสนใจจากกลุ่มอาหรับ ผู้ให้การสนับสนุน” และชี้ว่าเป็นการกระทำของขบวนการโจรแบ่งแยกดินแดน เพื่อเรียกร้องความสนใจจากกลุ่มประเทศอาหรับ²⁶ ดาวสยาม รายงานด้วยว่านอกจากพลโทเทียนชัยจะยืนยันว่าจะไม่ให้เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นได้อีก ยังเปิดเผยที่มาของการวางระเบิดว่า ผู้วาง “เพียงต้องการที่จะชูขวัญและต้องการประชาสัมพันธ์ให้กับตัวเอง แต่ไม่ต้องการให้มีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้น” ที่น่าสนใจคือ พลโท เทียนชัยตอบคำถามของผู้สื่อข่าวว่า ประชาชนใน 4 จังหวัดภาคใต้มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยหรือไม่ว่า “มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่บ้าง” แต่ก็เป็นส่วนน้อย เป็นพวกต้องการสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับตัว

เอง ขณะที่"ประชาชนส่วนใหญ่ เขารักความเป็นไทยไม่เกี่ยวข้องด้วย" นอกจากนั้นยังกล่าวว่า ขณะนี้ทราบตัวการแล้ว เป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในประเทศไทย แต่ทำงานเชื่อมโยงกับขบวนการในต่างประเทศ เมื่อผู้สื่อข่าวถามว่า ตามธรรมดา พระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จไปที่ใดก็ย่อมมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเคลียร์พื้นที่ให้อยู่แล้ว เหตุใดจึงเกิดความรุนแรงโกลาหลที่ประทับขึ้นเช่นนี้ได้ พลโทเทียนชัยตอบว่า จะให้เคลียร์พื้นที่ทุกตารางนิ้วคงเป็นไปไม่ได้ นอกจากนั้นยังชี้ว่า ระเบิดที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ใครจะนำมาวางก็ได้ เพราะเป็นระเบิดขนาดเล็ก แต่ผู้ทำมีความรู้ไม่เพียงพอ ถ้ามีความรู้เรื่องระเบิดดีกว่านี้ อาจทำได้ร้ายแรงกว่านี้ ส่วนคำถามว่า จะเอาผิดกับฝ่ายรักษาความปลอดภัยไหม รองแม่ทัพภาคที่ 4 ตอบว่า "ต้องหารือกันก่อน"²⁷

ส.ส.แต่งตั้งดำรงนิรุธบาล สยามรัฐ พาดหัวข่าวว่า "ส.ส.ปฏิรูปดำรงนิรุธบาลท่าหลวม ในการอารักขาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ต้องรับผิดชอบเต็มประตู" เนื้อข่าวกล่าวถึงสมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดินคนหนึ่งคือ นางวิมล เจียมเจริญ(นักเขียนนวนิยายที่ใช้นามปากกาว่า"ทมยันตี")ดำรงนิรุธบาล ว่าท่าหลวมจนเกิดเหตุถึงสองครั้ง คือ ที่นราธิวาส เมื่อวันที่ 21 กันยายน และ เหตุระเบิดที่ยะลาเมื่อวันที่ 22 กันยายน นางวิมล กล่าวถึงเรื่องแรกว่า ที่รัฐบาลได้ระบุในแถลงการณ์ว่าเป็นการประมาท ไม่ตั้งใจ เป็นเรื่องเล็กน้อยนั้น "เป็นการประมาณการอะไรอย่างนี้" นางวิมลเห็นว่า "เรื่องเกี่ยวกับพระเจ้าอยู่หัว อย่าได้หลอกลวงประชาชน ต้องรู้ข้อสำคัญ ด้วยว่า ในหลวงเป็นสิ่งที่เรารักอย่างยิ่ง ในการรักษาความปลอดภัยนั้นต้องเตรียมอยู่ตลอดเวลา นี่ยิ่งโชคดี หากว่ารถโดนตรงๆแล้ว อะไรจะเกิดขึ้น" ส่วนเหตุระเบิดโกลาหลที่ประทับในยะลา นางวิมล กล่าวว่า "การรักษาความปลอดภัยตรงที่ประทับจะเอาอะไรมาแก้ตัว หน่วยรักษาความปลอดภัยไปอยู่ที่ไหน ทำกันอย่างไร ตลอดเวลาได้เตรียมไว้สำหรับพระองค์ท่านอย่างไรบ้าง ทั้งๆที่รู้สถานการณ์ของแต่ละภาคว่าเป็นอย่างไร ได้หาข่าวอะไรไว้หรือเปล่า แสดงว่าไม่เคยเตรียมการเกี่ยวกับในหลวงในการรักษาความปลอดภัยแก่พระองค์ท่าน มีการปล่อยปละละเลย" เวลาบุคคลในคณะรัฐมนตรีเดินทางดูจะมีการรักษาความปลอดภัยเข้มแข็ง "ล้อมหน้าล้อมหลัง ทั้งกลางวันกลางคืน นั่งเฝ้านอนเฝ้า" แต่กลับละเลยในกรณีความปลอดภัยของพระเจ้าอยู่หัว และสรุปว่า "เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แสดงว่า ฝ่ายตรงข้ามมิใช่เพียงหมิ่นพระบรมเดชานุภาพเท่านั้น ยังแสดงว่าเขาจะทำอะไรเมื่อใดก็ได้" รัฐบาลยังมิได้จัดการอะไรทั้งที่ "ต้องรับผิดชอบเต็มประตู" และ "จะต้องทำให้เร็วด้วย"²⁸

หลังจากมีข่าวสมาชิกสภาปฏิรูปวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล หนังสือพิมพ์ก็เริ่มแสดงความเห็นชัดเจนขึ้น เช่น 3 วันต่อมา ตะวันสยาม เริ่มต้นวิจารณ์การทำงานของตำรวจด้วยการพาดหัวว่า "ตำหนิ ต.ร.ทำขายน้ําดวายอารักขาในหลวง ประมาท-หละหลวม ประชาชนไม่ไว้วางใจ แฉลง'แก้'เกี่ยว'กำกวม" ในเนื้อข่าวระบุว่า การทำงานที่แล้วมา"ขาดการเอาใจใส่"และ"ไม่

จริงจัง” จนทำให้เกิด“เหตุการณ์อันไม่น่าจะเกิดขึ้นได้” เหตุการณ์นั้นนอกจากจะสร้าง“ความอับอายขายหน้าให้กรมตำรวจแล้ว ยังสร้างความไม่ไว้วางใจให้กับประชาชนที่มีความห่วงใยในองค์พระประมุขแห่งชาติเป็นอย่างยิ่ง แม้ตำรวจจะแถลง‘แก้เกี้ยว’อย่างไรก็ตาม”²⁹ ในระบอบนั้นรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์วันที่ 28 กันยายน พ.ศ.2520 ซึ่งนอกจากความเบื้องต้นที่คล้ายกับแถลงการณ์เมื่อวันที่ 23 กันยายน ข้างต้นแล้ว มีรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพขณะที่เกิดเหตุเพิ่มเติมตั้งแต่ ข้อ 2 ถึงข้อ 6 ความว่า

“2) ขณะเกิดเหตุระเบิด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ประทับยืนอยู่ และทุกคนที่เฝ้ารับเสด็จต่างยืนถวายความเคารพ เพื่อรอถวายคำสัจย์ปฏิญาณของลูกเสือชาวบ้าน

3) จากการตรวจสอบที่เกิดเหตุพบว่าพลที่ประทับ ประทับรับเสด็จฯ ของประชาชน รอยหลุมระเบิดและของกลางซึ่งเก็บได้ในบริเวณที่เกิดเหตุ ผู้ชำนาญการวัดระยะทางจุดระเบิดแรก ถึงที่ประทับยืนบนพลับพลาได้ 63 เมตร มีหลุมระเบิดเป็นรูปวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลาง 6 นิ้ว ลึก 2 นิ้ว จากจุดระเบิดครั้งที่สองถึงที่ประทับยืนได้ 105.15 เมตร มีหลุมระเบิดเป็นวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 8 นิ้ว ลึก 3 นิ้ว

4) ผู้ชำนาญการ แจ้งว่า แรงระเบิดมีรัศมีทำลายเป็นอันตราย 2.00 เมตร แต่มีรัศมีระเบิดได้ไกล 10.00 เมตร

5) มีผู้ได้รับบาดเจ็บต้องพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลจังหวัดยะลา 25 คน ไปโรงพยาบาลจังหวัดนราธิวาส 2 คน ในจำนวนนี้แพทย์ยืนยันว่า ได้รับบาดเจ็บสาหัส 9 คน

6) เจ้าหน้าที่ มีความเห็นว่า การระเบิดครั้งนี้ น่าจะเป็นการกระทำของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลกลุ่มเล็กๆที่อ้างศาสนาและการกู้เอกราชมาบังหน้า เพื่อต้องการข่มขู่ทางการ และให้เกิดเป็นข่าวใหญ่ จึงมุ่งกระทำในขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ประทับอยู่ในบริเวณพิธี รัฐบาลได้ร่วมหารือกับสภาที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี กำหนดระเบียบปฏิบัติในการถวายการอารักขา ให้รัดกุมยิ่งขึ้นแล้ว ทั้งได้สั่งการให้แม่ทัพภาคที่ 4 ให้อำนาจตามกฎหมายอัยการศึก ห้ามพกอาวุธ หรือวัตถุระเบิดในเขตจังหวัดนราธิวาสและจังหวัดยะลา”³⁰

ความในข้อ 6 เห็นจะทำให้หลายฝ่ายไม่พอใจ พลเอกทวิช เสนีวงศ์ ณ อยุธยา อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมออกมาให้สัมภาษณ์ว่า “ไม่เชื่อคำแถลงของรัฐบาล”³¹ กลุ่มพลังต่างๆ ในเวลานั้นเริ่มออกมาเคลื่อนไหว กระทั่งแดงและศูนย์อาชีวะ ออกแถลงการณ์ให้รัฐบาลรับผิดชอบความปลอดภัยขององค์พระประมุขของชาติ³² หนังสือพิมพ์บางฉบับลงภาพของการประท้วงโดยกลุ่มพลังเหล่านี้ และบรรยายภาพว่า “...เรียกร้องให้รัฐบาลพิจารณาตนเองกรณี ‘ระเบิดยะลา’”³³ รัฐบาลแก้ปัญหาด้วยการให้พล.ต.อ.มนต์ชัย พันธุ์คงชื่นในฐานะอธิบดีกรมตำรวจให้สัมภาษณ์ทางโทรทัศน์ยืนยันว่า ตำรวจและรัฐบาลถวายการอารักขาเต็มที่แล้ว และ ระเบิดดังกล่าวมีรัศมี

อันตรายเพียง 4 เมตรเท่านั้น “ไม่มีทางไปถึงพลับพลาที่ประทับได้”³⁴ ขณะเดียวกันก็ให้นายทหารผู้ใหญ่ออกมา “ดึง” กลุ่มพลั้งที่ออกมาเคลื่อนไหวว่า ให้ระงับการชุมนุมไว้ก่อนเพราะยังอยู่ระหว่างการประกาศใช้กฎอัยการศึก³⁵ ความไม่พอใจในรัฐบาลจะเพิ่มขึ้น เมื่อนายสมัคร สุนทรเวช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในเวลานั้น ตอบกระทู้ถามเรื่องการถวายการรักษาในหลวงของนาย สะอาด ปิยวรรณ ในการประชุมสภาปฏิรูปเมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ.2520 ว่า การระงับป้องกัน เป็นไปอย่างรอบคอบที่สุดแล้ว แต่ไม่อาจชี้แจงรายละเอียดได้เพราะ “เป็นความลับ” ส่วนการพิจารณาตนเอง ก็ได้ทำอยู่แล้ว “ถ้าถึงกรณีที่น่าหนักหนาจริงๆ คนรับผิดชอบ ต้องพิจารณาตนเองแน่ แต่เรื่องนี้ ตอนนี้ ต้องอยู่เพื่อแก้ไขเหตุการณ์ต่อไป เพราะเมื่อเกิดเหตุการณ์ทำนองนี้ จะให้รัฐมนตรีมหาดไทยรับผิดชอบ ลาออกไป ก็จะต้องเตรียม(ชื่อ)รัฐมนตรีมหาดไทยใส่ซองไว้เป็นแถว ใครอยากให้รัฐมนตรีมหาดไทยออกไป ก็เอาระเบิดไปโยนใส่ขบวนเสด็จ ตูมก็ลาออก ตูมก็ลาออก”³⁶ ต้นเดือนตุลาคม กลุ่มนักเรียนอาชีวะและกลุ่มกระทิงแดง ได้เข้าแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ สถานีตำรวจนครบาลดุสิต ให้ดำเนินคดีแก่นายสมัคร สุนทรเวช กรณีการตอบกระทู้ในสภาปฏิรูปของนายสมัคร “เป็นการชี้ช่องทางให้มีผู้ประทุษร้ายต่อองค์พระมหากษัตริย์”³⁷

ในช่วงประมาณครึ่งแรกของเดือนตุลาคม พ.ศ.2520 หนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับเหตุการณ์รุนแรงภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระประมุขสองเรื่องที่สำคัญ คือ ข่าวการลงโทษตำรวจผู้ขับขี่รถมอเตอร์ไซด์ชนขบวนรถพระที่นั่ง และข่าวการจับตัวมีอวาระเปิดไถ่ที่ประทับที่ยะลาได้

วันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2520 พล.ต.อ.มนตรีชัย พันธุ์คงชื่นได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่า คดีตำรวจขับมอเตอร์ไซด์ชนรถพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น อัยการกำลังส่งฟ้อง 4 ข้อหา คือ ชี้จักรยานยนต์โดยประมาทเป็นเหตุให้ชนรถยนต์ผู้อื่นเสียหายและได้รับบาดเจ็บ ขับขี่รถจักรยานยนต์โดยไม่มีใบอนุญาตขับขี่ บรรทุกเกินที่นั่ง และรถจักรยานยนต์ที่ขับมิได้จดทะเบียน เหตุที่ไม่ตั้งข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ เพราะจากการสอบสวนพยานต่างๆ ถึง 31 ปาก พบว่าพลตำรวจอำเภอยาย ผู้ชี้จักรยานยนต์ชนรถพระที่นั่ง ไม่มีเจตนามุ่งร้ายต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่กระทำไปเพราะความเมาและประมาทเลินเล่อ³⁸ แม้คดีจะยังไม่ทราบผล แต่ในทางวินัย กำลังอยู่ระหว่างสอบสวน อธิบดีกรมตำรวจคาดว่าตำรวจผู้นั้นคงจะถูกไล่ออกจากราชการ หรือไม่ก็ปลดออก เพราะเหตุที่เกิด “กรมตำรวจถือว่า เป็นเรื่องร้ายแรง ไม่สามารถเลียง(ตำรวจผู้นั้น)ต่อไปได้”³⁹

ส่วนคดีระเบิดไถ่ที่ประทับเมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2520 นั้น สำนักแถลงข่าวของรัฐบาล รายงานว่า ตำรวจจับผู้ต้องหาได้ 4 คนเมื่อวันที่ 9 และ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2520 ทุกคนเป็นราษฎรหนุ่ม 3 และ 4 ตำบลบันนังสาเรง อ.เมืองจังหวัดยะลา คนที่หนีไปได้คนหนึ่งเป็นสมาชิกขบวนการพูโลที่มีวัตถุประสงค์จะแยกจังหวัดภาคใต้ออกไปตั้งเป็นรัฐอิสระ ทั้งสี่คนที่ถูกจับได้เป็น

สมาชิกขบวนการพุทธสังักดกลุ่ม“ฟ้าผ่า” ใช้เครื่องหมายรูปหัวกระโหลกและสายฟ้า มีหน้าที่เกี่ยวกับการวางระเบิดโดยเฉพาะ ที่สำคัญคือ ผู้ต้องหาให้การว่า การวางระเบิดเมื่อวันที่ 22 กันยายน นั้น กระทำเพื่อให้ข้าราชการในท้องที่ได้รับความเสียหาย จะได้ถูกย้ายไปจาก 4 จังหวัดภาคใต้⁴⁰ หนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับในเวลานั้นพาดหัวเรื่องนี้ แต่สิ่งที่พาดหัวนั้นดูจะขัดกันเองและแตกต่างจากแถลงการณ์ของรัฐบาล เช่น ไทยรัฐ พาดหัวว่า “ตั้งข้อหาทกฏ ลอบปลงพระชนม์ – อังยี เผยแผนร้าย ‘ฟ้าผ่า’-ชุด 2 หัวหน้า” พาดหัวรองขึ้นชมตำรวจที่ทำงาน“ขึ้นโบว์แดง” จับคนร้ายได้ 4 คน จากทั้งหมด 6 คน “ตัวการใหญ่ ‘หะยี มะแซ’ กับแซกซีเรือนปากีสถานหนีไปได้หลุดหวัด”⁴¹ ในขณะที่หนังสือพิมพ์อีกหลายฉบับที่เหลือ ล้วนอ้างคำให้สัมภาษณ์ของอธิบดีกรมตำรวจที่แม้จะต่างกันอยู่บ้าง แต่ก็ระบุประเด็นสำคัญว่า เหตุการณ์รุนแรงนี้ไม่ใช่เรื่อง“การเมือง” และคนทำไม่ได้มุ่งร้ายต่อองค์พระประมุข เช่น เดลินิวส์ พาดหัวว่า “โจรพุทธศาสนา ระเบิดหน้าที่ประทับไม่เกี่ยวกับการเมือง”โดยอ้างคำให้สัมภาษณ์ของอธิบดีกรมตำรวจที่ว่า “จุดประสงค์ใหญ่ที่ทำการนี้ เท่าที่ประมวลดูจากคำให้การของผู้ต้องหา รู้สึกว่าไม่มีการเมืองเข้าแทรก แต่เป็นการกระทำเพื่อสร้างเหตุการณ์ให้เกิดสับสนอลหม่าน เพื่อเป็นการกลั่นแกล้งข้าราชการบางคนในจังหวัดซึ่งผู้ต้องหาไม่พอใจ ต้องการที่จะให้ถูกย้ายเท่านั้น”⁴² ส่วน บ้านเมือง พาดหัวว่า “ผู้ต้องหารับผิดชอบต่อเพียงให้ชกร.ได้รับโทษ” อ้างอิงคำให้สัมภาษณ์อธิบดีตำรวจว่า“ผู้ต้องหาที่จับได้สารภาพ ไม่ประสงค์จะลอบปลงพระชนม์องค์พระประมุขและรัชทายาทแต่อย่างใด หากแต่ต้องการสร้างเหตุการณ์ให้ข้าราชการในจังหวัดต้องได้รับโทษอย่างหนัก ก็ย้ายไปประจำที่อื่น”⁴³ และ เดลินิวส์ ก็ระบุว่า คนร้ายทำการครั้งนี้“เพื่อต้องการย้ายข้าราชการในจังหวัด” แต่อ้างคำให้สัมภาษณ์ของอธิบดีกรมตำรวจต่างออกไปเล็กน้อย โดยกล่าวว่า “ไม่ได้เป็นการกระทำเพื่อต้องการพยายามปลงพระชนม์มิ่งขวัญของชาวไทยแต่อย่างใด เป็นเพียงต้องการสร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้น โดยอาศัยสถานการณ์ดังกล่าว โดยมีจุดมุ่งหมายต้องการให้ข้าราชการใน 4 จังหวัดภาคใต้ขอย้ายตัวเองไปให้หมดสิ้น”⁴⁴

ในหน้าหนังสือพิมพ์หลายฉบับมีการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลหนักขึ้นทั้งในบทความและจดหมายที่ผู้อ่านเขียนมาถึง เช่นผู้ใช้นามว่า“ผู้หนึ่งที่หวังในหลวง” เขียนจดหมายถึง ชัยยะ ปันสุวรรณ แห่งหนังสือพิมพ์ ตะวันสยาม เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นราว พ.ศ. 2469-2470 เรื่องจีนฮกซงลอบเข้าในพระบรมมหาราชวัง ลักเครื่องเพชรของหลวงไปมูลค่าหลายแสนบาท พลเอก สมเด็จพระเจ้าฟ้า ยุคคหิหมัพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เสนาบดีมหาดไทยในสมัยรัชกาลที่ 7 ทรงจับคนร้ายจนได้ ทั้งยังได้เครื่องเพชรคืนมาหมด แต่ก็ถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เพราะทรง“น้อยพระทัยที่เป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย รับผิดชอบในการรักษาความสงบเรียบร้อยของแผ่นดิน แต่ไม่สามารถจะถวายอารักขาแก่พระราชทรัพย์ซึ่งอยู่ถึงในพระบรมมหาราชวังได้” ผู้เขียนจดหมายสรุปว่า “กรณีตำรวจจับบรมมอเตอรีไซค์ชนรถพระที่นั่งด้วยความมีนเมาครั้งนี้ ทางที่ถูกแล้ว รัฐมนตรี

มหาดไทยจะต้องลาออก ที่คุณสมัคร สุนทรเวชแถลงแก่สภานั้น ไม่ใช่พูดอย่างรัฐมนตรี แต่เป็นการพูดอย่างนักศึกษาที่มีความรู้อย่างครึ่งๆกลางๆมากกว่า⁴⁵ ส่วนคอลัมน์ “ที่เล่นที่จริง” ของ “ทหารเก่า” ใน สยามรัฐ ฉบับวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2520 ก็ลงบทความเกี่ยวกับผู้ต้องหาที่ทางการจับได้ กรณีระเบิดที่ยะลาว่า “ผมอยากให้ตั้งข้อหาต่อผู้ร้ายรายนี้ในข้อหาจกรรจ์ คือ พยายามลอบปลงพระชนม์ ซึ่งข้อหานี้ตามกฎหมาย ถ้ามีความผิดจริงก็จะมีโทษสถานเดียวเท่านั้น คือ ประหารชีวิต” “ทหารเก่า” เห็นว่า เจ้าหน้าที่ซึ่งมีหน้าที่อารักขาองค์พระประมุข “บกพร่อง หย่อนยาน ไม่เอาไหน” ที่ลั่นเกล้าฯ แคล้วคลาดจากภยันตรายก็มีโซ่ผลงานของรัฐบาล แต่เป็นเพราะ “พระรัตนตรัย พระสยามเทวาธิราช พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง ได้ทรงคุ้มครองป้องกันพระองค์เองเป็นแน่แท้” ยิ่งแถลงการณ์ของรัฐบาลที่ออกมาก็เป็นเรื่อง “แก้เก้อ” ไม่ตรงกับที่สื่อมวลชนในโลกเขาวีเคราะห်กันไป แม้ข้อหาที่รัฐบาลตั้งกับผู้ต้องหาที่ไม่ตรงกับคำแถลงการณ์ในตอนต้น ทั้งหมดนี้ “ทหารเก่า” สรุปว่า “แถลงการณ์ของรัฐบาลนั้น อ้าพรางความจริงต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่ต่างกับเจตนาของเหล่าร้ายที่ได้กระทำการ”⁴⁶ แต่ที่น่าสนใจยิ่งคือเมื่อ “ทหารเก่า” เขียนคอลัมน์ของตนในวันรุ่งขึ้น ความเห็นที่จะให้ถือว่าคนร้ายมุ่งจะลอบปลงพระชนม์องค์พระประมุข ให้ลงโทษประหารชีวิต และไม่เชื่อในถ้อยคำของรัฐบาลเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง ในคอลัมน์ “ที่เล่นที่จริง” ประจำวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2520 “ทหารเก่า” ชี้ว่า อธิบดีกรมตำรวจไปสอบสวนผู้ต้องหากรณีนี้ด้วยตนเอง และสรุปว่า เจตนาของคนร้าย “ไม่ได้มีความประสงค์จะทำลายพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ รวมทั้งพระเจ้าลูกเธอที่เสด็จในพระราชพิธีพร้อมๆกัน ในวันนั้น” เจตนาอันแท้จริงของคนร้ายคือ “เพื่อให้เกิดสถานการณ์ตื่นเต้นตกใจและเพื่อที่จะให้ข้าราชการในจังหวัดภาคใต้ หวาดกลัว และขอย้ายไปจากที่นั่น” เขาย้ำความเห็นของอธิบดีกรมตำรวจด้วยตัวหนาใหญ่ในคอลัมน์ของตนว่า “เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นจะไม่ถือว่าเป็นความพยายามลอบปลงพระชนม์และไม่ถือว่าเป็นคดีการเมือง แต่จะมีความผิดในคดีอื่นๆ” ทหารเก่าสรุปว่า ข้อหาพยายามลอบปลงพระชนม์ “คงจะไม่อยู่ในประเด็นที่จะพิจารณาฟ้อง” เพราะเมื่อตนพิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว “ก็ไม่น่าจะเป็นไปได้” เพราะ “เหตุผล” สองประการคือ แถลงการณ์ของรัฐบาลเอง “ก็ดูเหมือนจะไม่เชื่อเรื่องนี้มาแต่ต้นแล้ว” และ “แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงตื่นตระหนกพระหฤทัย เพราะปรากฏว่าหลังจากมีเสียงระเบิดแล้ว ก็ยังทรงประกอบพระราชพิธี และเสด็จเยี่ยมอาณาประชาราษฎร์ของพระองค์อย่างปกติ แสดงว่า การระเบิดหรือเสียงระเบิดนั้น มิได้รบกวนเบี่ยงพระยุคลบาทแต่ประการใดเลย”⁴⁷

หกวันหลังจากนั้น รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียรก็ถูกรัฐประหารสิ้นอำนาจลงเมื่อวันที่

20 ตุลาคม พ.ศ. 2520

วิธีที่ชาวหนังสือพิมพ์จัดการ"ความจริง"เมื่อความรุนแรงเกิดใกล้ที่ประทับ

หนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยทั้ง 8 ฉบับประจำวันที่ 23 และ 24 กันยายน พ.ศ.2520 จัดการกับ"ความจริง"เมื่อเกิดระเบิดใกล้ที่ประทับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถและพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์โดยอาศัย"เครื่องมือ" 3 สิ่ง คือ แดงการณของรัฐบาลที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเหตุระเบิดนั้น, พระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชวงศ์ในช่วงเวลานั้นที่ช่วยให้ประชากรราษฎรคลายใจได้ว่า ทรงปลอดภัยและได้บำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่อไปเป็นปกติ, และกรณีอุบัติเหตุรถมอเตอร์ไซด์ชนรถพระที่นั่งซึ่งเกิดขึ้นก่อนเหตุระเบิดเพียงหนึ่งวัน ซึ่งส่งผลประหลาดต่อ"ความจริง"เกี่ยวกับเหตุระเบิดที่ยะลา

แดงการณ งานวิจัยนี้อาศัยหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยทั้ง 8 ฉบับมาศึกษาเป็นแหล่งข้อมูลเหตุระเบิดที่ยะลาเมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ.2520 หนังสือพิมพ์ทุกฉบับได้นำแดงการณของกรมตำรวจและของสำนักแถลงข่าวของรัฐบาลในเวลานั้นมาใช้ทั้งนั้น กล่าวได้ว่าแทบไม่มีความแตกต่างใดๆเกี่ยวกับเรื่องนี้ในชาวหนังสือพิมพ์ประจำวัน ที่ 23 กันยายน เพราะล้วนแต่ใช้แดงการณของกรมตำรวจหนึ่งฉบับ และของสำนักแถลงข่าวของรัฐบาลสองฉบับแรกมาเป็นข้อมูลในการนำเสนอข่าวตรงๆ ส่วนชาวหนังสือพิมพ์ในวันที่ 24 กันยายน แม้จะให้น้ำหนักกับประเด็นต่างๆไม่เหมือนกัน แต่ก็ยังอาศัยแดงการณของรัฐบาลเป็นฐานข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะแดงการณฉบับที่ 3 ซึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ระเบิดใกล้ที่ประทับโดยให้ข้อมูลรายละเอียดมากมาย ในแง่หนึ่งหนังสือพิมพ์นำแดงการณทางราชการมาใช้เป็นหลักในสองวันแรก การตั้งคำถามว่าชาวหนังสือพิมพ์จัดการ"ความจริง"อย่างไรก็เท่ากับตั้งคำถามว่า แดงการณของรัฐบาลทำหน้าที่บอก"ความจริง"อะไรกับสังคมไทยนั่นเอง

แดงการณของรัฐบาลทั้ง 4 ฉบับคือ ที่ออกในวันที่ 22 กันยายน 2 ฉบับ วันที่ 23 และ 28 กันยายน พ.ศ.2520 พยายามบอก"ความจริง"เกี่ยวกับเหตุการณ์รุนแรงนี้ต่อสังคมไทยหลายประการ ที่สำคัญคือ ประการแรก แดงการณฉบับที่หนึ่งพยายาม"บอก"กับสังคมไทยว่า เหตุที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่ได้ร้ายแรงอะไร จะเห็นได้ว่า แดงการณนั้นระบุชัดเจนว่า "ได้เกิดเสียงจากวัตถุระเบิดทำเองขึ้นห่างจากบริเวณประกอบพระราชพิธี ทำให้มีผู้บาดเจ็บเล็กน้อย แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกอบพระราชพิธีต่อไปจนเสร็จ และหลังจากนั้น ได้ทรงเยี่ยมเยียนราษฎรที่มาเฝ้ารับเสด็จในบริเวณพิธี จนเวลาอันสมควรจึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ"⁴⁸ สิ่งที่เกิดขึ้นคือ "เสียง"ระเบิดไม่ใช่การระเบิด และเกิดขึ้นจากวัตถุระเบิด"ทำเอง"ซึ่งอยู่"ห่าง"จากบริเวณที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประกอบพระราชพิธีอยู่ ผลคือทำให้มีผู้บาดเจ็บ"เล็กน้อย" แต่ก็ไม่ได้รบกวนเรื่องราวพระราชพิธีในวันนั้นมากนักเพราะ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้

ทรงงานต่อไปจนเสร็จ พระองค์และพระราชวงศ์สำคัญที่สุดทั้ง 3 พระองค์ไม่ทรงถูกกระทบกระเทือนอย่างไร เพราะ ทรง"เยี่ยมเยียนราษฎรที่มาเฝ้า"จนถึงเวลาสมควรจึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ สองสามประโยคหลังเป็นการบรรยายสภาพปกติของการเสด็จงานพระราชพิธี เพราะเมื่อทรงเสร็จงานก็มักมีพระราชปฏิสันถารกับราษฎรผู้มาเฝ้าเป็นการปกติ ยิ่งกว่านั้นแถลงการณ์ฉบับนี้ยังระบุด้วยว่า ผู้ใช้ความรุนแรง"ไม่ประสงค์จะให้เกิดความเสียหาย" แต่ที่ทำได้ก็"เพื่อสร้างข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์และเพื่อให้ชาวแพร่ไปในต่างประเทศ"เท่านั้น⁴⁹ และให้ความเห็นนี้เป็นของ"ทางจังหวัดยะลา" ทั้งหมดนี้แสดงว่า เรื่องที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องระดับจังหวัด และ"เสียง"ระเบิดใกล้ที่ประทับก็เพียงมุ่งให้มีคนสนใจเป็นข่าวเท่านั้น

ประการที่สอง แถลงการณ์ฉบับที่ 3 อาศัยรายละเอียดมากมายเพื่อชี้ให้เห็น"ความจริง"ว่าระเบิดที่เกิดขึ้นนั้นอยู่"ห่าง"จากปะรำพิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถประทับอยู่ โดยระบุว่าระเบิดลูกแรกอยู่ห่างออกไปประมาณ 55 เมตร และ ลูกที่สองห่างออกไปเป็นสองเท่าคือ 110 เมตร ระเบิดทั้งสองลูกเป็น"ระเบิดทำเอง" มีสิ่งของที่ทำมาให้เป็นระเบิดคือ "กระป๋องปลากระป๋อง สะเก็ดระเบิดต่างๆ ตะปู เชื้อปะทุ ถ่านไฟฉาย ไฟแช็ค และเชือกไนลอน ผู้ทำระเบิดได้บรรจุวัตถุระเบิดต่างๆลงในกระป๋องปลากระป๋อง แล้วใส่ไว้ในกระบอกข้าวหลาม" ส่วนประกอบของระเบิดเหล่านี้เป็นสิ่งที่หาได้ทั่วไปในชีวิตประจำวันเพราะเป็นสิ่งของสามัญธรรมดา มิใช่สิ่งพิเศษที่มีใช้เฉพาะในฝ่ายทหาร ผลของการระเบิดก็มีได้แล้วพยานองค์พระประมุขแม้แต่น้อย แม้จะทำให้ราษฎรบาดเจ็บทั้งสิ้น 47 คน แต่ที่สาหัสมีเพียง 5 คน ที่สำคัญคือ"เสียงระเบิด"เพียงทำให้"พิธีชะงักไปเล็กน้อย" จากนั้นก็"ทรงประกอบพระราชพิธีต่อไปจนเสร็จ"และยังได้เสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรที่มาเฝ้ารับเสด็จเหมือนการประพาสทั่วไปของพระองค์ ก่อนจะเสด็จกลับ ยังเสด็จพระราชดำเนินไป"ทรงแวะเยี่ยมเยียนราษฎรผู้ได้รับบาดเจ็บที่โรงพยาบาลจังหวัดยะลา ตั้งแต่เวลาประมาณ 18.00 น.ถึง 19.15 น. โดยประทับอยู่ที่โรงพยาบาลประมาณ 1 ชั่วโมง 15 นาทีเศษ"⁵⁰ อันแสดงให้เห็นว่า เหตุการณ์นี้มิได้กระทบกระเทือนพระราชจริยาวัตรปกติของพระองค์ที่ทรงเป็นห่วงเป็นใยในทุกข์สุขของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเลย นอกจากนี้ตอนท้ายของแถลงการณ์ฉบับที่สามยังให้ความมั่นใจกับประชาชนว่า ชำระการผู้ใหญ่ได้เข้าไปดูแลรับผิดชอบสถานการณ์เป็นอย่างดีแล้ว

ประการที่สาม แถลงการณ์ฉบับที่สี่ของรัฐบาล ซึ่งออกเมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2520 ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับการระเบิด และแรงจูงใจของผู้ใช้ความรุนแรง โดยชี้ว่า แม้จำนวนผู้ได้รับบาดเจ็บสาหัสจากการระเบิดจะเพิ่มจาก 5 คนที่ระบุในแถลงการณ์ฉบับแรกเป็น 9 คนในแถลงการณ์ฉบับนี้ แต่จากการตรวจสอบโดย"ผู้ชำนาญการ"ซึ่งได้วัดระยะทางจากจุดระเบิดแรกถึงที่ประทับยืนบนพลับพลาได้ "63 เมตร มีหลุมระเบิดเป็นรูปวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลาง 6 นิ้ว ลึก 2 นิ้ว

จากจุดระเบิดครั้งที่สองถึงที่ประทับยืนได้ 105.15 เมตร มีหลุมระเบิดเป็นวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 8 นิ้ว ลึก 3 นิ้ว” จะเห็นว่าผลการวัดโดย“ผู้ชำนาญการ” ใกล้เคียงกับระยะห่างที่ระบุไว้ในแถลงการณ์ฉบับที่หนึ่ง แต่ที่สำคัญคือ ความเห็นของ“ผู้ชำนาญการ” ที่ว่า “แรงระเบิดมีรัศมีทำลายเป็นอันตราย 2.00 เมตร แต่มีรัศมีระเบิดได้ไกล 10.00 เมตร”⁵¹ ซึ่งหมายความว่า ไม่มีทางที่แรงระเบิดหรือรัศมีระเบิดจะรบกวนเบื้องพระยุคลบาทของทุกพระองค์ซึ่งอยู่ห่างออกไปกว่าหกสิบเมตรในกรณีระเบิดลูกแรก หรือร้อยเมตรในกรณีระเบิดลูกที่สองได้เลย แถลงการณ์ฉบับนี้ยังย้ำความเห็นของเจ้าหน้าที่ว่า การระเบิดนี้ “น่าจะเป็นการกระทำของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลกลุ่มเล็กๆที่อ้างศาสนาและการกู้เอกราชมาบังหน้า เพื่อต้องการข่มขู่ทางการ และให้เกิดเป็นข่าวใหญ่ จึงมุ่งกระทำในขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ประทับอยู่ในบริเวณพิธี”⁵²

พระราชจริยาวัตร นอกจากจะใช้ข้อมูลจากแถลงการณ์เป็นฐานข้อมูลของข่าวระเบิดใกล้ที่ประทับเมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ.2520 แล้ว หนังสือพิมพ์ยังให้ความสำคัญกับวิธีการที่สมาชิกของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยดำรงพระราชจริยาวัตรเมื่อเผชิญกับภัยความรุนแรงด้วย ที่สำคัญที่สุดคือ ความกล้าหาญพร้อมเผชิญกับภัยอันตรายด้วยความร่วมมือของราษฎรเป็นฐานสนับสนุน และ ความห่วงใยที่ทรงมีต่อพลกนิกร ความกล้าหาญดังกล่าวแสดงออกด้วยเสียงเพลงในขณะที่ความห่วงใยดังกล่าวปรากฏในการเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมประชาชน และ พระราชดำริที่จะกลับมายังดินแดนภาคใต้ไม่ว่าจะมีอันตรายหรือไม่ก็ตาม

หลังจากเกิดเสียงระเบิดใกล้ที่ประทับ แถลงการณ์ของรัฐบาลระบุว่า พระราชพิธีจะงักไปครู่หนึ่ง⁵³ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงดำเนินพระราชกรณียกิจต่อไปเป็นปรกติจนเสร็จ จากนั้นทรงมีพระราชดำรัสกับพลกนิกรในที่นั้น ใจความสำคัญคือชื่นชมลูกเสือชาวบ้านที่ปฏิบัติตามกฎของตน มีความปรองดองกัน มีความเข้มแข็งและสงบในจิตใจ ซึ่งช่วยให้ทำการตามหน้าที่ของตนพร้อมเพรียงกัน กับเอาใจใส่ในสิ่งที่อาจเป็นอันตรายรอบตัว แต่ขณะเดียวกันก็ควรทำการของตนด้วยจิตใจสงบไม่ตื่นเต้น⁵⁴ พระราชกระแสนี้คงช่วยให้ประชาชนในที่นั้นซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกเสือชาวบ้าน สงบจิตใจกลับมาอยู่ในระเบียบที่เคยฝึกฝนมาได้ เพราะที่จริงลูกเสือชาวบ้านเดิมเป็นชุมชนในชนบทที่ก่อตัวขึ้นเพื่อจัดงานทางวัฒนธรรมอย่างตลาดชาวบ้าน หรือประกวดนางงามในท้องถิ่น ในการดำเนินงานเหล่านี้พวกลูกเสือชาวบ้านจะถูกปลูกฝังค่านิยมหลักของสังคม ให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และต่อต้านอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย บางครั้งกลุ่มลูกเสือชาวบ้านจะมีกิจกรรมที่มีนัยทางพุทธศาสนาลับ และส่งผ่านคุณค่าบางอย่างต่อสมาชิกมาก ต่อมาได้กลายเป็นกลุ่มพลังทางการเมืองสายอนุรักษสถาบันที่สำคัญ⁵⁵

ที่น่าสนใจคือ เมื่อจบพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ได้ทรงนำชาวบ้านในที่นั้นทั้งหมดร้องเพลง“เราสู้” ขึ้น หนังสือพิมพ์ในวันนั้น

บันทึกว่า "เสียงเพลง"เรารู้"ก็กระหึ่มขึ้นมาจากเสียงของประชาชน ลูกเสือชาวบ้าน ทหาร ตำรวจ ทุกคนสงบนิ่ง ร้องเพลงด้วยความตั้งใจ สืบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น"หลังจากนั้นจึงร้องเพลง"ศึกบางระจัน"อีกเพลงหนึ่ง⁵⁶ ในขณะที่เพลง"ศึกบางระจัน"เป็นเพลงที่แต่งขึ้นในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามคือ พ.ศ.2481-2487 และมีเนื้อหาสำคัญคือ "แม่นใครรุกรานต้องสู้ เพื่อกู้แหลมดินไทยงาม" วรรคสำคัญในเพลงนี้ที่รู้จักกันทั่วไปคือ"ตัวตายดีกว่าชาติตาย"⁵⁷ แต่เมื่อเทียบกันแล้ว เพลง"เรารู้"น่าจะสำคัญกว่า เพราะเพลงนี้เป็นหนึ่งในห้าเพลงพระราชานิพนธ์การเมืองที่อาจถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ทางอุดมการณ์โดยตรง เพลงเหล่านี้เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2510 อีกสี่เพลงที่เหลือได้แก่ "เกิดเป็นไทยตายเพื่อไทย", "แผ่นดินของเรา", "ความฝันอันสูงสุด", และ "เรา-เหล่าราบ 21 " แต่เพลง"เรารู้"ต่างจากเพลงอื่นที่กล่าวถึง เพราะในขณะที่อีกสี่เพลงที่เหลือเกิดจากพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เห็นว่าเพลง "เรารู้"มีต้นกำเนิดมาจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเอง" และดังนั้นจึงเท่ากับทรง"พระราชานิพนธ์คำร้องโดยอ้อม" ซึ่งหมายความว่า"น่าจะสะท้อนพระราชดำริทางการเมืองของพระองค์เองได้มากกว่าเพลงอื่นๆ"⁵⁸ โดยเฉพาะ"พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่นักศึกษา พ่อค้า ประชาชน มูลนิธิองค์การต่างๆที่เข้าเฝ้าฯถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 5 ธันวาคม 2518 ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต วันพฤหัสบดีที่ 4 ธันวาคม 2518 "⁵⁹ ซึ่งเป็นการพยายามที่จะทรงอธิบายความมั่นคงวัฒนาของประเทศไทยทั้งที่เวลานั้น ประเทศเพื่อนบ้านได้กลายเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ไปแทบหมดสิ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสซึ่งมีข้อความคล้ายกับเนื้อเพลง"เรารู้" ว่า "แต่ทำไมเมืองไทยอยู่ได้ ก็เพราะว่าบรรพบุรุษของเราทำมาเป็นแรมปีเป็นร้อยๆปี ทำมาด้วยความสุจริตใจในสิ่งที่เรารู้ในประวัติศาสตร์ว่า นักรบไทยได้ป้องกันประเทศให้อยู่....เรามีบ้านเมืองแล้ว เราต้องรักษาไม่ใช่ทำลาย ใครอยากทำลายบ้านเมืองก็ทำลายเข้า เชิญทำลาย เรารู้ แต่ว่าผู้ที่จะทำลายระว่างดี ๆ คือว่าผู้ที่อยากทำลายนั้นไม่ใช่ว่าเขาอยากทำลายเพื่ออะไร แต่เขาทำลายตัวเอง น่าสงสาร ส่วนมากเขาทำลายตัวเอง"⁶⁰

ที่น่าสนใจคือ ถ้อยคำจากเพลง"เรารู้"ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองของกลุ่มพลังฝ่ายขวาในสมัยหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เข้าใจว่าถ้อยคำจากเพลงนี้ถูกนำมาใช้เป็นครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ดาวสยาม วันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ.2519 เพื่อตอบโต้การที่นักศึกษารวมศาสตร์กลุ่มหนึ่งเดินขบวนไปวางหรีดหน้าสำนักงาน⁶¹ สมศักดิ์สรุปว่า เพลงอย่าง"เรารู้"เป็นเพลง"ปลุกใจ"ซึ่งมิได้มีบทบาท"ให้การศึกษา"หรือ"ทำให้คนเชื่อ" แต่เป็น"เพลงเพื่อคนที่เชื่ออยู่แล้ว" คือทำให้ผู้คนเหล่านั้น"เกิดกำลังใจ มีความสุข("บันเทิง"),ให้ความรู้สึกที่เป็น"ชุมชน"ร่วมกับผู้อื่นที่คิดอย่างเดียวกัน และเพิ่มความเชื่อมั่นในสิ่งที่กำลังคิดและทำ, ทำให้อยากคิดแบบนั้นและทำแบบนั้นให้มากขึ้นไปอีก ดีขึ้นไปอีก" ที่สำคัญคือเมื่อเป็นเพลงพระราชานิพนธ์ด้วย ทำให้กลุ่มคนอย่างลูกเสือชาวบ้าน

ที่รวมกันอยู่ในยะลาหน้าทีประทับวันนั้น "รู้สึกได้ว่าสิ่งที่พวกเขาทำล้งทำนั้นไม่เพียงแต่ถูกต้อง แต่เป็นพระราชประสงค์ – พระราชบัญชา – โดยตรง"⁶²

ในกรณีเหตุ"เสียง"ระเบิดที่ยะลา เพลง"เราสู้"น่าจะมีความสำคัญยิ่งกว่า ไม่ใช่เพราะเพียงเป็นเพลงปลุกใจที่เป็นเพลงพระราชนิพนธ์เท่านั้น หากยังเพราะเป็นเพลงแรกที่พระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ทรงคิดถึง และทรงร้องนำขึ้นก่อน ปรากฏการณ์นี้อาจจะสะท้อนให้เห็นได้ว่า ในยามวิกฤตหน้าส่วหน้าขวานเช่นที่เพิ่งเกิดความรุนแรงขึ้นต่อหน้า พระดำริแรกๆคือ ทรงหวนไประลึกสิ่งซึ่งน่าจะใกล้เคียงกับพระราชดำริทางการเมืองขององค์พระมหากษัตริย์มากที่สุด และต้องเป็นพระราชดำริที่สร้างทั้งความมั่นใจและความกล้าหาญที่จะต่อสู้กับสิ่งที่ทรงเห็นว่าเป็นภัยคุกคามต่อไปอย่างไม่ย่อท้อ ในพระราชดำริของพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ จึงทรงนึกถึงเพลง "เราสู้"ก่อนอื่น เพลงนี้มีเนื้อความตอนหนึ่งว่า

“ถึงซูม่าล่างโคตรก็ไม่หวั่น	จะสู้กันไม่หลบหนีหาย
สู้ตรงนี้สู้ที่นี้สู้จนตาย	ถึงเป็นคนสุดท้ายก็ลองดู”

ในแง่นี้เสียงระเบิดอาจเปรียบได้ดังคำ"ซูม่าล่างโคตร" และเพลงกำลังช่วยให้ผู้คนในที่นั้นรู้สึกหาญกล้า แม้ระเบิดนี้จะเกิดขึ้นจากฝีมือผู้ใด ประสงค์จะแบ่งแยกดินแดนหรือไม่ แต่ผู้คนที่มาชุมนุมกันจะให้เห็นความสำคัญของการต่อสู้นี้ เพราะเป็นการสู้เพื่อให้"ลูกหลานเหลนโหลนภายหน้า จะได้มีพสุธาอาศัย"อันเป็นการรักษาแผ่นดินผืนนี้เอาไว้ให้ลูกหลาน ไม่ยอมให้ฝ่ายใดมาแบ่งแยกไปได้ ขณะเดียวกันก็ให้ความมั่นใจกับผู้ร้องในที่นั้นว่า การต่อสู้นี้ฝ่ายผู้ร้องจะต้องเป็นผู้ชนะ เพราะ"อนาคตจะต้องมีประเทศไทย มียอมให้ผู้ใดมาทำลาย"⁶³ เมื่อเพลงซึ่งมีที่มาเฉพาะพิเศษ เพลงนี้ ถูกนำมาร้องในสถานการณ์รุนแรงคือเกิดเหตุระเบิดใกล้ที่ประทับอันเป็นสิ่งผิดปกติอย่างยิ่ง เพลงกำลังบอกให้ผู้คนพลกนิกรทำหน้าที่"ปกป้องบ้านเมืองคุ้มเกล้า"ด้วยความกล้าหาญเปี่ยมความมั่นใจในอนาคต อันมิใช่สิ่งผิดปกติอะไร หากแต่เป็นสิ่งปรกติธรรมดาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยตลอดมา ตั้งแต่"บรรพบุรุษของไทยแต่โบราณ" เมื่อผู้คนหายตื่นตระหนกกับความรุนแรงที่อยู่ต่อหน้า ก็หวนกลับไปสู่สิ่งปรกติธรรมดาในวิถีของ"พลกนิกรชาวไทย" คือการต่อสู้เวลามีศัตรูมารุกรานเช่นนี้เอง เมื่อประชาชนในที่นั้นร้องเพลง"เราสู้"ด้วยความตั้งใจ ก็"ลืมหเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น" ถ้าเหตุการณ์รุนแรงอย่างเกิดการระเบิดใกล้ที่ประทับเป็นสิ่งผิดปกติเป็นอย่างยิ่ง การที่ประชาชน"ลืมหเหตุการณ์"ที่เพิ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ก็นับได้ว่า เพลงอย่าง"เราสู้"และคุณค่าต่างๆ ซึ่งดำรงอยู่กับองค์พระประมุขและสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นดั่งมนตร์วิเศษที่เรียกขวัญกำลังใจของพลกนิกรกลับคืนมาได้โดยเร็ว ทำให้ทุกอย่างหวนกลับสู่สภาพปรกติภายในเวลาอันสั้น นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชวงศ์สำคัญที่สุดทั้งสามพระองค์ ยังได้ทรงพระราชกรณียกิจจนเสร็จ มีพระราชปฏิสันถารกับประชาชนที่มาเฝ้า และยังเสด็จไปเยี่ยมประชาชนที่

ได้รับบาดเจ็บจากพิษระเบิดที่โรงพยาบาลจังหวัดยะลา แม้การที่ประชาชนเจ็บเพราะโดนระเบิด จะไม่ใช่เรื่องสามัญธรรมดา แต่การที่เสด็จไปเยี่ยมเป็นเรื่อง“ปกติ”สำหรับองค์พระมหากษัตริย์ที่ ทรงเป็นห่วงเป็นใยพสกนิกรของพระองค์ ถึงกับเมื่อสองพระองค์เสด็จกลับมาถึงกรุงเทพฯ ผู้คนซึ่ง มารับที่สนามบินดอนเมืองแสดงความเป็นห่วงสองพระองค์ว่า ไม่อยากให้เสด็จกลับไปภาคใต้อีก สมเด็จพระบรมราชินีนาถก็มีพระราชดำรัสตอบคนเหล่านั้นว่า จะเสด็จกลับไปอีก ทั้งหมดนี้หมายความว่า ทั้งเพลง พระราชจริยาวัตร และพระราชดำรัสล้วนเป็นวิธีการจัดการ“ความจริง”เกี่ยวกับ ความรุนแรงให้กลายเป็นสิ่งปกติอย่างรวดเร็วที่สุดที่จะกระทำได้ ส่วนสิ่งที่ไม่ปกติคือ การจัดการของ รัฐบาลในเรื่องนี้ เพราะไม่นานหลังจากที่หนังสือพิมพ์รายงานข่าวเหตุการณ์ระเบิดที่ยะลา เป้าหมายในการวิพากษ์วิจารณ์ก็กลายเป็นรัฐบาล เมื่อสมาชิกรัฐสภาปฏิรูปฯ สื่อมวลชนและกลุ่มพลังใน สังคมหลายกลุ่มเห็นว่า รัฐบาลทำหน้าที่ของตนบกพร่องในการถวายการรักษาแก่องค์พระประมุข และพระราชวงศ์

อุบัติเหตุรถมอเตอร์ไซด์ชนรถพระที่นั่ง

ก่อนเหตุระเบิดที่ยะลาหนึ่งวัน เกิดอุบัติเหตุกับขบวนเสด็จของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบนถนนสายปัตตานี-นราธิวาส ขณะกำลังเสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระตำหนักทักษิณราช นิเวศน์ในจังหวัดนราธิวาส เมื่อรถจักรยานยนต์ที่มีพลตำรวจคนหนึ่งขับซึ่งมีผู้ซ้อนท้ายสองคน “ฝ่า สัญญาณของจราจร”เข้าชนรถพระที่นั่ง เป็นเหตุให้รถพระที่นั่งเสียหายเล็กน้อย ส่วนรถมอเตอร์ไซด์ ไฟไหม้ ขบวนเสด็จต้องหยุดให้การช่วยเหลือผู้บาดเจ็บ ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์รายงานอย่างน้อย 5 ฉบับในวันที่ 23 กันยายน พ.ศ.2520 พาดหัวข่าวอุบัติเหตุนี้เป็นชื่อนำ⁶⁴ ทั้งที่เมื่อเทียบความสำคัญ กันแล้วข่าวอุบัติเหตุซึ่งเกิดกับขบวนรถพระที่นั่ง น่าจะสำคัญน้อยกว่าข่าวระเบิดใกล้ที่ประทับของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่ไม่ว่าการพาดหัวเช่นนี้จะเกิดขึ้นโดยจงใจของฝ่ายบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์เหล่านั้นหรือไม่ ที่น่าสนใจยิ่งกว่าคือ ผลของการพาดหัวเช่นนั้น

ตามธรรมดาที่จะเกิดเหตุผิดปกติรุนแรงอย่างเกิดเสียงระเบิดใกล้ที่ประทับที่ยะลาเช่นนี้ โดยเฉพาะในยุคสมัยที่รัฐบาลอาศัยฐานของความจงรักภักดีต่อสถาบันสูงสุดเป็นความชอบธรรม ในปกครองบ้านเมืองหลังรัฐประหารอำมหิตเมื่อ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เป็นสิ่งที่แทบจะจินตนาการ ไปไม่ถึง แต่ในวันที่ 21 และ 22 กันยายน พ.ศ.2520 นั้น เกิดเหตุการณ์ที่ถือว่าผิดปกติอย่างร้ายแรงถึง 2 เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ ที่เกิดขึ้นในวันแรกเป็นอุบัติเหตุรถมอเตอร์ไซด์ชนขบวนเสด็จ แต่ในวันที่สองเป็นเหตุระเบิดจากผู้ร้ายก่อการขึ้นใกล้ที่ประทับ แม้ทั้งสองเหตุการณ์จะเกิดขึ้นต่าง กันระหว่างอุบัติเหตุกับการวางระเบิดของผู้ร้าย ทั้งสถานที่คือคนละจังหวัดและเกิดขึ้นต่างวันกัน แต่ในจินตนาการสาธารณะคงถือกันทั่วไปได้ว่า ทั้งสองเหตุการณ์เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ที่มีภาพพจน์เกี่ยวข้องกับความรุนแรงให้เห็นอยู่ ฝ่ายต่างๆที่ประท้วงความบกพร่องของรัฐบาลในการถวายอารักขาขององค์พระประมุข มักนำเหตุการณ์ทั้งคู่มากล่าวไว้ด้วยกันเพื่อใช้เป็นเหตุในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล เช่นเฉพาะในวันที่ 28 กันยายน พ.ศ.2520 วันเดียว มีแถลงการณ์ชาวอาชีวะและกลุ่มกระหิงแดง 2 ฉบับ ซึ่งกล่าวถึง เหตุการณ์ที่จังหวัดยะลาโดยระบุเหตุการณ์ระเบิดและกรณีตำรวจจับรถจักรยานยนต์ชนรถพระที่นั่ง รวมทั้งกรณีตำรวจหน่วยปฏิบัติการพิเศษขึ้นไปเดินบนลาดพระบาท จนอธิบดีกรมราชทัณฑ์ต้องไปจุดตัวลงมา หรือ หนังสือนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ซึ่งสรุปว่า "เหตุที่เกิดขึ้นในจังหวัดยะลา เป็นการลบหลู่พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องระเบิดหรือตำรวจที่จับรถจักรยานยนต์ชนรถพระที่นั่ง" หรือหนังสือของกลุ่มสหภาพแรงงานสมุทรปราการที่ทำหนังสือระบุว่า รัฐบาลมิได้ชี้แจงเรื่องให้ประชาชนเกิดความเข้าใจอย่างกระจ่างแจ้ง เป็นต้น⁶⁵ อาจเพราะเหตุการณ์ทั้งสองมีตำแหน่งแห่งที่ใกล้ชิดกันมากในด้านต่างๆเช่นนี้ ทำให้บางครั้งผู้คนในสังคมอาจนำสองเหตุการณ์นี้ที่ต่างกัน มารับรู้ประสมปนกันจนยากจะแยกออกจากกันได้

ที่น่าสนใจยิ่ง คือ บทนำของหนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่งซึ่งก็เริ่มต้นกล่าวถึงเหตุการณ์รถมอเตอร์ไซด์ที่ตำรวจจับมาชนชนวนรถพระที่นั่ง จากนั้นก็กล่าวถึงเหตุระเบิดที่ยะลา ซึ่งให้ความเห็นว่า ผู้ทำประสังคีให้เกิดความระส่ำระสายในพระราชพิธี แม้จะไม่ปรากฏผลร้ายในทางวัตถุมากนัก แต่ก็ถือว่าส่งผลร้ายแรงต่อชนบประเพณีซึ่ง"มีผลเชื่อมโยงไปถึงการเมืองได้ไม่มากนักน้อย" ในตอนท้ายของบทนำนี้ได้เรียกร้องให้"ทุกคนจะไม่พึงประมาท ในการจัดชนวนคุ่มกันในพระราชพิธี เพราะหากเกิดเหตุทำนองเดียวกันนี้บ่อยๆ ก็ไม่เป็นที่วางใจได้ในสมรรถภาพของการคุ่มกันและไม่มิผู้ใดรับประกันได้ว่า อุบัติเหตุในพระราชพิธีจะไม่เกิดขึ้นอีก" วลี"อุบัติเหตุในพระราชพิธี"นี้ถูกนำไปใช้เป็นชื่อบทนำของหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวด้วย กรณีทั้งสองคืออุบัติเหตุรถมอเตอร์ไซด์ชนชนวนรถพระที่นั่ง และเหตุระเบิดในพระราชพิธีที่ยะลาได้หลอมรวมเป็นเรื่องเดียวกัน และถูกเรียกว่า"อุบัติเหตุในพระราชพิธี"ได้อย่างน่าอัศจรรย์⁶⁶

อีกกรณีหนึ่งคือ จดหมายของผู้ใช้นามว่า"ผู้หนึ่งที่หวังในหลวง" ซึ่งเขียนถึงชัยยะ บันสุวรรณ แห่งหนังสือพิมพ์ ตะวันสยาม ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงไว้ข้างต้น จดหมายนี้เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นราว พ.ศ. 2469-2470 เรื่องจีนฮกเก้งลอบเข้าไปลักเครื่องเพชรในพระบรมมหาราชวังจนเป็นเหตุให้กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เสนาบดีมหาดไทยในสมัยรัชกาลที่ 7 ต้องถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งทั้งที่ทรงจับคนร้ายได้และได้ของคืนทั้งหมด เหตุเพราะทรง"น้อยพระทัยที่เป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แต่ไม่สามารถจะถวายอารักขาแก่พระราชทรัพย์ซึ่งอยู่ถึงในพระบรมมหาราชวังได้ อย่างไรก็ตามที่สำคัญต่อข้อถกเถียงในที่นี้เป็นที่สุดคือ ข้อสรุปของผู้เขียนจดหมายนี้ว่า "กรณีตำรวจจับรถมอเตอร์ไซด์ชนรถพระที่นั่งด้วยความมีนเมาครั้งนี้ ทางที่ถูกแล้ว รัฐมนตรี

มหาดไทยจะต้องลาออก ที่คุณสมคร สุนทรเวชแถลงแก่สภานั้น ไม่ใช่พูดอย่างรัฐมนตรี แต่เป็นการพูดอย่างนักศึกษาที่มีความรู้อย่างครึ่งๆกลางๆมากกว่า⁶⁷ เพราะที่คุณสมคร สุนทรเวชแถลงแก่สภาปฏิรูปเรื่องการให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบด้วยการลาออกเมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ.2520 จนเป็นข่าวก่อกวนไปทั่วนั้น เป็นการตอบกระทู้ถามของ นายสะอาด ปิยวรรณ เรื่องการถวายอากรขาแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรณีการลอบวางระเบิดที่ยะลาซึ่งเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ.2520 มิใช่กรณีรถมอเตอร์ไซด์ชนรถพระที่นั่งซึ่งเกิดขึ้นบนถนนสายปัตตานี-นราธิวาส เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ.2520⁶⁸ และแม้ก่อนหน้านี้หนังสือพิมพ์รายวันได้พาดหัวคำกล่าวของรัฐมนตรีมหาดไทยผู้นี้ว่า“ลาออกช่วยอะไรได้” ซึ่งก็เป็นความเห็นของเขาต่อเหตุระเบิดที่ยะลามิใช่กรณีรถมอเตอร์ไซด์ชนรถพระที่นั่งเช่นกัน⁶⁹ กรณีเช่นนี้จะอธิบายการหลอมรวมกันของอุบัติเหตุกับเหตุที่ผู้ร้ายก่อขึ้นอย่างการระเบิดเข้าด้วยกันได้อย่างไร

คำอธิบายประการหนึ่งน่าจะอยู่ที่เหตุการณ์ทั้งสองเกิดขึ้นเกือบจะพร้อมกันในพื้นที่ใกล้เคียงกัน ยิ่งกว่านั้นเมื่อเกิดอุบัติเหตุขึ้นแล้ว เรื่องก็ได้จำกัดอยู่เพียงเท่านั้น เพราะการลงข่าวเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ต้องกระทำด้วยความระมัดระวังสูงสุด มิเช่นนั้นอาจเกิดปัญหาเช่นที่หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งประสบจนต้องลงข้อความขอพระราชทานอภัยโทษก็เป็นได้ กล่าวคือในหน้าหนึ่งหนังสือพิมพ์ เดลินิวส์ ฉบับวันที่ 24 กันยายน พ.ศ.2520 ฉบับเดียวกับที่ลงข่าวพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์นำชาวบ้านร้องเพลง“เราสู้” มีข้อความ“ขอพระราชทานอภัย”ลงนามกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ เดลินิวส์ ไว้ด้วยมีเนื้อความว่า “ตามที่หนังสือพิมพ์ เดลินิวส์ ฉบับวันที่ 23 กันยายน 2520 พาดหัวข่าวว่า ‘ต.ร.ขี่มอเตอร์ไซด์ฝ่าจราจรชนรถพระที่นั่งไฟไหม้ทั้งคัน’ นั้น ข้อความดังกล่าว อาจทำให้บังเกิดความสับสนและกระทบกระเทือนถึงเบื้องพระยุคลบาทได้ ข้าพระพุทธเจ้า ชาวคณะหนังสือพิมพ์ เดลินิวส์ ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อม ขอพระราชทานอภัยโทษ ในการกระทำอันมิบังควรนี้ การจะควรแต่ประการใด สุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ”⁷⁰ เหตุผลก็เพราะข้อความที่พาดหัวอาจทำให้ผู้อ่านเข้าใจผิดไปได้ว่า เกิดเหตุร้ายแรงขึ้นกับรถพระที่นั่ง ทั้งที่ในความเป็นจริงรถมอเตอร์ไซด์ต่างหากที่ไฟไหม้ทั้งคัน จนขบวนเสด็จต้องหยุดช่วย แต่ที่น่าสนใจยิ่งคือ ความอ่อนไหวของสังคมไทยต่อสิ่งต่างๆที่จะมาแผ้วพานสถาบันสูงสุดในบ้านเมือง แม้เพียงเรื่องนี้ หนังสือพิมพ์ยังต้องรีบลงข้อความขอพระราชทานอภัยโทษ ถ้าเช่นนั้นในกรณีของการระเบิดยิ่งจำเป็นต้องทำให้เรื่องนี้กลายเป็นเรื่องที่ผิดปกติน้อยที่สุด วิธีหนึ่งคือ การทำให้เรื่องอุบัติเหตุและเหตุระเบิดอยู่ใกล้ชิดกันในจินตนาการสาธารณะ จนบางส่วนถึงกับแยกสองเหตุนี้ออกจากกันได้ลำบาก

ในงานศึกษานโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปิยนาก บุนนาคให้ความสำคัญกับบทบาทของสถาบันกษัตริย์ต่อปัญหาการปกครองภาคใต้ จึงได้ใช้ข้อมูล

จากการสัมภาษณ์ชาวมลายูมุสลิมและชาวไทยพุทธกว่า 60 คน และสรุปว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการแก้ปัญหาการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะทรงช่วยสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ อีกทั้งยังเป็น"เครื่องยับยั้งและเป็นหลักประกันมิให้เกิดแรงผลักดันที่จะแยกตัวออกไปจากประเทศไทย" ด้วยพระราชจริยาวัตรอันงดงามของพระองค์ท่าน พระมหากษัตริย์คุณต่อพสกนิกร ตลอดจนพระราชกรณียกิจที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ ⁷¹ ถ้าเช่นนั้นการระเบิดใกล้ที่ประทับเมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ.2520 นั้นไม่ว่าผู้กระทำจะเป็นใครแต่ก็อาจถือได้ว่า ความรุนแรงที่เกิดขึ้นได้ทำการละเมิด"ข้อถือสา"(taboo)สำคัญยิ่ง ด้วยการนำความรุนแรงเข้าไปใกล้สถาบันพระมหากษัตริย์ที่แม้จะไม่ทรงได้รับอันตรายอันใด แต่เพียง"เสียงระเบิด"ที่เกิดขึ้นก็อาจกล่าวได้ว่า ส่งผลสะท้อนใหญ่หลวงต่อสิ่งซึ่งเป็น"เครื่องยับยั้งและหลักประกัน"แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของราชอาณาจักร "ความจริง"ในเรื่องนี้จึงต้องถูก"จัดการ"เรียบเรียงเสียใหม่เพื่อลดหรือขจัดผลสะท้อนที่เกิดขึ้น

Hannah Arendt เคยเสนอข้อคิดว่า ในปัจจุบัน"ความจริง"ชนิดที่เป็นปัญหามิใช่"ความจริง"ในเชิงปรัชญาเช่นเรื่องมีหรือไม่มีพระเป็นเจ้า แต่เป็น"ความจริงเชิงข้อเท็จจริง"(factual truth) เธอเห็นว่าสังคมมนุษย์จะพยายามแสวงหา"ความจริง"เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้น"ที่ถูกต้อง"เพียงอย่างเดียว "ความจริงเชิงข้อเท็จจริง"ที่ขัดแย้งกัน ต้องถูกทำให้"ตกไป"ด้วยอำนาจชนิดต่างๆในสังคมนั้นเอง⁷² การทำให้"ตกไป"มีหลายวิธี เท่าที่ได้อภิปรายมาในบทนี้ คงเห็นได้ว่า การทำให้"ความจริง"ในเชิงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความรุนแรงในกรณีเสียงระเบิดใกล้ที่ประทับเมื่อเสด็จจังหวัดยะลา 22 กันยายน พ.ศ.2520นี้"ตกไป"สำหรับสังคมไทย หมายความว่า เป็นการทำให้เหตุการณ์ที่ผิดปกติธรรมดาเป็นอันมาก กลายเป็นเรื่องที่ไม่ใหญ่โตสาหัสนัก ไม่ได้รับทวนสถาบันสูงสุดของประเทศ โดยเฉพาะในแง่การประกอบพระราชกรณียกิจของพระองค์อันดำเนินไปตามปกติ พระราชพิธีก็หยุดชะงักไปเพียงครู่เดียว มีกระแสพระราชดำรัส และมีพระราชปฏิสันถารกับประชาชน มีการร่วมกันร้องเพลง"ปลุกใจ"ให้กำลังใจกันจนผู้อยู่ในเหตุการณ์ระเบิด"ลืม"สิ่งผิดปกตินั้นได้ในเวลาอันรวดเร็ว และที่สำคัญคือจัดวางเหตุการณ์ระเบิดดังกล่าวไว้ใกล้ชิดกับอุบัติเหตุ จนในที่สุดกรณีอุบัติเหตุรถมอเตอรืไซค์ชนขบวนรถพระที่นั่งได้บังเหตุการณ์ระเบิดใกล้ที่ประทับที่ยะลา อาจกล่าวได้ว่าสังคมปกติทั่วไปในโลกเป็นสังคมที่มีอุบัติเหตุเกิดขึ้นให้เห็นได้ เพราะถ้าถือว่าองค์ประกอบสำคัญของอุบัติเหตุคือ"ความบังเอิญ" ก็น่าจะสรุปว่าสังคมที่ไม่มีอุบัติเหตุเลยต้องเป็นสังคมที่ควบคุมมิให้เกิดความบังเอิญได้โดยสมบูรณ์ ซึ่งคงเป็นไปได้ยากหรือเป็นไปได้ในโลกแห่งความเป็นจริง⁷³ ด้วยเหตุนี้การอาศัยอุบัติเหตุไปบดบังเหตุระเบิดใกล้ที่ประทับก็คือ การนำเอาเหตุที่เกิดขึ้นโดยจงใจมีเป้าประสงค์ทางการเมืองอย่างการวางระเบิดใกล้ที่ประทับ ไปซ่อนอยู่เบื้องหลังอุบัติเหตุรถมอเตอรืไซค์ชนขบวนรถพระที่นั่งซึ่งเป็นเหตุบังเอิญ ก็เท่ากับการนำเอาสภาพปกติของ

สังคมไทยไปบังสภาพผิดปรกติอย่างยิ่งของเหตุการณ์วันที่ 22 กันยายน พ.ศ.2520 นั้นเอง แต่เพราะเหตุการณ์ทั้งคู่เกิดขึ้นในสังคม และคงจัดให้เหตุใดเหตุหนึ่งมลายหายไปไม่ได้ วิธีหนึ่งที่สังคมไทยจัดการกับ"ความจริง"ชนิดนี้ คือ การนำเหตุการณ์ทั้งสองมาปนกัน รายละเอียดอย่างวันที่ซึ่งเกิดขึ้นคนละวัน ในสถานที่คนละแห่งเลื่อนเข้าไปในภาพผสมของเหตุการณ์ที่ต่างกันอย่างยิ่ง ทั้งสองนี้ และถูกเรียกเสียใหม่ว่า"อุบัติเหตุในพระราชพิธี" "ความจริงเชิงข้อเท็จจริง"ที่"ตกไป"คือ เจตน์จำนงทางการเมืองของความรุนแรง และดังนั้นฐานะความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันสูงสุดที่ไม่มีสิ่งใดมาระคายเคืองเบี่ยงยุคลบาทได้ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสถาบันพระมหากษัตริย์กับพสกนิกรในพื้นที่อย่างจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงถูกอ้างไว้ในความเป็นปรกติของสังคมไทย ที่แม้จะมีปัญหาบ้างก็เป็นเรื่องเล็กน้อย มิได้รบกวนพระราชจริยาวัตรและพระราชกรณียกิจของสถาบันสูงสุดแต่อย่างใด และปัญหานี้ก็กลืนเลื่อนอยู่กับอุบัติเหตุซึ่งก็เกิดขึ้นกับสังคมมนุษย์ทุกหนแห่งในโลกแห่งความเป็นจริง

เชิงอรรถท้ายบทที่ 6

1. "Thailand: An Explosive Sign of Vulnerability," *Time*. (October 3, 1977), p. 18.
2. ฟรีแมนเขียนในคอลัมน์ "มองโลกระหว่างวัน," บ้านเมือง, 4 ตุลาคม พ.ศ. 2520
3. Chaiwat Satha-Anand, *Islam and Violence: A Case Study of Violent Events in the Four Southern Provinces, Thailand, 1976-1981*. (Tampa, Florida: University of South Florida Monographs in Religion and Public Policy, 2nd printing-1990), p. 13.
4. *Ibid.*, p. 8.
5. สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, "60 ปีประชาธิปไตยไทย: ประวัติแห่งสิทธิเสรีภาพของประชาชน," ใน สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ (บรรณาธิการ), *60 ปีประชาธิปไตยไทย* (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ 60 ปีประชาธิปไตย, 2536), หน้า 43
6. สำหรับผลกระทบของเหตุการณ์นี้ต่อรัฐบาล ธานินทร์ กรัยวิเชียร โปรดพิจารณาความเห็นของ Andrew Forbes, "The Legacy of Resentment," *Far Eastern Economic Review*. (June 20, 1980), pp. 21-22.
7. *Time* , (October 3, 1977), p. 18. นิตยสารฉบับนี้ใช้คำว่า "archconservative Prime Minister".
8. ข้อมูลในที่นี้ได้จากการที่ข้าพเจ้าขอให้ คุณแพรว ศิริศักดิ์ด้าเกิง นักศึกษาปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองจังหวัดยะลาสัมภาษณ์ผู้ใกล้ชิดมาให้ระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ. 2545 และได้นำมา"เล่า"ให้ข้าพเจ้าฟังในกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2545 ข้อมูลที่เธอได้นำจะตรงกับความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลยิ่งกว่าที่ข้าพเจ้าซึ่งเป็นคนนอกจะได้มาจากการสัมภาษณ์โดยตรง
9. ตัวอย่างเช่น อัจฉราพร ภูมิพิสมัย, *ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ 2475: ภาพสะท้อนจากงานเขียนทางหนังสือพิมพ์* (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า (12)
10. อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, *สื่อมวลชนในยุคปฏิรูป* (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2545), หน้า 23
11. ดูแนวคิดท่านองนี้ได้ใน Edward S. Herman and Noam Chomsky, *Manufacturing Consent*. (New York: Pantheon Books, 1988), p. 2. ในงานชิ้นนี้การด้านอุดมการณ์ที่ว่าในองค์ประกอบประการที่ 5 คือ การสร้างเสริมอุดมการณ์ทุนนิยมและต่อต้านอุดมการณ์คอมมิวนิสต์

12. บุญรักษ์ บุญยะเขตมาลา, *ระหว่างกระจกกับตะเกียง: ฤๅชโลบายสื่อศึกษา, แผนที่สุคตวรรษที่ 21, บทเรียนจากยุคเศรษฐกิจฟองสบู่จรดยุคปฏิรูปการเมือง* (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2542), หน้า 5 คำว่า "เหตุการณ์เทียม"นี้ บุญรักษ์ นำมาจากแนวคิดของนักประวัติศาสตร์วัฒนธรรมอเมริกันคือ Daniel Boorstien ในหนังสือ *The Image: A Guide to Pseudoevents in America* (1962) ซึ่งชี้ว่า ยุคสมัยนี้เป็นยุคที่ ชาวคราว "คนดัง"กำลังบดบังเรื่องราวของ "วีรบุรุษ" ซึ่งหมายความว่าภาพลักษณ์ก็กำลังบดบัง "ความจริง" คำอธิบายของบุญรักษ์ได้ในหน้า 57-62
13. Abd 'Abdallah Muhammad b. 'Abd al-Wahhab, *Rihlat al-wazir fi iftikak al-asir*. Al Bustani (ed.) (Tangier, 1940), p. 67 cited in Bernard Lewis, *The Middle East: A Brief History of the Last 2,000 Years*. (New York: Touchstone Books, 1997), p. 10.
14. Benedict Anderson, *The Spectre of Comparisons: Nationalism, Southeast Asia and the World*. (London and New York: Verso, 1998), p. 140.
15. ธนวัฒน์ ทรัพย์ไพบูลย์ และ จักรกฤษณ์ เพิ่มพูน (บรรณาธิการ) 3 ทศวรรษเนชั่น : จากกลิ่นหมึกสู่ดิจิทัล (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เนชั่น, 2544), หน้า 84-85 ข้อความในอัญประกาศอยู่ในหน้า 85
16. ไทยรัฐ, เดลินิวส์, สยามรัฐ, เดลิโทม์, บ้านเมือง, ดาวสยาม, ตะวันสยาม, และ เจ้าพระยา, 23 กันยายน, พ.ศ. 2520
17. สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 2 ฉบับที่ 39 (22-29 กันยายน 2520), หน้า 1074-1075
18. เพ็ญอ้าง, หน้า 1075-1076
19. เพ็ญอ้าง
20. เพ็ญอ้าง, หน้า 1076-1077
21. เดลินิวส์, 24 กันยายน, 2520
22. เจ้าพระยา, 24 กันยายน, 2520
23. เดลิโทม์, 24 กันยายน, 2520
24. ไทยรัฐ, 24 กันยายน, 2520

25. บ้านเมือง, 24 กันยายน, 2520
26. ตะวันสยาม, 24 กันยายน, 2520
27. ดาวสยาม, 24 กันยายน, 2520
28. สยามรัฐ, 24 กันยายน, 2520
29. ตะวันสยาม, 27 กันยายน, 2520
30. เดลินิวส์, 29 กันยายน, 2520 และ สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 2 ฉบับที่ 41 (7-13 ตุลาคม 2520), หน้า 1121-1122
31. ตะวันสยาม, 29 กันยายน, 2520
32. สยามรัฐ, 29 กันยายน, 2520
33. เดลินิวส์, 29 กันยายน, 2520 (ภาพเป็นขาว) และ คำบรรยายภาพใน สยามรัฐ, 29 กันยายน, 2520 นำสังเกตว่าคำกล่าวว่า"ทางกลุ่มอาชีพและกระทั้งแดงต้องการให้รัฐบาลรับผิดชอบและพิจารณาตนเอง"เกี่ยวกับการถวายอาภักฐานี้ มาปรากฏชัดในคำบรรยายภาพ
34. เดลินิวส์, 30 กันยายน, 2520 และ เจ้าพระยา, 30 กันยายน, 2520
35. เดลิไทม์, 30 กันยายน, 2520
36. สยามจดหมายเหตุ, ปีที่ 2 ฉบับที่ 41, (7-13 ตุลาคม 2520), หน้า 1124 และ เดลินิวส์, 1 ตุลาคม, 2520
37. สยามจดหมายเหตุ, ปีที่ 2 ฉบับที่ 41, (7-13 ตุลาคม 2520), หน้า 1126
38. เพ็ญอ้าง, หน้า 1125-1126
39. เจ้าพระยา, 5 ตุลาคม, 2520
40. เดลินิวส์, 12 ตุลาคม, 2520

41. ไทยรัฐ, 11 ตุลาคม, 252
42. เดลินิวส์, 12 ตุลาคม, 2520
43. บ้านเมือง, 12 ตุลาคม, 2520
44. เดลินิวส์, 12 ตุลาคม, 2520
45. จดหมายถึง ชัยยะ ปันสุวรรณ คอลัมน์ "ตระเวนดิน," ตะวันสยาม, 10 ตุลาคม, 2520
46. ทหารเก่า, "คอลัมน์ ที่เล่นที่จริง," สยามรัฐ, 13 ตุลาคม, 2520
47. ทหารเก่า, "คอลัมน์ ที่เล่นที่จริง," สยามรัฐ, 14 ตุลาคม, 2520
48. สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 2 ฉบับที่ 39 (22-29 กันยายน 2520), หน้า 1075-1076
49. เพ็งอ้วง
50. เพ็งอ้วง, หน้า 1076-1077
51. สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 2 ฉบับที่ 41 (7-13 ตุลาคม 2520), หน้า 1121-1122
52. เพ็งอ้วง
53. สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 2 ฉบับที่ 39 (22-29 กันยายน 2520), หน้า 1076-1077
54. เดลินิวส์, 24 กันยายน, 2520
55. Katherine Bowie, *Rituals of National Loyalty: An Anthropology of the State and the Village Scout Movement in Thailand*. (New York: Columbia University Press, 1997).
56. เดลินิวส์, 24 กันยายน, 2520
57. ร.ต.สิรินธร กิริติบุตร ร.น., เพลงปลุกใจไทย (พ.ศ.2475-2525): การวิเคราะห์ทางการเมือง วิทยานิพนธ์
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2528, หน้า 253

58. ดูรายละเอียดโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับกำเนิดและความสำคัญของเพลงพระราชนิพนธ์“เราสู้”ได้จาก สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “เราสู้: เพลงพระราชนิพนธ์การเมืองกับการเมืองปี 2518-2519,” ใน กาญจน์ ละอองศรี และ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (บรรณาธิการ), *ลี้มโคตรเหง้าก็เผาแผ่นดิน: รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ชาญวิทย์ เกษตรศิริ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2544), หน้า 25-63 ข้อความในอัญประกาศอยู่ในหน้า 35
59. เพิ่งอ้าง, หน้า 37
60. อ้างถึงใน เพิ่งอ้าง, หน้า 49-50
61. เพิ่งอ้าง, หน้า 61
62. เพิ่งอ้าง, หน้า 62 ข้อความที่เป็นตัวเอนปรากฏเช่นนี้ในต้นฉบับที่นำมาอ้างอิง
63. ดูเนื้อเพลงใน เพิ่งอ้าง, หน้า 54
64. ดูรายละเอียดในหัวข้อ สองวันอันตราย? ในหน้า 7-8 ตอนต้นของบทนี้
65. *สยามจดหมายเหตุ*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 41, 7-13 ตุลาคม 2520, หน้า 1122-1123
66. “บทนำ”, *บ้านเมือง*, 25 กันยายน, 2520
67. จดหมายถึง ชัยยะ ปันสุวรรณ คอลัมน์“ตระเวนดิน,” *ตะวันสยาม*, 10 ตุลาคม, 2520
68. *สยามจดหมายเหตุ*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 41, 7-13 ตุลาคม 2520, หน้า 1124
69. *บ้านเมือง*, 25 กันยายน, 2520
70. *เดลินิวส์*, 24 กันยายน, 2520
71. ปิยนาด บุณาค, *นโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.2475-2516)* (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 137-148 ข้อสรุปที่กล่าวถึงอยู่ในหน้า 148

72. ข้าพเจ้าได้พิจารณาคุณูปการทางความคิดของ Hannah Arendt ต่องานวิจัยนี้ไว้ในบทที่ 1 หน้า 10-12
73. คูบทวิเคราะห์อุบัติเหตุโดยพิสดารใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, "อุบัติเหตุในฐานะวิธีวิทยาสังคมศาสตร์," วารสารอุบัติเหตุ ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2541), หน้า 1-19

บทสรุป:

ความรุนแรงจัดการ"ความจริง": จากความผิดธรรมดาสู่ความเป็นปกติ

ต้นปี 2547 สถานการณ์ในอาณาบริเวณปัตตานี 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่รุนแรงยิ่งกว่าเดิม เริ่มต้นจากการปล้นปืนในค่ายทหารที่เจาะไอร้อง นราธิวาส เมื่อวันที่ 4 มกราคม การสังหารพระภิกษุรูปแรกที่บาเจาะ นราธิวาส เมื่อวันที่ 22 มกราคม และ การปะทะกันครั้งใหญ่ระหว่างกองกำลังกว่า 300 คน ถืออาวุธซึ่งส่วนใหญ่เป็นมีด เป็นดาบ เผล็ดหน้ากับกองกำลังของรัฐ จนมีผู้เสียชีวิต 112 คน เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ 5 คน เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2547 ข้าพเจ้าเห็นว่า ควรต้องหาวิธีทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยให้ความสำคัญกับนัยยะเชิงสัญลักษณ์ทั้งต่อรูปแบบและเงื่อนไขของความรุนแรงที่ใช่ เช่นการใช้อาวุธอย่างมีดหรือดาบ เผล็ดหน้ากับปืนของฝ่ายราชการ หรือผลทางวัฒนธรรมของการที่ฝ่ายรัฐยิงเข้าใส่มัสยิดกรือ-เซะ ในปัตตานี ข้าพเจ้าสงสัยกับความหมายของความตายที่เกิดขึ้น เพราะขณะที่ผู้คนมากมายเห็นว่า เหตุการณ์ 28 เมษายนเป็นชัยชนะของฝ่ายรัฐ เมื่อนิยามชัยชนะหรือความสำเร็จว่า "ฆ่าศัตรูได้มากน้อยเท่าใด" แต่ถ้ามีผู้นิยามความสำเร็จของภารกิจว่าคือความตายก็คงต้องสงสัยว่า เหตุการณ์วันที่ 28 เมษายน นั้นใครเป็นฝ่ายชนะ? และตั้งคำถามว่า"ความจริง"เกี่ยวกับความรุนแรงครั้งนี้เป็นอย่างไร เช่นผู้ก่อการที่เสียชีวิตมีแต่ผู้ใหญ่หรือมีเด็กวัยรุ่นอยู่ด้วย เป็นเด็กติดยาอย่างที่บางคนในฝ่ายราชการกล่าวหรือเป็นนักฟุตบอลเรียนดีของอำเภอ, ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการกระทำของฝ่ายรัฐ หรือ เห็นว่าผู้ก่อการที่เสียชีวิตเป็นคนที่สละชีวิตในการสู้รบเพื่อศาสนาที่เรียกว่า "ตายชะฮีด" ญาติพี่น้องฝังศพผู้เสียชีวิตส่วนมากจึงฝังศพเหล่านั้นโดยไม่อาบน้ำศพให้ตลอดจนความพ้องกันในทางประวัติศาสตร์ระหว่างเหตุการณ์ครั้งใหม่ กับที่เคยเกิดขึ้นที่ดุซงญอเมื่อปี 2491¹ คงกล่าวได้ว่าความเห็นแทบทั้งหมดของข้าพเจ้าล้วนโยงใยสัมพันธ์กับงานวิจัยชิ้นนี้

มีปฏิกริยาต่อความเห็นเหล่านี้มากมายทั้งในหน้าหนังสือพิมพ์และในที่อื่นๆ มีกระทั่งจดหมายถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์สงสัยการ"เปรียบเทียบ"เหตุการณ์วันที่ 28 เมษายน 2547 กับกรณีดุซงญอของข้าพเจ้า โดยขอให้ตรวจสอบข้อมูลโดยเฉพาะในเรื่องเวลาที่เกิดเหตุและจำนวนผู้เสียชีวิต เพราะ "หากคลาดเคลื่อนก็อาจจะนำไปสู่ความเข้าใจผิดของสาธารณชน เนื่องจากเป็น การขยายเรื่องให้ใหญ่โตเกินเหตุ (exaggeration) โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเป็นการบิดเบือนข้อมูล"² ขณะเดียวกันเมื่อมีการวิจารณ์ร่างงานวิจัย ผู้วิจารณ์หลายท่านก็ตั้งคำถามว่า งานวิจัยนี้"ไม่ยอม"ระบุว่า "ความจริง"ในเรื่องต่างๆคืออะไรกันแน่ หรือวิธีการจัดการ"ความจริง"ที่พึงประสงค์เป็นอย่างไร คำถามเหล่านี้เป็นการถามหา"ความจริง"ที่"ถูกต้อง" หรือวิธีจัดการ"ความจริง"ที่พึง

ประสงค์ ซึ่งคงสำคัญสำหรับผู้คนมากมาย เพียงแต่ว่าคำถามเช่นนี้ไม่ใช่คำถามทางการวิจัยที่งานวิจัยนี้สนใจใคร่จะตอบ

งานวิจัยนี้เริ่มต้นจากกรอบคำถามทางทฤษฎีสองข้อ คือ ข้อแรกสังคมมนุษย์อยู่กับ"ความจริง"ด้วยวิธีใด เพราะ"ความจริง"หลายเรื่องไม่ว่าจะเป็น การประหัตประหารทรมานผู้คนให้เห็นต่างจากรัฐในอดีต หรือการกดขี่ของรัฐต่อผู้คนที่ลุกขึ้นมาคัดค้านโครงการใหญ่ๆของรัฐ หรือการตัดสินพระทัยสละราชสมบัติของพระราชา ล้วนต้องอาศัยการจัดการให้"ความจริง"เหล่านั้น"อยู่กับ"สังคมได้โดยไม่รบกวนรากฐานของสังคมมากนักคือ พยายามอ้างความเชื่อถือไว้ใจในรัฐหรือพิธีกรรมรักษาความสูงส่งของสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้ "ตำราประวัติศาสตร์ใหม่" "มือที่สาม" หรือ "สถาบันศึกษาวิจัย"เพื่อให้ความรู้บางลักษณะ จึงเกิดขึ้นเพื่อสร้างช่องทางให้สังคม"อยู่กับความจริง"ดังกล่าวได้ และข้อสองเนื่องจากข้าพเจ้าศึกษาวิจัยเรื่องความรุนแรงตลอดมา จึงสงสัยว่าความรุนแรงสัมพันธ์กับ"ความจริง"อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรุนแรงทางตรง (direct violence) คือการใช้อาวุธและกำลังกดบังคับ ทำร้ายต่อกายและพื้นที่ หรือขู่เข็ญอีกฝ่ายหนึ่ง ข้าพเจ้าปรารถนาจะทำความเข้าใจว่า ความรุนแรงส่งผลให้แบบวิธี(mode)ในการ"อยู่กับความจริง"ของสังคมเป็นอย่างไร เปลี่ยนแปลงหรือไม่ ในรูปใด

เพื่อตอบคำถามดังกล่าว ข้าพเจ้าเลือกอาณาบริเวณวัฒนธรรมปัตตานีเป็นพื้นที่ศึกษา เพราะพื้นที่ทางการเมืองและวัฒนธรรมปัตตานี น่าจะสามารถสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างดินแดนของชาวมลายูมุสลิมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชาวมุสลิมซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศ กับสยามที่เปลี่ยนแปลงไปในระยะเวลายาวนานถึงกึ่งศตวรรษ ความสัมพันธ์นี้เป็นผลของความแตกต่างทั้งทางศาสนา ภาษา-วัฒนธรรมประเพณีและประวัติศาสตร์ระหว่างปัตตานีและสยาม ยิ่งกว่านั้นอาณาบริเวณวัฒนธรรมปัตตานียังเป็นพื้นที่แห่งความขัดแย้งที่บ่อยครั้งแปรสภาพเป็นความรุนแรงเป็นระยะๆในรอบร้อยปีนี้ นับตั้งแต่ปัตตานีถูกบังคับผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสยามเมื่อปี พ.ศ.2445 จนถึงปัจจุบัน กรณีความรุนแรงที่เกิดขึ้นทั้ง 4 กรณีซึ่งเลือกมาศึกษาเป็นพิเศษ นับว่าโดดเด่นพิสดารในประวัติศาสตร์กึ่งศตวรรษของปัตตานี คือ กบฏดุซงญอในนราธิวาสเมื่อปี พ.ศ. 2491, กรณีหะยีสุหลงหายตัวไปที่ทะเลสาบสงขลาเมื่อปี พ.ศ. 2497 ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันทั่วไปว่า ท่านถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐสังหารและนำไปถ่วงน้ำ, กรณีการสังหาร 5 ศพที่สะพานกอตอ นราธิวาสและการประท้วงที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานีซึ่งเกิดระเบิดขึ้น และมีผู้ประท้วงเสียชีวิตอีก 13 คนเมื่อปี ปลายปี พ.ศ. 2518 ต่อกับต้นปี พ.ศ. 2519 และ กรณีสุดท้ายคือเหตุระเบิดใกล้ที่ประทับขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ที่จังหวัดยะลาเมื่อปี พ.ศ. 2520

บทสรุปนี้จะเริ่มต้นจากการประมวลข้อค้นพบในบทตอนต่างๆ เป็นคำตอบต่อคำถามหลักในการวิจัยข้างต้นที่ว่าความรุนแรงส่งผลให้สังคมไทยต้องจัดการ"ความจริง"ในลักษณะใด จากนั้นจะได้ตั้งข้อสังเกตบางประการว่าด้วยวิธีวิทยาดวงตาข้างขวานำมาใช้ และในตอนท้ายจะได้กล่าวถึงนัยในเชิงนโยบายเกี่ยวกับความมั่นคงและปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความรุนแรงจัดการ"ความจริง"

ข้าพเจ้าเห็นว่า ความรุนแรงส่งผลต่อการจัดการ"ความจริง"เกี่ยวกับกรณีทั้ง 4 นี้ในลักษณะที่ทำให้สังคมไทยต้องหาแนวทางกลวิธีในการแปลงความรุนแรง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ผิดธรรมชาติให้กลายเป็นสิ่งปกติ ความผิดธรรมชาติที่ว่านั้นมีความหมายที่สัมพันธ์กันสองประการคือ

ประการแรก ในทางทฤษฎี แม้ความขัดแย้งจะเป็นสิ่งปกติในความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมการเมือง อาจเพราะทรัพยากรในโลกมีจำกัดและมนุษย์ก็มีความต้องการพื้นฐานคล้ายคลึงกัน ดังนั้นการจัดการทางสังคมให้มนุษย์อยู่ด้วยกันได้ในสังคมการเมืองทั้งที่ความขัดแย้งดำรงอยู่โดยไม่เปลี่ยนเป็นความรุนแรงที่เป็นภัยต่อสังคมการเมือง จึงเป็น"ธรรมชาติ"ของการเมืองทั้งในทางประวัติศาสตร์ความคิดและประสบการณ์ของมนุษย์³ ในแง่นี้ความรุนแรงทางการเมืองไม่ใช่เรื่องปกติและที่สำคัญความรุนแรงไม่ใช่ความขัดแย้ง อาจกล่าวได้ว่ามีปัจจัยอื่นเข้ามาเปลี่ยนความขัดแย้งทางการเมืองให้กลายเป็นความรุนแรง ปัจจัยเหล่านี้ข้าพเจ้าเรียกว่า "มายาการแห่งอัตลักษณ์" อันเป็นการอาศัยลักษณะเฉพาะพิเศษของตนหรือกลุ่มของตนมาแยกพวกตนออกจากผู้อื่น และสถาปนาความสัมพันธ์ให้"ผู้อื่น"กลายเป็นอะไรบางอย่างที่ด้อยกว่า ต่ำต้อยกว่า"พวกเรา"หรือกระทั่งกลายเป็นวัตถุ หรือสิ่งที่มีไข่มนุษย์อื่นๆที่"เรา"สามารถทุบทำลายหรือใช้ความรุนแรงด้วยได้ เช่นการสร้าง"ความเป็นอื่น"ให้กับฝ่ายที่แตกต่างจากตน สร้างความเกลียดชังผ่านกระบวนการผลิตซ้ำทางความรู้ความคิดผ่านช่องทางสื่อสารทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการมากมาย จากนั้นก็ใช้ภาพความถูกต้องศักดิ์สิทธิ์ของตนเองประสมกับความเลวร้ายไม่ใช่มนุษย์ของ"ฝ่ายตรงข้าม" เป็น"ข้ออ้างรองรับ"(justifications) การใช้ความรุนแรงกับ"ฝ่ายศัตรู"เพื่อจัดทำลายหรือการบงการให้อยู่ในอำนาจของฝ่ายตนในที่สุด⁴

ประการที่สอง นอกจากตัวความขัดแย้งจะผิดปกติแล้ว กรณีศึกษาทั้ง 4 ในงานวิจัยนี้ยัง"ผิดธรรมชาติ"ในสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ กรณีดุฆงญอเป็นการต่อสู้ระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทย มีตำรวจเสียชีวิตถึง 30 นาย และผู้คนชาวมลายูมุสลิมล้มตายในการต่อสู้กับฝ่ายเจ้าหน้าที่มากที่สุดในครั้งเดียว กรณีการหายตัวไปของเหยื่อหลังจากที่ชาวบ้านเชื่อกันว่าถูกเจ้าหน้าที่รัฐสังหารและนำศพไปถ่วงน้ำ เป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้นำติดตามคน

สำคัญที่สุดในครั้งศตวรรษที่ผ่านมาเพราะข้อเสนอ 7 ประการของท่านกลายเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่แสดงจุดยืนความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างปัตตานีกับสยามที่โดดเด่นชัดเจนยิ่ง กรณีการสังหารชาวบ้านมุสลิม 5 ศพที่สะพานกอตอ นราธิวาส และระเบิดที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานี จนมีคนตายอีก 13 คน นำไปสู่การประท้วงรัฐบาลที่มีประชาชนชาวจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าร่วม ทั้งลูกเล็กเด็กแดง ชาย หญิง ชราและผู้เยาว์เป็นจำนวนมากที่สุดในประวัติศาสตร์ปัตตานี และ สุดท้ายคือการระเบิดใกล้ที่ประทับองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นปรากฏการณ์ที่ความรุนแรงเกิดขึ้นใกล้พระองค์ท่านผู้เป็นสถาบันผูกโยงคนที่แตกต่างกันหลากหลายกันเข้าไว้ในสังคมการเมืองไทย อันเป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนกับสังคมไทยในรอบร้อยปีนี้

งานวิจัยนี้พบว่า “ความจริงเชิงข้อเท็จจริง”(factual truth) ในความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีและรัฐบาลไทยที่กรุงเทพฯ อย่างที่เกิดขึ้นกับการวางระเบิดใกล้ที่ประทับที่ยะลา เมื่อปี 2520 หรือกรณีการสูญหายไปของหะยีสุหลง เมื่อปี 2497 ยังเป็นปัญหาที่ไม่ลงตัว(problematic) ในสภาพนี้สังคมการเมืองแต่ละภาคส่วนล้วนพยายามผลิต“ความจริง”ของตนออกมา ผ่านสถาบันผลิต“ความจริง”ที่ต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นรูปของชาวหนังสือพิมพ์รายวันในกรณีระเบิดใกล้ที่ประทับ ผ่านการทำงานของมูลนิธิในกรณีการสูญหายของหะยีสุหลง เขียนออกมาเป็นนวนิยายอย่างกรณีสังหาร 5 ศพที่สะพานกอตอ หรือบรรจุไว้ในอนุสาวรีย์ลูกปืนในกรณีดุซงญอ ยิ่งกว่านั้นแบบวิธีที่“ความจริง”เกี่ยวกับความรุนแรงในกรณีทั้ง 4 ถูกจัดการในสังคมไทย คือวิธีที่“สังคมไทยบอกความจริง”เกี่ยวกับกรณีความรุนแรงอันผิดปรกติเหล่านี้ เป็นวิธีที่“บอก”บางส่วนและในการ“บอก”นั่นเองก็“บัง”บางสิ่งเอาไว้ด้วย ในแง่นี้แบบวิธีการจัดการ“ความจริง”เกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดขึ้น คือการนำ“ความจริง”เหล่านั้นไป“ซ่อน”อยู่เบื้องหลังสิ่งอื่นๆ ขณะที่เผยแพร่บางอย่าง จนความแน่นอนของ“ความจริง”เกี่ยวกับความรุนแรงเหล่านั้นเลื่อนลางลง⁵

วิธีวิทยาดวงตาค้างคาวที่ข้าพเจ้านำมาใช้ ช่วยให้เห็นแบบวิธีการบอก“ความจริง”ที่แตกต่างกัน เพราะสถาบันผลิต“ความจริง”ในสังคมมีหลากหลาย วิธีวิทยาแบบนี้ช่วยให้เริ่มต้นจากคำถามหลักในการวิจัย มีแนวทางในการตั้งคำถามโดยอิงทฤษฎีที่ใช้ไม่ว่าจะเป็นปัญหา“ความจริง”กับการเป็นตัวแทน สถาบันสังคมที่ต่อรองผลิต“ความจริง” การอาศัยศิลปะในการบอก“ความจริง”หรือ ความไม่ลงตัวของ“ความจริงเชิงข้อเท็จจริง” แนวทางทฤษฎีเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยเผชิญกับข้อมูลต่างชุดกันด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน เชกเช่นค้างคาวบินในความมืดทั้งที่มองไม่เห็น เพราะส่งสัญญาณออกไปจากตนและตีความเสียงที่สะท้อนกลับมาเห็นรูปร่างของ“ความจริง”อันหลากหลายที่อยู่ตรงหน้าแตกต่างกัน

อนุสาวรีย์กบฏดุซงญอบอก“ความจริง”เกี่ยวกับความรุนแรงในกรณีดุซงญอ โดย“บังไว้”ด้วยความเงิบของอนุสาวรีย์รูปลูกปืน เมื่อผู้คนเห็นอนุสาวรีย์ลูกปืนที่ไม่มีจารึกบอกเล่าความเป็น

มาใดๆในสถานที่ตำรวจที่นครราชสีมา สิ่งที่เราเห็นก็คือความเป็นปกติธรรมดาที่สถานีตำรวจจะต้องมีปืน และลูกปืน การใช้ลูกปืนเป็นอนุสรณ์จึงถือเป็นเรื่องปกติสามัญได้ ด้วยวิธีนี้ความรุนแรงกรณี ดุขงญอกก็ถูก"ซ่อน"ไว้เบื้องหลัง"ความจริง"ว่าเกิดความรุนแรงครั้งใหญ่ขึ้นเมื่อปี 2491 แม้ใน อนุสาวรีย์ลูกปืนจะมีกระดูก แต่ก็ใช้อนุสรณ์ของความตายฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้น ขณะที่ ความตายของผู้คนชาวมลายูมุสลิมนับร้อยถูกบดบังไปสิ้นอย่างน้อยก็ในมุมมองของรัฐ

มูลนิธิหะยีสูลงบอก"ความจริง"เกี่ยวกับการสูญหายของหะยีสูลง โดย"บังไว้"เบื้องหลัง การทำงานประกอบกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในฐานะมูลนิธิจดทะเบียน กิจกรรมสร้างโรงพยาบาล การจัดงานเปิดตัวยิ่งใหญ่ ความสำเร็จในการทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนฯมาเป็นองค์ ประธานในงานครั้งแรกๆ การมีส่วนร่วมของผู้คนมากมายทั้งสามัญชน ทั้งผู้มีอำนาจทางการเมือง ในเวลานั้น ตลอดจนความสนใจของบรรดาทูตต่างประเทศ เป็นดังแสงกระจ่างจ้าที่ทาบทับลงบน ความลึบดำมืดเกี่ยวกับการสูญหายไปเมื่อปี 2497 ของหะยีสูลงผู้เป็นสัญลักษณ์ของมูลนิธิ กิจกรรมของมูลนิธิ และงานที่จัดยิ่งใหญ่ทำให้มูลนิธิสามารถบอกกล่าวความรุนแรงที่เกิดขึ้นในอดีต ผ่านเอกสารสามัญของมูลนิธิที่แจกในงานเปิดตัวทำกิจกรรมอย่างการระดมทุนสร้างโรงพยาบาล ได้เป็นเรื่องปกติ

นวนิยาย ชื่อโก๊ะ แหกอก บอก"ความจริง"เกี่ยวกับกรณีสังหาร 5 ศพด้วยการ"บังไว้"หลัง เรื่องที่แต่งขึ้นเป็นนิยาย โดยผู้เขียนนิยายพยายามทุกอย่างที่จะทำให้เรื่องสมมุตินี้"สมจริง" และ แทบไม่ได้พูดถึงกรณีสังหาร 5 ศพในนิยายนั้นเลย เรื่อง"จริง"เกี่ยวกับความรุนแรงในภาคใต้จึงถูก บังอยู่ด้วยเรื่องแต่งซึ่งพยายามทำให้"สมจริง"ด้วยข้อมูลที่ค้นหามาเอง และการอ้างอิงเหตุการณ์ที่ เกิดขึ้นในข่าวหนังสือพิมพ์ ในนิยายเรื่องนี้มีคนบริสุทธิ์ที่เป็นชาวบ้านมลายูมุสลิมถูกทำร้ายหรือฆ่า ตายด้วยน้ำมือเจ้าหน้าที่รัฐมากมายด้วยมูลเหตุที่ดำรงอยู่ในโครงสร้างแห่งความไม่เป็นธรรม ความเกลียดชังผู้คนที่แตกต่างกัน การแสวงหาผลประโยชน์ของเจ้าหน้าที่ และการใช้อำนาจ ราชการเบียดเบียนสามัญชน ทั้งหมดนี้ทำให้ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการสังหาร 5 ศพที่สะพานกอตoley เพราะ 5 ศพนั้นเป็นส่วนหนึ่งของโศกนาฏกรรมสามัญที่เกิดขึ้นกับผู้คนในอาณาบริเวณ วัฒนธรรมปัตตานีมากมายต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานาน

ส่วนข่าวหนังสือพิมพ์รายวันในช่วงปลายเดือนกันยายน 2520 บอก"ความจริง"เกี่ยวกับ กรณีระเบิดใกล้ที่ประทับ โดยอาศัยแถลงการณ์ของรัฐบาล พระราชจริยาวัตรปกติของพระเจ้าอยู่หัว และ อุบัติเหตุรถมอเตอรืไซค์ชนขบวนรถพระที่นั่งเป็น"ความจริง"ที่มาบดบังทำให้กรณีระเบิด ใกล้ที่ประทับพราเหือนไปได้ จนในที่สุดเรื่องราวที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2520 ในยะลา กลายเป็น "อุบัติเหตุในพระราชพิธี" ในแง่นี้"ความจริง"เกี่ยวกับเหตุระเบิดใกล้ที่ประทับซึ่งเป็นเรื่อง ไม่ธรรมดาที่สุดเรื่องหนึ่งในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับกรุงเทพฯ ถูกบดบังอยู่

ด้วยอุบัติเหตุกรณีรถมอเตอร์ไซด์ชนขบวนรถพระที่นั่งซึ่งเกิดขึ้นก่อนเหตุระเบิดหนึ่งวัน บนถนนระหว่างปัตตานีกับนราธิวาส อุบัติเหตุเป็นปรากฏการณ์ไม่สามัญในสังคมมนุษย์ตามปกติ หมายความว่าสังคมมนุษย์ทุกหนแห่งเกิดอุบัติเหตุขึ้นได้ทั้งนั้น เพราะสังคมที่ไม่เกิดอุบัติเหตุเลยต้องเป็นสังคมที่มนุษย์ในสังคมนั้นไม่มีความประมาทเลย เครื่องใช้ไม่สอยทุกชนิดไม่เสื่อมไปกว่าที่ควรเลย คือสังคมที่ควบคุม"ความบังเอิญ"ไว้ได้โดยสมบูรณ์ ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ในโลกมนุษย์ปกติ ด้วยเหตุนี้การเกิดอุบัติเหตุจึงเป็นอาการที่เกิดขึ้นกับสังคมมนุษย์ทั่วไป นับได้ว่าเป็นความปกติแบบหนึ่ง ในกรณีนี้ความผิดปกติอย่างยิ่งของการระเบิดใกล้ที่ประทับ จึงถูก"บดบัง"อยู่ด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ซึ่งเกิดขึ้นได้กับสังคมมนุษย์ทุกหนแห่ง จน"ความจริง"ของเหตุระเบิดพรางเลื่อนไปเป็น"อุบัติเหตุในพระราชพิธี"ซึ่งแม้ไม่ควรจะเกิด แต่ก็เกิดขึ้นได้ในสังคมมนุษย์เป็นปกติ

กล่าวได้ว่า การบอก"ความจริง"ด้วยแบบวิธีที่ต่างกันเหล่านี้ล้วนทำหน้าที่อย่างเดียวกัน คือ ทำให้ความรุนแรงในกรณีที่ผิดธรรมดาอย่างยิ่งทั้งสี่กรณี กลายเป็นสิ่งปกติเพื่อให้สังคมโดยรวม อยู่กับ"ความจริง"ในเรื่องของความรุนแรงดังกล่าวได้ ที่น่าสนใจยิ่งอีกอย่างหนึ่งคือ ในบรรดาสถาบันที่ทำหน้าที่บอก"ความจริง"ทั้งสิ้น คือ อนุสาวรีย์ มุลนิธิ นวนิยาย และข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์รายวันที่น่ามาศึกษา ข้าพเจ้าเห็นว่า นวนิยายทำหน้าที่บอก"ความจริง"ได้ทั้งรอบด้านที่สุด และตรงไปตรงมาที่สุด เพราะสถานะความเป็น"เรื่องแต่ง"ของนวนิยายนั่นเอง ข้อสรุปนี้มีเหตุผลสนับสนุนสองประการ ประการแรกคือประเพณีการแต่งนิยายในอดีต และประการที่สองคือการเมืองของเรื่องแต่งนั่นเอง

ในคริสต์ศตวรรษที่สอง มีนักเขียนชาวกรีกสองคนพยายามแยก"ความจริง"ออกจากเรื่องแต่ง(fiction)ในโลกที่เส้นแบ่งระหว่างจินตนาการและการถ่ายทอดสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ บางเบาแทบจะหาไม่พบ Celsus เขียนเรื่อง *True Discourse* เพื่ออภิปรายปัญหาชีวิตและความตายของพระเยซู โดยตั้งคำถามว่า คนตายฟื้นขึ้นมาได้ในร่างเดิมหรือไม่ Celsus ทราบเรื่องราวตายแล้วฟื้นที่แพร่หลายอยู่ในความเชื่อกรีกดั้งเดิม จึงอภิปรายว่าเรื่องที่เชื่อกันเป็นเรื่องแต่ง(fiction)เพราะคนที่ช่วยตนเองให้รอดพ้นความตายไม่ได้ตอนที่ยังเป็นอยู่ จะฟื้นกลับมาเช่นนั้นได้อย่างไร ในคริสต์ศตวรรษต่อมา ข้อเขียนของ Celsus ถูกโต้โดยงานเรื่อง *Contra Celsum* ของ Origen ที่ชี้ว่า งานของ Celsus ใช้รูปแบบนวนิยายคือ"เรื่องแต่ง"เพื่อกล่าวหาว่าเรื่องราวอื่นเป็น"เรื่องแต่ง" แต่ที่น่าสนใจกว่าข้อวิจารณ์ของ Origen คือ Celsus รู้ว่างานของตนเป็นนิยายเป็นเรื่องแต่ง ในขณะที่เรื่องเล่าที่เขาวิพากษ์ว่า"ไม่จริง"และเป็น"เรื่องแต่ง"เช่นกันนั้น ไม่รู้ว่าเรื่องของตนเป็นเรื่องแต่ง และดังนั้นเขาตั้งชื่อเรื่องของเข่าว่า *วาทกรรมที่แท้* (*True Discourse*) ทั้งที่เป็น"เรื่องแต่งแท้"⁶ ส่วนนักเขียนกรีกอีกคนหนึ่งคือ Lucian เขียนเรื่อง *True Stories* ซึ่งเป็นที่รู้จักกันมากในชื่อภาษาละตินว่า *Vera Historia* (*True History*) ที่น่าสนใจคือ งานเขียนเรื่อง *ประวัติศาสตร์ที่แท้จริง* ขึ้นนี้เต็มไปด้วย

จินตนาการมหัศจรรย์ ทั้งการเดินทางไปสู่ดวงจันทร์ การผจญภัยในท้องปลาวาฬ หรือ การไปเยี่ยมคนที่ตายไปแล้ว สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับ *ประวัติศาสตร์ที่แท้จริง* ก็คือ หนังสือเล่มนี้เป็นเรื่องไม่จริง แต่ Lucian ก็ตรงไปตรงมากับ "ความจริง" ข้อนี้ เขาเขียนว่า "ข้าพเจ้าไม่มีเรื่องจริงจะเล่า เพราะไม่มีอะไรที่น่าสนใจควรเล่าเคยเกิดขึ้นกับข้าพเจ้า และดังนั้นข้าพเจ้าจึงหนีไป" แต่งเรื่องให้โลดโผนพิสดาร (romancing) แต่ข้าพเจ้าทำการนี้อย่างมีเหตุผลยิ่งกว่าคนอื่น เพราะข้าพเจ้าขอล่าสิ่งเดียวที่เป็นความจริง และนั่นคือข้าพเจ้าเป็นคนโกหก....ผู้อ่านของข้าพเจ้าต้องไม่เชื่อสิ่งที่ข้าพเจ้ากล่าวแม้แต่คำเดียว" ปัญหาที่มีอยู่ว่า สิ่งที Lucian นำมา "แต่ง" ล้วนสะท้อนความจริงของยุคสมัยทั้งสิ้น เมื่อกล่าวถึงการเดินทางไปยังดวงจันทร์ สงครามระหว่างชาวสุริยะกับชาวจันทร์และสนธิสัญญาที่พวกเขายุติสงครามก็ไม่ใช่อะไรอื่นนอกจาก สัญญาที่ชาวกรีกทำเพื่อยุติสงครามในยุคนั้น เมื่อ Lucian "แต่งเรื่อง" ก็หาที่คนตายเล่นกัน สิ่งทีเขียนก็คือภาพสะท้อนการแข่งขันทางวรรณกรรม และกีฬาที่นครกรีกได้อาณาจักรโรมันสมัยนั้นภูมิใจนั่นเอง^๗ จะกล่าวได้หรือไม่ว่า เรื่องแต่งแม้จะอัศจรรย์พิสดารก็สะท้อนความเป็นจริงของสังคมซึ่งเป็นบริบทของผู้แต่งนั่นเอง และดังนั้นผู้อ่านสามารถอ่านเพราะอยากเห็น "ความจริง" ของสิ่งที่เกิดขึ้นได้ แต่ก็ต้องระวังตนตระหนักรู้ในเวลาเดียวกันว่ากำลังอ่านเรื่องแต่ง (story) ซึ่งอาจทำให้รับรู้ความจริงได้ปลอดภัยกว่าเมื่ออ่านงานที่แต่งขึ้นแต่มิได้ยอมรับสถานะความเป็นเรื่องแต่งเท่ากับการบันทึก "ความจริง" ในอดีต (historia)

ยิ่งกว่านั้นเพราะเป็นเรื่องแต่งซึ่งมักถูกมองว่า "ไม่จริง" อยู่แล้วเป็นธรรมดา ทำให้ผู้เขียนอาจบอกกล่าวเรื่องราวที่ "เป็นจริง" เท่าที่ตนรู้ได้มากกว่าเรื่องที่ถูกมองว่า "จริง" ตั้งแต่ต้น แม้จะทำให้ "สมจริง" เพียงไร ก็ยังปลอดภัยอยู่ได้ในความเป็นเรื่องแต่ง (fiction) และดังนั้นในสภาพที่ความเป็นจริงเกี่ยวกับปัญหาภาคใต้สลับซับซ้อน ผูกพันผลประโยชน์และการคดโกงของผู้คนหลายฝ่าย มีการใช้อำนาจรังแกผู้คนจนไม่กล้าพูด "ความจริง" เรื่องแต่งอย่างนวนิยาย *ซีอิเกะ แซกอ* กลับน่าจะเข้าใกล้ "ความจริง" เกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นในอาณาบริเวณวัฒนธรรมปัตตานียิ่งกว่าสถาบันผลิต "ความจริง" อย่างอื่น ไม่ว่าจะเป็นอนุสาวรีย์ซึ่งกับอกอะไรได้ในขอบเขตของความเป็นถาวรวัตถุในฐานะอนุสรณ์ของความทรงจำอย่างหนึ่ง หรือมูลนิธิซึ่งถูกกำกับอยู่ด้วยกฎเกณฑ์ทั้งทางกฎหมาย ข้อบังคับ จารีตทางศาสนา และ ประวัติศาสตร์ที่อาจส่งผลกระทบต่อฐานะและผู้คนที่ยังอยู่หรือชาวหนังสือพิมพ์ ได้ระบอบเผด็จการ กฎระเบียบที่จำกัดเสรีภาพ ตลอดจนความจำเป็นที่ต้องบอกข่าวซึ่งผิดปรกติอย่างยิ่ง ขณะเดียวกันต้องประคับประคองให้ระเบียบทางสังคมดำเนินไปเป็นปรกติ ในขณะที่ชนบทของการแต่งนวนิยายคือการใช้จินตนาการ จึงน่าจะมีพื้นที่ในการบอก "ความจริง" ที่อาจรบกวนการทำงานปรกติของสังคมการเมืองได้มากกว่า

นัยทางนโยบายของความรุนแรงกับการจัดการ"ความจริง"

วิธีวิทยาดวงตาค้างคาวที่นำมาใช้ในงานวิจัยนี้เป็นวิธีวิทยาที่มีนัยเชิงอุปลักษณ์ (metaphor) แฝงอยู่ในตัว ในฐานะวิธีการศึกษาทางสังคมศาสตร์วิธีวิทยาดวงตาค้างคาวช่วยให้ข้าพเจ้าได้"เห็น"แบบวิธีในการบอก"ความจริง"เกี่ยวกับความรุนแรง ที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับสยามอันแตกต่างกันอย่างพิสดาร ขณะเดียวกันในฐานะที่เป็นอุปลักษณ์ วิธีวิทยาดวงตาค้างคาวเตือนผู้ให้ตระหนักด้วยตลอดเวลาว่า ค้างคาวตาบอด ดังนั้นสิ่งที่ข้าพเจ้า"เห็น"ในงานวิจัยนี้จึงน่าจะเป็นเพียงเค้าโครงของ "ความจริง"เกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นเท่านั้น คงไม่ใช่"ความจริง"ทั้งหมดเกี่ยวกับความรุนแรง⁹ การตระหนักเช่นนี้ทำให้ข้าพเจ้าไม่อาจจะระบุได้ว่าแบบวิธีการจัดการ"ความจริง"ที่พึงประสงค์เป็นอย่างไร เพราะจุดเด่นของวิธีวิทยานี้คือ ช่วยให้นักวิจัยเดินไปในทิศทางที่ตั้งไว้ได้ด้วยความไม่ประมาท แม้จะให้ความสำคัญกับบริบทอันหลากหลายของปัญหา ค้นหาข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีที่ทรงพลังในการอธิบายปัญหา แต่ก็ไม่น่าจะหลงไปว่า ผู้วิจัยเป็นผู้กำหนด"ความจริง"สุดท้ายไว้ อันน่าจะเป็นคุณูปการของวิธีวิทยาชนิดนี้ต่อการทำงานวิจัยสังคมศาสตร์อยู่ในตัว

บางคนอาจรู้สึกว่างานวิจัยนี้จะให้ความสำคัญกับ"ความจริง"ยิ่งกว่า"ความรุนแรง" ทำให้ปัญหาหลักในการทำงานวิจัยเป็นปัญหาในเชิงญาณวิทยา(epistemology)ยิ่งกว่าปัญหาจริยศาสตร์(ethics) ปัญหามีอยู่ว่าในยุคที่ความรุนแรงปรากฏขึ้นทั่วไปเช่นนี้ "ความรุนแรง"สำคัญกว่า"ความจริง"ไม่ใช่หรือ

ข้าพเจ้าสนใจ"ความจริง" แต่แน่ใจว่ามีได้ละทิ้งความสำคัญของ"ความรุนแรง" และที่สำคัญคือสนใจผลของความรุนแรงต่อ"ความจริง" ดังนั้นจึงไม่อาจกล่าวได้ว่างานวิจัยนี้ให้น้ำหนักกับญาณวิทยามากกว่าจริยศาสตร์ เพราะอาจกล่าวได้ว่า เกณฑ์การตัดสินว่าอะไรถูกหรือผิดในสังคมย่อมสัมพันธ์กับวิธีการที่สังคมจัดการ"ความจริง"อยู่เอง คำถามที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ 28 เมษายน 2547 มากมายเป็นคำถามเกี่ยวกับ"ความจริง" และ หนักไปทาง"ความจริงเชิงข้อเท็จจริง"ด้วยซ้ำ บางทีเหตุการณ์ในสังคมไทยจะช่วยให้เข้าใจประเด็นทางทฤษฎีของ Hannah Arendt ได้ว่า บ่อยครั้งสังคมสมัยใหม่ไม่อาจดำรงอยู่กับ"ความจริงเชิงข้อเท็จจริง" (factual truth) ที่ไม่ลงตัว ตกลงกันไม่ได้ ขณะที่อยู่กับ"ความจริงเชิงปรัชญา"ที่ไม่ลงตัวได้ง่ายกว่า ในแง่นี้คำถามเกี่ยวกับ"ความจริง"ยังส่งผลสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

ถ้าเช่นนั้นคำถามสำคัญข้อหนึ่งคือ งานวิจัยเรื่อง "ความรุนแรงกับการจัดการความจริง: ทัศนะของบรรพตตานี" นี้จะมีผลในเชิงนโยบายช่วยลดปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในอาณาบริเวณวัฒนธรรมปัตตานีได้หรือไม่? เมื่อประมาณ 15 ปีที่แล้ว ข้าพเจ้าเคยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความ

สัมพันธ์ระหว่างปัญหาความมั่นคงกับบูรณาการทางสังคมในกรณีจังหวัดภาคใต้โดยชี้ให้เห็นว่า ในบางสถานการณ์การพยายามสร้างบูรณาการทางสังคม(social integration)อาจเป็นปัญหาต่อความมั่นคงของประเทศได้ โดยเฉพาะบูรณาการประเภทที่ได้มาจากการกดบังคับ(forced integration) บูรณาการประเภทนี้ยังเกิดขึ้นเมื่อรัฐปรารถนาจะเห็นบูรณาการ โดยที่ภาคส่วนต่างๆ ในสังคมอาจไม่เห็นพ้องด้วย เหตุผลที่ภาคส่วนอื่นๆไม่เห็นพ้องกับรัฐอาจเพราะพวกเขามีตัวตนที่ต่างกันออกไป อาจกล่าวได้ว่าความพยายามสร้างบูรณาการด้วยการบังคับ มิได้วางอยู่บนฐานความเป็นจริงทางสังคม และ "ความเป็นจริง"ที่ว่่านั้นคือความแตกต่างของชุมชนอันหลากหลายในสังคมไทย¹⁰ ในแง่นโยบายความมั่นคงของรัฐกล่าวได้ว่า เมื่อไม่นานมานี้ตั้งแต่ พ.ศ.2542 เป็นต้นมา รัฐได้ใช้นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.2542-2546) ที่มุ่งให้ผู้คนในพื้นที่ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข โดยเปลี่ยนแปลงวิธีการมองอาณาบริเวณวัฒนธรรมปัตตานีเสียใหม่ คือเริ่มต้นจากการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ และหาหนทางให้ผู้คนส่วนใหญ่ในพื้นที่ธำรงอัตลักษณ์ของตนได้โดย"อยู่อย่างมุสลิมในสังคมไทย"¹¹ การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้นักสังคมศาสตร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้บางคน เห็นว่าแนวคิดและวาทกรรมของรัฐโดยเฉพาะในเรื่องอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้"ก้าวมาสู่จุดที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากขึ้น"¹² อันที่จริงในช่วงเวลาประมาณ 5 ปีที่ผ่านมา สถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่อันได้แก่การวางระเบิด การลอบยิงเจ้าหน้าที่ และการลักพาคนไปเรียกค่าไถ่ มีแนวโน้มลดลงเป็นลำดับ จากที่เคยเกิดขึ้น 72 ครั้งในปี 2540 จนเหลือต่ำสุดในปี 2543 คือ 24 ครั้ง แต่ก็กลับเพิ่มขึ้นเป็น 30 ครั้งในปี 2544 จนในครั้งแรกของปี 2545 (ถึงวันที่ 15 กรกฎาคม)เกิดความรุนแรงถึง 32 ครั้ง¹³ และขยายตัวอย่างน่าตระหนกตั้งแต่เดือนมกราคม จนถึงสิ้นเดือนเมษายน 2547 ที่กล่าวถึงข้างต้นแล้ว

ข้าพเจ้ามิได้หวังว่า ผลการวิจัยเรื่องนี้จะช่วยลดปัญหาความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยตรง เพราะกล่าวให้ถึงที่สุด งานวิจัยนี้มิได้มุ่งตอบปัญหาว่า ความรุนแรงที่กำลังเกิดขึ้นอย่างกรณีการสังหารเจ้าหน้าที่ตำรวจรวม 19 นายนี้เกิดขึ้นโดยฝีมือของฝ่ายใด หรือผู้ก่อการติดอาวุธที่โจมตีหน่วยราชการจนถูกสังหารไป 107 คนเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2547 เป็นคนสังกัดขบวนการแบ่งแยกดินแดนใด หรือกระทั่งมีปัจจัยเชิงโครงสร้าง หรือเชิงวัฒนธรรมเช่นไรที่ทำให้ความรุนแรงเช่นที่กำลังเกิดขึ้นเป็นไปได้ แต่เพราะสนใจประเด็นปัญหาความรุนแรงในทางทฤษฎี และประสงค์จะเข้าใจกระบวนการทำงานของสังคมไทยโดยรวม งานวิจัยนี้จึงตั้งคำถามว่า ความรุนแรงสัมพันธ์กับ"ความจริง"อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรุนแรงทำให้สังคมต้องจัดการ"ความจริง"เกี่ยวกับความรุนแรงชนิดที่แตกต่างออกไปจากเรื่องอื่นๆอย่างไร ข้าพเจ้าคิดว่าคำตอบที่ได้มีผลต่อการเข้าใจทั้งแบบวิธีที่ความรุนแรงส่งผลต่อการจัดการ"ความจริง" และวิธีการ

ทำงานของสังคมไทย(workings)ในเวลาเดียวกันมากกว่าจะตอบได้ว่า ความรุนแรงที่กำลังเกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นเพราะเหตุใด

แต่เป็นไปได้หรือไม่ว่า การเข้าใจความรุนแรงมากขึ้น เข้าใจความสลับซับซ้อนของสังคมไทยโดยรวมมากขึ้นผ่านแบบวิถีจัดการ"ความจริง"รูปต่างๆ ตลอดจนเห็นความสำคัญของ"ความจริง"ที่พร่าเลือนในสังคม โดยเฉพาะในบริบทประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับปัตตานีในรอบร้อยปีที่ผ่านมาซึ่งเริ่มต้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2445 อาจจะช่วยให้ตั้งคำถามที่อาจมีผลในทางนโยบายทั้งของประเทศไทยและที่เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันอาจช่วยลดเงื่อนไขของความรุนแรงได้ในอนาคต?

เชิงอรรถท้ายบทสรุป

1. มีหนังสือพิมพ์หลายฉบับลงเรื่องราวและความเห็นเหล่านี้ของข้าพเจ้า โปรดพิจารณา *มติชน* และ *โพสต์ทูเดย์*, 30 เมษายน 2547; *กรุงเทพธุรกิจ*, 2 พฤษภาคม 2547 และ *โพสต์ทูเดย์*, 3 พฤษภาคม 2547 เป็นต้น
2. จดหมายของ เจลิเมเกียรติ ชุนทองเพชร, *มติชนรายวัน*, 9 พฤษภาคม 2547 และข้าพเจ้าได้เขียนตอบจดหมายนี้ และถูกตีพิมพ์เป็นบทความขนาดสั้นใน *มติชนรายวัน*, 17 พฤษภาคม 2547
3. โปรดพิจารณา Locke, Hume and Rousseau, *Social Contract: Essays by Locke, Hume and Rousseau*. Ernest Barker (Intro.) (London, Oxford and New York: Oxford University Press, 1960).
4. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ฮาวูมีชีวิต: แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2546), หน้า 25-45
5. คงไม่ต้องกล่าวว่า ข้อค้นพบดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีที่ข้าพเจ้าเลือกใช้แต่ต้นในบทที่ 1 ของงานวิจัยนี้ อย่างไรก็ตาม เช่นปัญหาความไม่ลงตัวของ "ความจริงเชิงข้อเท็จจริง" กับความคิดเรื่อง "ความจริงกับการเมือง" ของ Hannah Arendt การปะทะกันของสังคมการเมืองในฐานะตัวแทน "ความจริง" กับความคิดเรื่อง "ความจริง" กับการเป็นตัวแทนของ Eric Voegelin สถาบันสังคมในฐานะสถาบันผลิต "ความจริง" กับความคิดเรื่อง "ความจริง" กับอำนาจของ Michel Foucault และ ปัญหาการบอก "ความจริง" ผ่านการบดบังและเผยแสดงในเวลาเดียวกันของ Gadamer
6. G.W. Bowersock, *Fiction as History: Nero to Julian*. (Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, 1997), pp. 3-4.
7. Cited in *Ibid.*, p.5.
8. *Ibid.*, p. 6.
9. น่าสนใจที่ว่า แม้รายงานวิจัยฉบับนี้ยังมีได้ตีพิมพ์ แต่วิธีวิทยาดวงตาดำงาคาวก็ดูจะได้รับความสนใจบ้างแล้ว โปรดพิจารณา การอภิปรายเรื่อง "ท้าทายภูมิปัญญาด้วยสายตาดำงาคาว" โดย ศ.เอกวิทย์ ณ ถลาง, ศ.สุทิววงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล ในการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 3 เรื่อง "ทบทวนภูมิปัญญา ท้าทายความรู้" จัดโดย ศูนย์มานุษยวิทยา สิริธร, กรุงเทพฯ 24-26 มีนาคม 2547

10. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, "บูรณาการทางสังคมกับปัญหาความมั่นคงของรัฐ: ข้อสังเกตว่าด้วยกรณีสี่จังหวัดภาคใต้, ประเทศไทย," ใน กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (บรรณาธิการ) *รอยร้าวในสังคมไทย? บูรณาการกับปัญหาความมั่นคงของชาติ* (กรุงเทพฯ: สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 250-279 ในงานชิ้นนี้ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงงานวิจัยของนายวิโรจน์ ราชรักษ์ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีและคำตอบ 23 ข้อของจุฬาราชมนตรีซึ่งตอบคำถามว่า ชำราชการมุสลิมหรือชาวมุสลิมทำอะไรได้หรือไม่ได้ในการร่วมพิธีกรรมของทางราชการ(เช่นถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้าไม่ได้เพราะเป็นดั่งรูปเคารพ แต่นำดอกไม้ให้ครูในวันครูได้เป็นต้น) โดยชี้ว่าความเห็นของสองท่านมองปัญหาภาคใต้จากมุมที่ต่างกัน ท่านแรกเป็นมุมมองราชการที่มีประสบการณ์ในพื้นที่มานาน ท่านหลังเป็นมุมมองทางศาสนา แต่ทั้งคู่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน เพราะมีรากฐานความเข้าใจอยู่บน "ความเป็นจริงทางสังคม"เช่นเดียวกัน เมื่อนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ไปเยือนปัตตานีอย่างไม่เป็นทางการเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 เพื่อหาข้อมูลและรู้ทางแก้ปัญหาความรุนแรงในชายแดนภาคใต้ ประธานกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี เสนอให้นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตรนำคำประกาศ 23 ข้อของจุฬาราชมนตรีที่กล่าวถึง มาใช้เป็นแนวทางจัดเงื่อนไขปัญหาการปฏิบัติที่ขัดแย้งระหว่างระเบียบราชการบางประการและวิถีปฏิบัติของมุสลิม เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งซึ่งช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้น ทางนำ ปีที่ 19 ฉบับที่ 227 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2545), หน้า 1 และ "ชายแดนใต้" หน้า 19
11. นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.2542-2546) (กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ, 2543), หน้า17-19
12. ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี, พะเยาว์ ละกะเต็บ, ราชีดีะ ระเด่นอาหมัด, และ อาคม โสวนา, "พลวัตทางสังคมกับปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้," *รัฐสมิแล: วารสารมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี* ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม, 2543), หน้า 47-53 อันที่จริงงานชิ้นนี้เป็นการวิพากษ์นโยบายความมั่นคงดังกล่าวโดยชี้ว่า ลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์มิได้เป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดปัญหาความไม่มั่นคง แต่ปัญหาอยู่ที่ "ลัทธิชาตินิยมของกลุ่มชาติพันธุ์"(ethnic nationalism) ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มต่อต้านรัฐด้วยความรุนแรง เพราะนโยบายที่ผิดพลาดของรัฐในอดีต
13. "ศอ.บต. ภาค 2: ยุทธวิธีใหม่ดับไฟใต้?" *มติชนรายวัน*, 17 กรกฎาคม, 2545